

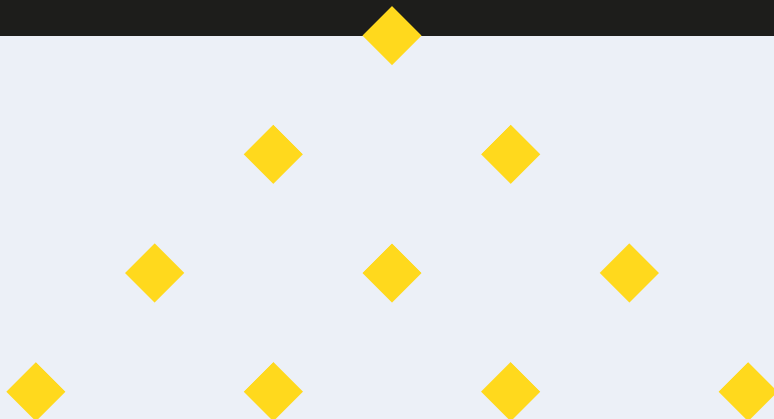
Tavalliseen asumiseen?

PUHEENVUOROJA OMASTA KODISTA JA ASUMISESTA

SUSANNA RIEPPO (TOIM.)

KEHITYSVAMMALIITTO | ESPOO 2021

KEHITYSVAMMALIITON SELVITYKSIÄ 17

Tavalliseen asumiseen?

PUHEENVUOROJA OMASTA KODISTA JA ASUMISESTA

SUSANNA RIEPPO (TOIM.)

KEHITYSVAMMALIITTO | ESPOO 2021

KEHITYSVAMMALIITON SELVITYKSIÄ 17

JULKAISUN TOIMITTAJA:

SUSANNA RIEPPO

SARJAN TOIMITTAJA:

ANTTI TEITTINEN

JULKAISIJA:

KEHITYSVAMMALIITTO RY
KANSALAISUUSYKSIKKÖ
LINNOITUSTIE 2 B, 02600 ESPOO
WWW.KEHITYSVAMMALIITTO.FI
P. 09 348 090

KANNEN KUVA: KIMMO RÄISÄNEN

TAITTO: PANU KOSKI

ISSN 1798-050X (NID.)

ISSN 1797-0474 (PDF)

ISBN 978-951-580-771-7 (NID.)

ISBN 978-951-580-772-4 (PDF)

© 2021 KEHITYSVAMMALIITTO JA TEKIJÄT

Sisällys

Johdanto	7
Susanna Rieppo ja Susanna Hintsala, Kehitysvammaliitto	
I TUKIASUMINEN – LÄHTÖKOHTIA TAVALLISEN ASUMISEN KEHITTÄMISEEN	14
Tavallista asumista? Tapoja oman kodin toteuttamiseen	15
Susanna Rieppo ja Niina Sillanpää, Kehitysvammaliitto	
Tutkimusta tuetusta asumisesta	33
Sonja Miettinen, Kehitysvammaliitto	
Oma koti yhteisessä kerrostalossa	49
Sini Heusala ja Marianna Yrjänäinen, kokemosaaajat	
II KOTIKULMILLA	54
Naapuruston yhteistilat kohtaamisia ja hyvinvointia tukevana sosiaalisena infrastruktuurina	55
Katja Maununaho, arkkitehti SAFA, projektitutkija	
Kaavoittaja rakentaa myös sosiaalista todellisuutta – elämänlaatu paranee, kun ihminen saa valita itse, missä ja miten asuu	67
Johannes Roviomaa, toimittaja	
Yhteisöllinen asuminen – jotain vanhaa, paljon uutta	77
Susanna Rieppo, Kehitysvammaliitto ja Sanna Unkuri, sosionomi	
III OSALLISUUTTA TUKEVA ASUMISTYÖ	96
Asunnosta yhteisöön – yhteisöllisyyden kehittäminen asuinalueilla	97
Susanna Rieppo ja Laura Päiväpuro, Kehitysvammaliitto	
Omassa kodissa ihmisellä on vapaus ja oikeus tehdä asiat haluamallaan tavalla	119
Johannes Roviomaa, toimittaja	
Johtamisen keinot osallisuuden mahdollistajana	129
Jenna Huotari ja Jenny Rinne, sosionomi YAMK	

Johdanto

**SUSANNA RIEPPO JA SUSANNA HINTSALA,
KEHITYSVAMMALIITTO**

Kehitysvammaisten ihmisten asumisessa on käynnissä rakennemuutos, jossa tarvitaan uudenlaista ajattelua. Taustalla vaikuttaa YK:n vammais-sopimus ja erityisesti artikla 19, jossa säädetään vammaisten ihmisten yhdenvertaisesta oikeudesta asua ja osallistua yhteisöön muiden ihmisten tavoin. Käsillä oleva julkaisu avaa näkökulmia yhdenvertaisen asumisen kehittämiseen tukiasumisen näkökulmasta. Kantavana teemana on asumisen osallisuus ja sitä tukeva yhteisöllisyys asuinalueilla, kunnissa ja kaupungeissa.

Julkaisu on toimitettu Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeessa (2018–2020) STEAn rahoituksella. Hanketyössä tuettiin tukiasukkaiden pärjäämistä ja ehkäistiin yksinäisyyttä vahvistamalla yhteistyötä naapurustoissa ja asuinalueilla. Hanketoiminnasta raportoidaan luvuissa *Yhteisöllinen asuminen – jotain vanhaa, paljon uutta ja Asunnosta yhteisöön. Yhteisöllisyyden kehittäminen asuinalueilla.*

Kuva: Kimmo Räisänen.

Kohti asumisen osallisuutta

Asumisen osallisuudella tarkoitetaan mielekästä asumista, johon kuuluvat mahdollisuudet vaikuttaa omaan asumiseen sekä yhteisiin asioihin yhdessä muiden kanssa. Se sisältää sosiaalista kanssakäymistä ja mahdollistaa kuulumisen tunteen. Yhdessä ne luovat merkityksellistä ja viihtyisää arkea ja mahdollistavat asumisyhteisöjen muodostumisen. (Luoma-Halkola ym. 2019) Tavallisen asumisen näkökulma korostaa kehitysvammaisten ihmisten oikeutta tehdä valintoja sekä osallistua ja vaikuttaa asuinympäristöissään muiden ihmisten tavoin ja heidän kanssaan.

Asumispalvelurakenteen muutosta vietiin eteenpäin valtioneuvoston periaatepäätöksiin perustuvassa kehitysvammaisten asumisohjelmassa (KEHAS) vuosina 2010–2020 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016). Ohjelman aikana purettiin laitosasumista ja kehitettiin yksilöllisempiä asumisvaihtoehtoja, mikä paransi asumisololoja. Ohjelman päätyttyä kehitysvammaiset ihmiset ovat valinnanmahdollisuuksissaan kuitenkin vielä takamatkalla verrattuna muihin. Mahdollisuudet valita missä, miten ja kenen kanssa asua ovat yhä rajalliset. Moni toivoo asumista omassa tavallisessa kodissa, jossa voi tehdä omia elämän valintoja. Usein ainoa vaihtoehto on kuitenkin edelleen ryhmäkoti.

Toive omasta kodista edellyttää uudenlaista ajattelua ja luovuutta. Se edellyttää irti päästämistä ajattelumallista, jossa kehitysvammaisten ihmisten ajatellaan tarvitsevan erityistä asumista erityisille ihmisille tarkoitetuissa paikoissa. Tavalliset asunnot ja asuinympäristöt soveltuvat myös monille heistä, kun tuki ja palvelut suunnitellaan yksilöllisesti yhdessä heidän ja heidät hyvin tuntevien lähi-ihmisten kanssa. Muutosta tukevat tavallisen asuntokannan

Kuva: Kimmo Räisänen.

hyödyntäminen ja yksilöllisiin tarpeisiin mukautuvien, kaikille ihmisille soveltuvien asuntojen kehittäminen. Lisäksi tarvitaan osallisuuden vahvistamista asuinalueilla ja kunnissa.

■ Kirjan rakenne ja sisältö

Julkaisu jakautuu kolmeen osaan, joissa kirjoittajat ja haastateltavat tuovat esille oman näkökulmansa käsillä olevaan aiheeseen. Jokaisen luvun lopussa on selkokielen tiivistelmä.

Ensimmäinen osa *Lähtökohtia asumisen kehittämiseen* avaa näkökulmia tavallisen asumisen ymmärtämiseen ja tukiasumisen toteuttamiseen. Susanna Rieppo ja Niina Sillanpää (Kehitysvammaliitto) pohtivat omaan kotiin liittyviä mielikuvia ja uskomuksia sekä tapoja tavallisen asumisen toteuttamiseen. Sonja Miettinen (Kehitysvammaliitto) kertoo, mitä tukiasumisesta tiedetään tutkimuksen perusteella. Kokemustoimijat Sini Heusala ja Marianna Yrjänäinen kertovat omasta kodista yhteisöllisessä kerrostalossa.

Toinen osa *Kotikulmilla* avaa suuntaviivoja asumista ja osallisuutta tukevaan asuinympäristöön. Arkkitehti (SAFA), projektitutkija Katja Maununaho kirjoittaa asumisen sosiaalisuudesta ja siihen liittyvästä autonomiasta, joita naapurustojen yhteistilat tukevat. Toimittaja Johannes Roviomaan kirjoittamassa luvussa kaavoitusjohtajat Martti Norja ja Simon Store kertovat kokemuksiaan asumisen yhteiskehittämisestä ja sosiaalisesti kestävästä ympäristön suunnittelusta. Osan lopuksi Rieppo ja sosionomi Sanna Unkuri tarkastelevat tukiasumista ja naapuruutta Settlementtiasuntojen yhteisöllisessä kerrostalossa.

Kolmas osa *Osallisuutta tukeva asumistyö* syventyy osallisuutta ja itsemääräämistä vahvistavaan tukeen. Rieppo ja Laura Päiväpuro (Kehitysvammaliitto) kuvaavat osallisuutta tukevan toiminnan kehittämistä asuinalueilla. Rovio-maan luvussa tukiasumisen ohjaaja Essi Vertanen ja kehittäjä Jesse Sjelvgren keskustelevat työn muutoksesta tukiasumisessa. Lopuksi Jenny Rinne ja Jenna Huotari tarkastelevat opinnäytetyönsä (sosionomi, YAMK) pohjalta, miten tuetun asumisen johtajat tukevat osallisuutta.

Toivomme julkaisun laajentavan ymmärrystä asumisen osallisuudesta ja kannustavan asumisen moninäkökulmaiseen tarkasteluun yhdessä kehitysvammaisten ihmisten kanssa. ■

Lähteet

- ♦ **LUOMA-HALKOLA, H.; HÄIKIÖ, L.; MAUNUNAHON, K.; SOINTU, L.** (2019) Osallisuus ja asuminen. Ketterän asumisen keittokirja.
<https://housingcookbook.com/>
- ♦ Sosiaali- ja terveysministeriö (2016) Laitoksesta yksilölliseen asumiseen. Kehitysvammaisten asumisen ohjelman toimeenpanon arviointi ja tehostettavat toimet vuosille 2016–2020. Seurantaryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:17. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3801-4>

Selkokielen tiivistelmä: Mistä tämä kirja kertoo?

Tässä kirjassa kerrotaan tukiasumisen kehittämisestä. Tukiasumisessa kehitysvammainen ihminen asuu omassa kodissaan ja saa sinne tukea.

On tärkeä, että ihmiset voivat itse valita kotinsa. Siksi tarvitaan erilaisia asuntoja ja tukea omassa kodissa asumiseen.

Kirjassa kerrotaan

- ♦ millaisia asuntoja ja millaista tukea tarvitaan
- ♦ millaista on asua omassa kodissa
- ♦ mitä asioita tarvitaan, että ihmiset eivät jää yksin. ■

I

**Tukiasuminen
– lähtökohtia tavallisen
asumisen kehittämiseen**

Tavallista asumista? Tapoja oman kodin toteuttamiseen

SUSANNA RIEPPO JA NIINA SILLANPÄÄ, KEHITYSVAMMALIITTO

Koti ja asuminen ovat tärkeitä hyvinvoinnin lähteitä. Kodin tunne ja kokemus kodista muodostuu osana omaa elämänhistoriaa. Niihin vaikuttavat fyysinen asunto ja asuinympäristö, sosiaaliset suhteet sekä arjen rutiinit. Asumiseen tukea tarvitsevien ihmisten kohdalla myös asumista tukevat palvelut vaikuttavat kokemuksiin. (Juhila & Kröger 2016)

Kehitysvammaisten ihmisten asumisen toiveet ja tarpeet ovat moninaisia muiden ihmisten tavoin. Samalla ne ovat myös hyvin tavallisia. Asumisessa arvostetaan yksilöllisyyttä ja yksityisyyttä, sijaintia ja liikkumista, palvelujen läheisyyttä ja sosiaalisia kontakteja. (Sillanpää ym. 2017; Hintsala & Mietola 2013; Leino 2009) Muista ihmisistä poiketen kehitysvammaisten ihmisten elämänskulkua ja elämäntyyliä määrittävät usein ratkaisut, jotka jäsentyvät asumiseen liitettyjen palveluiden toteuttamisen kautta. (esim. Hakala 2014;

Eriksson 2008) Asuminen on yksi keskeinen tuen järjestämisen tapa, joka vai-
kuttaa kehitysvammaisten ihmisten elämänvalintoihin.

Vuosina 2010–2020 käynnissä ollut kehitysvammaisten ihmisten asumisoh-
jelma (Kehas-ohjelma) tähtäsi yksilöllisen asumisen kehittämiseen ja laitoshoi-
don purkamiseen. Vuoden 2019 lopussa autetussa asumisessa eli ryhmäkodeissa,
joissa henkilökunta on läsnä ympäri vuorokauden, asui 9155 henkilöä. Ohjatussa
asumisessa eli ryhmäkodeissa, joissa henkilökunta on paikalla osan vuorokau-
desta, asui 1885 henkilöä. Tuetussa asumisessa eli tavallisessa vuokra- tai omis-
tusasunnossa kotiin saatavan tuen avulla asuvia henkilöitä oli 2097. (THL 2020)
Vaikka tuetun asumisen määrä on lisääntynyt, ei asumismuotojen keskinäinen
suhdemäärä juuri ole muuttunut viimeisen 10 vuoden aikana.

Laitosasumisen purkaminen on johtanut pääosin ryhmämuotoisiin rat-
kaisuihin. Suurten 15-paikkaisten ryhmäkotien ei nähdä aidosti toteuttavan
vammaissopimuksen periaatteita itsenäisestä elämästä ja yhteisöön osal-
listumisesta. Niihin liittyy myös riski laitoskulttuurin säilymisestä. Kehit-
tämistarpeina on nostettu esille asumisvaihtoehtojen, tuetun asumisen ja
yksilöllisen tuen kehittäminen. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää lähiympä-
ristöjen, yhteisöjen ja vertaistuen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Kehittämis-
työtä tukee asenteisiin vaikuttaminen. (Tuokkola & Katsui 2018; Pitkänen
2018 ym.; Karinen ym. 2016; Pitkänen ym. 2016; Mietola 2013).

Tässä luvussa lähestymme tukiasumisen kehittämistä pohtimalla omaan
kotiin ja tavalliseen asumiseen liittyviä mielikuvia, uskomuksia ja tuen toteut-
tamisen tapoja. Pohdimme, kuka voi asua omassa kodissa ja mikä merkitys
on sillä, kuka asuu naapurissa. Lisäksi tarkastelemme, mistä tulee tuki, joka
auttaa pärjäämään omassa kodissa. Näkökulma kiinnittyy ajatuksiin tavalli-
sesta elämästä ja asumisesta, joihin liittyviä mahdollisuuksia palvelukeskei-
syyden pulmat usein huomaamatta rajoittavat.

Tavoitteena tavallinen elämä

Yhdenvertaisen asumisen kehittämiseen liittyvässä ajattelutavassa kes-
keistä on kyky visioida kotia ja asumista henkilön elämäntavoitteiden ja
toiveiden näkökulmasta. Toiveiden toteuttamista tukevat kyky ja rohkeus
niitä tukevien palvelujen räätälöintiin ja muotoiluun (vrt. yksilökeskei-
nen elämänsuunnittelu Hintsala & Rajaniemi 2011). Britanniassa puhu-
taan tuetusta asumisesta kahdella rinnakkaiskäsitteellä *supported housing*
ja *supported living* eli tuettu elämä (Mietola ym. 2013).

Tuettu elämä -käsite laajentaa ymmärryksen asumisesta myös asunnon
seinien ulkopuolella tapahtuvaksi toiminnaksi. Tuettu asuminen voidaan
ymmärtää laajemmin tuettuna elämänä ja tukena, joka mahdollistaa yhteis-
kuntaan osallistumisen. Näin ymmärrettynä tuki ei ole riippuvaista pai-
kasta, vaan tarkoittaa yksilöllisesti räätälöidyn tuen saamista siellä missä
ihmiset haluavat osallistua, myös kotinsa ulkopuolella. Tällainen asumi-
nen on elämistä, mukana olemista ja vaikuttamista lähiympäristöissä ja
yhteisöissä.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta ei ole yhdentekevää, missä ja miten kehitysvammaiset ihmiset asuvat kunnassa. Perinteiset asumisen ratkaisut heijastavat ja ylläpitävät käsityksiä ja uskomuksia, joita liitetään kehitysvammaisuuteen. Hoito- ja palvelukotimalleissa vammaisen henkilön rooli asukkaana määrittyy helposti avuntarpeen ja auttamisen kautta. Tämä voi johtaa leimautumiseen autettavaksi ja huollettavaksi, mikä ylläpitää kehitysvammaisten ihmisten näkemistä yhdenmukaisena, muista ihmisistä poikkeavana ryhmänä. Tämä luo asetelman, joka kuvaa jakoa ”meihin” ja ”heihin”. (Tuokkola & Katsui 2018; Eriksson 2008) Ulossulkevat ja marginalisoivat käytännöt saattavat luoda torjuntaa tai jopa vihaa, joka ilmenee NIMBY-ilmiöksi (*not in my backyard*) kutsutuna ei-toivottujen naapureiden vastustamisena. (Kuparinen 2005)

Kuka voi asua omassa kodissa?

Moni kehitysvammainen henkilö toivoo omaa kotia tavallisessa asunnossa. Oma kotia koskevan ajattelutavan ytimeen kuuluu oikeus elämänvalintoihin ja tavalliseen elämään tavallisissa ympäristöissä. Keskeisen lähtökohdan muodostavat henkilön omat elämäntavoitteet ja asumiseen liittyvät toiveet. Millaista elämää haluan elää? Missä ja kenen kanssa? Millaisia asioita haluan tehdä? Missä asioissa ja keneltä haluan tukea?

Elämäntavoitteiden ja toiveiden kuulemista seuraa niitä tukevan asumisen ja palveluiden suunnittelu ja toteuttaminen. Oman kodin toteuttamisen lähtökohta on asumisen ja tuen erottaminen. Henkilöllä on oma vuokra- tai omistussuhteinen asunto, jossa asumiseen hän saa tukea. Omassa kodissa asuminen ei edellytä itsenäistä selviytymistä ja pärjäämistä.

Perinteinen tapa asumisen ja tuen toteuttamiseen ponnistaa usein toimintakyvyn puutteista ja tähän liittyvistä tuen tarpeista, jotka määrittelevät asuinpaikan. Asumisen palvelukuvausten yhteydessä voi törmätä määritelmiin, joiden mukaan tuettu asuminen soveltuu vähemmän tukea tarvitseville tai itsenäisesti pärjääville henkilöille. Tuki voi olla rajattu muutamiin tukikäynteihin tai -tunteihin viikossa. Oma koti ja itsenäisyys voidaan ymmärtää asioiden tekemisenä yksin, jolloin osaamispuutteet muodostavat esteen omassa kodissa asumiselle.

Omassa kodissa asuminen voi olla vaihtoehto myös enemmän tukea tarvitseville. Joustavaa tukea voi toteuttaa työntekijän tukikäyntien lisäksi esimerkiksi etäohjauksen avulla (Honkalampisäätiö 2020). Puhelin-, video- tai turvarannekeyhteydellä asukas saa yhteyden tukea antavaan työntekijään, tarvittaessa myös yöaikaan (Pitkänen ym. 2016). Myös vapaa-ajan avustaja voi olla tärkeä tuki.

Tuen tarve avautuu lähtökohtaisesti aidoissa elämään liittyvissä tilanteissa. Tilanteisiin vastaaminen edellyttää niiden tarkastelua yksilöllisen elämäntilanteen näkökulmasta sekä ymmärrystä tuen muodoista ja niiden kirjosta. On tärkeää kartoittaa ja ymmärtää henkilön ajatuksia tukiverkostaan eli suhteistaan muihin ihmisiin kuten sukulaisiin, ystäviin ja ammatti-ihmisiin. Onnistuneissa ratkaisuissa palvelut ja tuki joustavat ja mukautuvat elämäntilanteisiin. (Sillanpää & Hintsala 2019)

Kuva: Kimmo Räisänen.

Yksilöllisten elämäntyylien mahdollistamisessa on kyse henkilön omien elämäntavoitteiden ja toiveiden tukemisesta. Oma koti tukee mahdollisuuksia tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä. Usein tärkeiksi koetaan yksityisyys ja mahdollisuus päättää omaa elämää koskevista asioista, kuten tulemisista, menemisistä ja tekemisistä, omasta päivärytmistä ja siitä, miten ja kenen kanssa jakaa arkinsa. Tutkimukset antavat viitteitä siitä, että oman elämän valinnat toteutuvat omassa kodissa ryhmämuotoista asumista paremmin (ks. luku Tutkimusta tuetusta asumisesta).

Oma koti osana elämänkulkua

Omassa kodissa voi asua erilaisissa elämänvaiheissa. Asumispolku omaan kotiin voi alkaa lapsuudenkodista, opiskelija-asuntolasta tai ryhmäkodista. Erityisesti nuoret voivat haaveilla omasta kodista ja olla haluttomia perinteiseen ryhmämuotoiseen asumiseen, jossa osa tiloista on jaettu muiden kanssa. Ryhmäkodissa yhteinen päivärytmi ja säännöt voivat rajoittaa oman elämäntyylin toteuttamista. Tämä ei tarkoita halua luopua päivärytmistä tai säännöistä, vaan tarvetta niihin liittyviin valintoihin ja omannäköisen elämän luomiseen kodissa, jossa niistä saa päättää itse.

Joustavan tuen avulla omassa kodissa asumisen jatkaminen on mahdollista myös heille, jotka tarvitsevat aiempaa enemmän tukea elämänmuutosten vuoksi. Yhteistyö kotipalvelujen ja kotihoidon kanssa voi tukea esimerkiksi sairastumiseen tai ikääntymiseen liittyvissä muutoksissa. Jalkautuvat palvelut ja tiimit voivat tukea myös muissa, esimerkiksi psyykkiseen hyvinvointiin ja haastaviin tilanteisiin liittyvissä tuen tarpeissa. Elämänvaiheisiin liittyvät muutokset edellyttävät muutoksia tuessa omasta asunnosta pois muuttamisen sijaan.

Vaihtoehtoja yksinasumiselle

Omassa kodissa ei tarvitse asua yksin. Asunnon voi jakaa esimerkiksi ystävän tai puolison kanssa. Yhdessä asuminen on henkilön oma valinta. Asumisvaihtoehtojen puute rajoittaa kuitenkin usein tätä valintaa. Vaihtoehto edellyttää mahdollisuutta tavallisten asuntojen jakamiseen ja sellaiseen yhteisölliseen asumiseen, jonka lähtökohtana ei ole tukea tarvitsevien sijoittaminen yhteen.

Jaetussa asumisessa ja yhteisöllisen asumisen uusissa muodoissa yhteisyyss ja jakaminen ovat osa vapaavalintaista asumista. Ne eroavat perinteisestä solu- ja ryhmäkotiasumisesta. Olennaisinta on ymmärtää, että yhteisasuminen tarkoittaa ensisijaisesti vapaaehtoisuudelle perustuvia asukassuhteita, ei palvelujen toteuttamisen tapaa.

Jaetulla asumisella (*shared housing, shared flat*) eli kimppakämpillä tarkoitetaan asuinhuoneiston tai omakotitalon vapaavalintaista jakamista henkilöiden kesken, jotka eivät ole keskenään romanttisessa tai perhesuhteessa. Asunnon jakamisesta huolimatta henkilöillä on omat elämäntyyli. (Hyödynmaa 2020)

Yhteisöllisen asumisen uusissa muodoissa asukkailla on omat tavalliset asunnot sekä erilaisia yhteiskäyttötiloja. Yhteisesti jaetut tavoitteet ovat asukaslähtöisiä ja vähemmän sitovia. (Helamaa & Pylvänen 2014) Uusissa yhteisöllisen asumisen paikoissa asuu myös muita kuin vammaisia ihmisiä (ks. luku Yhteisöllinen asuminen – jotain vanhaa, paljon uutta). Jaettujen ja yhteisöllisten asumisvaihtoehtojen vahvuuksiin kuuluvat turvallisuuden tunteen ja sosiaalisen kanssakäymisen lisääntyminen.

Suurten ryhmämuotoisten asumisratkaisujen sijaan vaihtoehtoja tulisi kehittää vahvemmin tavallisessa asumisessa, jossa vammaisille ihmisille tarjottuja asuntoja ei ole sijoitettu keskitetysti (Karinen 2016).

Kuka asuu naapurissa?

Osa vammaisista ihmisistä ei halua asua paikoissa, jotka on suunniteltu vain vammaisille ihmisille. Vammaisuus ei velvoita henkilöä asumaan muiden vammaisten ihmisten kanssa. Eriyttävät asumisratkaisut voivat haastaa myös tavallisen naapurina kohdatuksi tulemistä.

Naapuruutta edistetään purkamalla ryhmärajoja sekä tukemalla yksilönä ja tasavertaisena asukkaana kohdatuksi tulemistä. Tavallisen naapuruuden ytimeen asettuvat eriyttävien asumisratkaisujen vähentäminen sekä tukeen liittyvän palvelukeskeisyyden ja erityisyyden leiman hälventäminen.

Koti siellä missä muutkin asuvat

Tavallinen asuminen on asumista muiden ihmisten tavoin. Kehitysvammaisten ihmisten asumistoiveet vaihtelevat muiden ihmisten tavoin. Toiveissa voi olla asuminen keskustassa, lähiössä tai maaseudulla, kerrostalossa, rivitalossa tai omakotitalossa. Tuen saaminen ei edellytä asumista tukiasunnoksi korvamerkityssä asunnossa, vaan voi olla asumista myös muussa tavallisessa vuokra-, omistus- tai osaomistusasunnossa (Sillanpää & Hintsala 2019). Myös asunnon jakaminen asukkaiden kesken on tavallinen asumisen tapa, kun se on henkilön oma valinta eikä perustu vaihtoehtojen puutteelle.

Tavallisessa asumisessa omassa kodissa on tavallisen asunnon tunnuspiirteet, kuten eteinen, olohuone, makuualkovi tai makuuhuone, kylpyhuone pesukonevarauksin ja keittiö sekä säilytystiloja. Rakennuksesta riippuen niissä voi olla parveke, terassi tai piha (Sievänen & Sievänen 2014). Tavallinen asunto muuntautuu asukkaan tarpeisiin ja mukautuu elämänvaiheissa tarvittavaan tukeen ja sen saamiseen omaan kotiin.

Tavallisten asuntojen hyödyntäminen vähentää erityisryhmille suunnattuihin erillisiin asumisratkaisuihin liittyviä haasteita, kuten ylitarjontaa. Tätä syntyy esimerkiksi, kun erityisryhmille tarkoitettu asuminen ja asunnot ei enää vastaa nuorempien ihmisten toiveita ja nykyisiä asumistarpeita. (Lith 2018; Väänänen 2014)

Tavallisessa asumisessa asunnot eivät lähtökohtaisesti sijaitse paikoissa, jotka on tarkoitettu vain vammaisille tai muille erityisryhmiin luetuille ihmisille. Tarvittaessa tavallinen asunto soveltuu myös muiden kuin erityisryhmiin kuuluvien ihmisten asumiseen.

Naapuruus

Tavallisessa asumisessa naapurit ovat eri-ikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa eläviä ihmisiä. Naapurina oleminen on eri tavoin toteutuva sosiaalinen rooli ja naapuruus lähekkäin asuvien ihmisten sosiaalisia suhteita asuinympäristössä. Myös pinnallisemmat naapuruussuhteet voidaan kokea arvokkaiksi (Haverinen & Kouvo 2011). Yhteiset asuinympäristöt luovat lähtökohdan tasa-arvoiselle kohtaamiselle.

Palvelukeskeisessä lähestymistavassa elämä rajoittuu helposti paikkoihin, joissa palvelua on saatavilla. Ihmissuhteet voivat kaventua muihin palveluja käyttäviin ihmisiin sekä niitä tuottaviin ammattilaisiin. Tämä ylläpitää käsitteitä vammaisista ihmisistä yhtenäisenä ryhmänä sekä tuottaa erillisyyttä muista ihmisistä, mikä haastaa yksilönä ja tavallisena naapurina kohdatuksi tulemista. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2008)

Yhteisyyden rakentuminen edellyttää myös kasvokkaista vuorovaikutusta, jolle asumiseen ja vapaa-aikaan liittyvät yhteiset tilat ja toiminnot luovat mahdollisuuksia. Monimuotoista asukasrakennetta tukee erilaisten ihmisten toiveiden ja tarpeiden kuuleminen kaupunkisuunnittelussa (ks. luku Naapuruston yhteistilat kohtaamia ja hyvinvointia tukevana sosiaalisena infrastruktuurina). Lisäksi on kiinnitettävä huomiota sosioekonomisiin tekijöihin, kuten tulotasoon ja työllisyyteen, jotka vaikuttavat asumisvalintoihin.

Tavallisessa asumisessa henkilön omaan kotiin saama tuki sijoittuu yksityisyyden suojaan kuuluvalla elämänalueella eikä ole naapureille näkyvää. Asuinympäristön esteettömyys ja elämäntilanteisiin mukautuva tuki tukevat asumisen jatkuvuutta ja tavallista naapuruutta myös elämän muutostilanteissa ja silloin, kun tukea tarvitaan enemmän. Osallistumisen tukeminen tuo tuen näkyväksi myös muille ja vaikuttaa esimerkiksi naapureiden kohtamiseen. Myös naapureilla voi olla tarve saada tukea uusiin kohtaamisiin.

Kohdatuksi tuleminen

Tavalliseen asumiseen sisältyy ajatus yhdenvertaisena naapurina kohdatuksi tulemisesta. Tavallisessa asumisessa korostuvat kaikille ihmisille

tarkoitettut lähiympäristöt ja yhteiset palvelut, joissa asukkaiden arjet kohtaavat. Asuinrakennuksissa ja -alueilla sijaitsevat puolijulkiset tilat, kuten asukas- ja korttelitilat ja kerhohuoneet sekä julkiset tilat, kuten asukaspuistot, koulut, kirjastot ja monitoimitilat ovat asukkaiden kohtaamispaikkoja, jotka mahdollistavat naapurisuhteiden syventymisen.

Yhdenvertaiseen naapuruuteen kuuluvat mahdollisuudet yksityisyyteen ja yhteisyyden kokemiseen sekä erilaisiin rooleihin asuin- ja elinympäristöissä. Näihin liittyvät tarpeet voivat muuttua yksilöllisen elämänkaaren ja siihen liittyvien vaiheiden aikana. Yhteisyyden kokemuksen foorumit ovat usein erilaisia nuorilla, työssäkäyvillä ja ikääntyvillä henkilöillä. (Hintsala ym. 2007)

Yksilönä ja persoonana kohdatuksi tulemista tukevat palvelut ja paikat, jotka eivät perustu ihmisten ongelmälähtöiselle kategorioimiselle. Neuvonnan sijaan niissä korostuu ihmisten auttaminen rohkaisemalla naapuruston elämään osallistumisessa sekä samalla kansalaisnäkökulman säilyttäminen. Tämä auttaa välttämään auttaja–autettava-hierarkioiden syntymistä. (Roivainen 2002; esim. Rieppo & Unkuri tässä teoksessa) Naapureihin tutustuminen ja yhteisöllisyys vahvistavat turvallisuuden tunnetta (Jolanki ym. 2017).

Tavallista asumista ja asuinalueiden yhteisöllisyyttä tuetaan kuntien asuntopoliittisilla ohjelmilla ja hyvinvointistrategioilla. Kunnilla on merkittävä rooli ihmisten väliseen naapuruuteen liittyvissä kysymyksissä asumiseen, kaavoitukseen, maankäyttöön ja lähipalveluihin liittyvien tehtäviensä kautta. (ks. Roviomaa tässä teoksessa).

Kehitysvammaisten asumisen huomioiminen osana kuntien strategioita ja ohjelmia vaihtelee vielä paljon (Pitkänen ym. 2018). Näihin liittyvissä toimissa tulee kuulla myös vammaisia henkilöitä. Kehitysvammaisten ihmisten asumisesta tulee puhua osana tavallista asumista ja tavallisen asumisen

Kuva: Kimmo Räisänen.

käsitteillä. Selkokiehityksen tiedon saaminen asumisesta ja vaikuttamismahdollisuuksista tukee kehitysvammaisten ihmisten kuntalaisuuden ja osallisuuden vahvistamista.

Mistä tuki tulee?

Perinteisessä tuen organisointiin nojaavassa ajattelutavassa ilmenevä tai-toihin ja kykyihin keskittyvä arviointi ohjaa ajattelemaan tukea olemassa olevien asumispalvelurakenteiden mukaisesti. Puhutaan myös ihmisten sijoittamisesta. Tämä rajaa valintoja ja haastaa yksilöllisiä elämäntyyliä, kun tuen toteuttamisen paikat ja käytännöt määrittelevät asumisen ja osallistumisen mahdollisuuksia sekä ihmissuhteita.

Uusi tapa tuen toteuttamiseen on erottaa asuminen ja tuki, jolloin niitä ei ole sidottu toisiinsa. Palveluja voidaan räätälöidä useilta palveluntuottajilta. Lisäksi tavallinen elämä sisältää vastavuoroista tukea ihmisten välillä. Tavallisessa elämässä virallinen ja epävirallinen tuki vaikuttavat rinnakkain avaten erilaisia mahdollisuuksia.

Ammatillisen tuen organisointi

Tukiasumisella tarkoitetaan sitä, että asukas saa tarvitsemansa tuen itsenäiseen asuntoon. Tukiasumisen yhteydessä käytetyt erityiskäsitteet kuvaavat palvelun organisointitapoja. Hajautettu asuminen, asuntoryhmä, satelliittiasunto ja asuntoverkosto kuvaavat asumisen tukipalveluja käyttävien ihmisten asuntojen sijoittumista ja suhdetta palveluihin. (vrt. Mietinen tässä teoksessa). Ne eroavat ryhmäkodeista, joissa henkilöt asuvat tuen järjestämistä varten rakennetussa rakennuksessa ja jossa henkilöllä on yksi huone omaan käyttöön.

Hajautetulla asumisella tarkoitetaan sitä, että kehitysvammaisten ihmisten käytössä olevia asuntoja tai asuntoryhmää ei ole sijoitettu paikkoihin, jotka on tarkoitettu vain vammaisille tai muille tukea tarvitseville ihmisille. Asunnot ovat tavallisessa asuntokannassa ja täyttävät tavallisen asunnon tunnuspiirteet. Ne ovat erillisiä itsenäisiä asuntoja tai muodostavat pieniä asuntoryhmiä. Sisäänkäynti on suoraan ulkoa tai porrashuoneesta. Aasukat voivat hyödyntää esimerkiksi kerrostalon yhteistiloja kuten saunaa, pesutupaa ja varastoja. Asuntoryhmä voi sisältää yhteistiloja, joihin on käynti asuntojen ulkopuolelta. (Sievänen & Sievänen 2014; Väänänen 2014)

Satelliittiasunnolla tarkoitetaan ryhmäkodin lähellä sijaitsevaa tukiasuntoa. Asumisen tuki tuotetaan ryhmäkodista, jossa henkilökunnan työtilat sijaitsevat. (Törmä ym. 2014) Aasukalla voi olla mahdollisuus ruokailla tai saunoa ryhmäkodissa ja osallistua siellä järjestettyyn toimintaan. Asumisen tuen työntekijä voi olla erillinen tukiasumiseen nimetty työntekijä tai ryhmäkodissa työskentelevä henkilö.

Tavat, jolla palveluntuottajat ovat perinteisesti toteuttaneet tukea määrittelevät usein myös asuntosuunnittelua. (Väänänen 2014; Mietola ym. 2013) Tämä näkyy siinä, että vammaisten henkilöiden asunnot on voitu sijoittaa omaan rappukäytävään. Myös tapa, jolla työ on organisoitu voi tuottaa

laitosmaisia piirteitä. Tukea voi saada vain tiettyihin asioihin tai tiettyinä aikoina eivätkä vammaiset henkilöt voi vaikuttaa niihin. Siksi tarvitaan myös tuen toteuttamisen tapojen kehittämistä.

Tuen toteuttamisen uusia malleja

Uuden asumisen ja tuen mallin antaa asuntoverkosto, joka muodostuu samalla asuinalueella sijaitsevista asunnoista. Asunnot ovat tavallisia asuntoja muiden asuntojen joukossa. Verkostoon voi kuulua pieniä asuntoryhmiä, jotka muodostuvat tavallisista asunnoista. Asumista verkottavat yhteiset palvelut, kuten tukipisteet ja yhteistilat, jotka toimivat asukkaiden kohtaamispaikkoina. Niissä asukkaat voivat tavata toisiaan, viettää vapaa-aikaa, laittaa ruokaa ja tehdä muita asioita yhdessä. Tukipisteessä voi saada tukea ja apua työntekeijöiltä ja siellä käyville ihmisiltä. (Karinen ym. 2016; Hintsala ym. 2015)

Yhdistettyyn asunto- ja naapuriverkostoon kuuluu naapuruussuhteiden ja vertaistuen kehittäminen. Keskeistä on palveluiden ja tuen yhteiskehittäminen yhdessä asukkaiden kanssa, alueen lähipalvelujen käyttäminen, palvelujen vahva räätälöinti sekä eri tahojen tuottamien palvelujen hyödyntäminen yksilöllisen asumisen ja elämän mahdollistamiseksi (Hintsala ym. 2015)

Tuen henkilökohtaistamisen ydinajatus on tavalliseen elämään tarvittavan tuen räätälöiminen yksilöllisten elämäntavoitteiden ja tarpeiden mukaisesti valmiiden palvelupakettien sijaan. Henkilökohtaisesti räätälöidyt palvelut ja tuki mahdollistavat omassa kodissa asumisen sekä sitä tukevien lähipalveluiden, kuten vapaa-aika-, kulttuuri- ja liikuntapalvelujen, koulutus- ja työmahdollisuuksien sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttämisen. Lisäksi tarvitaan tuen mukautumista elämäntilanteisiin, joissa tuen tarve lisääntyy tai vähentyy. Palveluiden tuottajat voivat olla kuntia, kuntayhtymiä, järjestöjä tai yrityksiä.

Tuen henkilökohtaistaminen edellyttää muutosta työnteon tavoissa. Tavallisiin asuinympäristöihin siirtyminen tukee työorientaation muutosta kohti kehitysvammaisen henkilön omia mielipiteitä kuulevaa ja huomioivaa työtettä (Vesala 2020). Arkisuoriutumisen, terveyden ja turvallisuuden rinnalla on keskeistä selvittää henkilön ajatuksia ja toiveita elämäntavoitteistaan ja sosiaalisista suhteistaan. Nämä sisältävät henkilön kuulemisen raha-asioihin liittyvästä tuesta sekä tuesta, jota henkilö tarvitsee ja haluaa päätösten tekemiseen. Mitkä asiat ovat henkilölle tärkeitä? Mitä hän haluaa saavuttaa tai muuttaa? Missä, miten ja keneltä henkilö haluaa saada tukea? (Sillanpää & Hintsala 2019)

Työnteon tapana henkilökohtainen tuki antaa tilaa ja tukea myös ammatillisen tuen ulkopuoliselle sosiaaliselle tuelle ja sen toteutumiselle osana ihmisten jokapäiväistä elämää.

Yhteisöllisen tuen organisointi

Yhteisöllisyyden tukeminen vahvistaa pärjäämistä ja ehkäisee yksinäisyyttä. Tukiasumisen lisäämistä on haastanut omaisten ja työntekeijöiden huoli henkilön pärjäämisestä, turvattomuudesta ja yksinäisyydestä. (Pitkänen 2018, 2015) Yhteisöllisyyttä mahdollistavat esimerkiksi asukkaille tarkoitettut yhteiset tukipisteet ja kohtaamispaikat lähiympäristöissä.

Niiden lisäksi tarvitaan yhteisöllisyyttä tukevaa työtettä. Naapuriverkosto, lähinaapuri ja yhteisöllisen asumisen uudet muodot ovat omassa

Kuva: Kimmo Räisänen.

kodissa asumista tukevia toimintamalleja. Niiden tavoitteena on vahvistaa pärjäämistä ja turvallisuutta tukevia ihmissuhteita, ehkäistä yksinäisyyttä ja tukea tavallista elämää.

Naapuriverkosto on asukkaiden muodostama vertaisten ryhmä. Naapuriverkostossa asukkaat saavat tukea vertaisten verkoston muodostamiseen. Verkoston jäsenet tukevat ja auttavat toinen toisiaan. Verkosto vahvistaa pärjäämistä, turvallisuutta tukevia ihmissuhteita ja yhteisöllisyyttä sekä mahdollistaa aktiivisena kuntalaisena toimimisen. Vertaisverkoston jäsenet päättävät toiminnan sisällöistä ja muodoista yhdessä. Naapuriverkoston tukena ja mahdollistajana toimii naapurustotyö, joka voi kuulua esimerkiksi lähinaapurin tai ammattilaisen tehtäviin. (Sillanpää ym. 2019)

Lähinaapuri-toimintamallissa tukena on henkilö, joka asuu samalla asuinalueella. Lähinaapuri auttaa solmimaan suhteita naapurustossa, tukee asukaslähtöisessä vapaa-ajan toiminnassa sekä siihen liittyvissä kohtaamisissa ja lähipalveluissa, kuten elokuvissa, ravintoloissa ja tapahtumissa. Lähinaapuri on asukkaiden tavoitettavissa erikseen sovittuina aikoina. Yhteyden pitäminen lähinaapuriin ja lähinaapurin tukemaan toimintaan osallistuminen on vapaaehtoista. Korvaukseksi sitoutumisestaan lähinaapuri saa esimerkiksi vuokrahyvitystä asunnostaan. (Huhtalo & Vehviläinen 2019; Sillanpää ym. 2017)

Yhteisöllisen asumisen uusissa malleissa yhteisöllisyys perustuu monimuotoiselle asukasrakenteelle ja yhteiselle toiminnalle. Kehitysvammaiset ihmiset asuvat osana tavallista asuinyhteisöä (ks. luku Yhteisöllinen asuminen – jotain vanhaa, paljon uutta). Yhteiset tilat luovat tilaa asukkaiden toiminnalle ja osallistumiselle, joka on omaehtoista ja vapaavalintaista. (Helmaa & Pylvänen 2014) Yhteistilat eivät ole suorassa yhteydessä asuntoihin. (Ketterän asumisen keittokirja 2019) Asukastoiminnan käytössä voi olla määräraha,

jonka käyttämisestä asukkaat päättävät yhdessä. Asukkaiden tukena voi olla asumis- tai yhteisökoordinaattori, jonka tehtäviin kuuluu kaikkien asukkaiden ja yhteisöllisyyden tukeminen.

Monipuolisten asumisvaihtoehtojen ja joustavan tuen avulla yhä useammat kehitysvammaiset ihmiset voivat asua omassa kodissa tavallisissa asuinympäristöissä. Tavallinen asuminen edellyttää asumiseen liittyvän ymmärryksen laajentamista koskemaan ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita, joissa osallisuus ja elämäntyylit löytävät yksilölliset muotonsa. Tavalliseen asumiseen liittyvien mahdollisuuksien ymmärtäminen antavat tilaa oman kodin visioimiseen ja tulkitsemiseen ihmislähtöisin ja yhdenvertaisuutta tukevin tavoin. ■

Kirjallisuus

- ♦ **ERIKSSON, S.** (2008) Erot, erilaisuus ja elinolot. Vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Helsinki: Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3.
- ♦ **HAKALA, K.** (2014) ”Kyllä ihmisoikeuksissa olis parantamisen varaa”. Itsenäisen elämän haasteita vammaispalveluissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 9.
- ♦ **HAVERINEN, R. & KOUVO, A.** (2011) Milloin naapurin asiat kuuluvat sinulle? Naapurihäiriöihin puuttuminen ja niihin mukautuminen. Yhdyskuntasuunnittelu [2011] vol. 49:2, 8–27.
- ♦ **HELAMAA, A., & PYLVÄNEN, R.** (2012) Askeleita kohti yhteisöasumista: Selvitys yhteisöasumisen muodoista ja toteuttamisesta. MONIKKO-hanke: Moninaisten yhteisöllisten asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämispilotit. Tampereen teknillinen yliopisto. Arkkitehtuurin laitos. Asuntosuunnittelu. Vuosikerta 6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-15-2982-5>
- ♦ **HINTSALA, S.; SIPILÄ, J.; SAINIO, K.** (2015) Asuminen arjen keskiössä. Asuntoverkoston yhteiskehittämisen opas. Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) 2015. <http://hdl.handle.net/10138/153634>
- ♦ **HINTSALA, S.; MIETOLA, R.** (2013) ”Vain me ja tavallinen kerrostalo” Yhteiskehittelyllä uusia asumisen ratkaisuja. Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 6/2013. <http://hdl.handle.net/10138/41553>
- ♦ **HINTSALA, S.; RAJANIEMI, M.** (2011) Yksilökeskeinen suunnittelu syntyi puolustamaan tavallista elämää – katsaus historiaan. Teoksessa Konola, K.; Kukkanen, P.; Tiipponen, P. (toim.) Aktiivinen tuki. Näkymiä tukea tarvitsevan henkilön osallisuuteen. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö, 30–44.
- ♦ **HINTSALA S.; SEPPÄLÄ, H.; TEITTINEN, A.** (2008) Kehitysvammaista ihmistä eristävät asumisjärjestelyt. Teoksessa Hirvilampi T. & Laatu, M. Toinen vääräyyskirja: Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Helsinki: Kela, 217–231.
- ♦ **HINTSALA S.; SEPPÄLÄ, H.; TEITTINEN, A.** (2007) Kehitysvammaisten asumispalveluiden suuntaviivoja. Teoksessa Niemelä, M. & Brandt, K. (toim.) Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitostasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 73, 135–150.

- ♦ Honkalampisäätiö (2020) Etäyhteydet itsenäisemmän asumisen tukena. Ihan diginä -hanke. <https://ihandigina.fi/etayhteydet-itsenaisemman-asumisen-tukena/>
- ♦ **HUHTALO, U.; VEHVILÄINEN, U.** (2019) Sosiaalisesta isännöitsijästä lähinaapuriksi. Lähinaapuri toimii tuetusti asuvien kehitysvammaisten arjen sujumisen apuna. Tutkimus & kehitys. Suunta, Etelä-Karjalan ammatillinen verkkolehti. <https://www.saimia.fi/suunta/sosiaalisesta-isannoitsijasta-lahinaapuriksi/>
- ♦ **HYÖDYNMAA, M.** (2020) Voiko kimppakämpä olla koti? Kriittisen kodin maantieteen näkökulma yhteisasumiseen. Helsingin yliopisto. Pro gradu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202006112708>
- ♦ **JOLANKI, O.; LEINONEN, E.; RAJANIEMI, J.; RAPPE, E.; RÄSÄNEN, T.; TEITTINEN, O.; TOPO, P.** (2017) Asumisen yhteisöllisyys ja hyvä vanhuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 47/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-415-3>
- ♦ **JUHILA, K; KRÖGER, T.** (2016) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. SoPhi 133. University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6664-5>
- ♦ **KARINEN, R.; LAITINEN, L.; NORO, K.; EKHOLM, E.; TUOKKOLA, K.** (2016) Yksilölliseen ja monimuotoiseen asumiseen. Kehitysvammaisten asumisen ohjelman arviointi asumisratkaisujen osalta. Helsinki: Ympäristöministeriön raportteja 18/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4607-7>
- ♦ Ketterän asumisen keittokirja -sovellus. DAC – Ketterä kaupunki -tutkimushanke. <https://housingcookbook.com/>
- ♦ **KUPARINEN, R.** (2005) ”Ei meidän naapuriin”. Tapaustutkimus asukasyhteisön suhtautumisesta kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen. Kotu-tutkimuksia 3, 2005. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- ♦ **LEINO, S.** (2009) ”...sen elämän minkä mä koen täällä, niin se on erityisesti mulle.” Kehitysvammaisten henkilöiden ajatuksia asumisesta ja elämästään. Kehitysvammaliitto ja Kehitysvammaisten palvelusäätiö.
- ♦ **LITH, P.** (2018) Palveluasumisen markkinat Suomessa. Tilastollinen selvitys toimialan palvelukysynnästä, palveluntuottajista ja kiinteistöistä. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. <https://www.hyvinvointiala.fi/wp-content/uploads/2018/10/tilastollinen-selvitys-toimialan-palvelukysynnasta.pdf>

- ♦ **MAJOINEN, K.; ANTILA, A.** (2017) Hyvinvoinnin edistäminen kunnassa. Sisältö, mahdollisuudet ja haasteet. Arttu2 -tutkimusohjelman julkaisusarja nro 12/2017.
<https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2017/1880-hyvinvoinnin-edistaminen-kunnassa-arttu2-tutkimusohjelman-julkaisu-nro-122017>
- ♦ **MIETOLA, R.; TEITTINEN, A.; & VESALA, H.** (2013) Kehitysvammaisten ihmisten asumisen tulevaisuus. Kansainvälisiä esimerkkejä ja vertailu Suomeen. Helsinki: Ympäristöministeriö 3/2013. <http://hdl.handle.net/10138/40351>
- ♦ **PITKÄNEN, S.; TÖRMÄ, S.; HUOTARI, K.; PUUMALAINEN, J.** (2016) Joustavalla tuella tavalliseen asumiseen. Helsinki: Ympäristöministeriön raportteja 30/2015. <http://hdl.handle.net/10138/159393>
- ♦ **PITKÄNEN, S.; HUOTARI, K.; TÖRMÄ, S.** (2018) Lisää asumisvaihtoehtoja ja valinnanvapautta – Kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuus valtion tukemassa asumisessa. Helsinki: Ympäristöministeriön raportteja 12/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4790-6>
- ♦ **ROIVAINEN, I.** (2002) Marginaalisuus ja sosiaalityö yhteisöissä. Teoksessa Juhila, K.; Forsberg, H.; Roivainen, I. (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. SoPhi 65. Jyväskylän yliopisto.
- ♦ **SIEVÄNEN, LIISA; SIEVÄNEN, MARKKU** (2014) Vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden asuntojen ja asuinympäristöjen suunnitteluopas. Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 1/2014. <http://hdl.handle.net/10138/43166>
- ♦ **SILLANPÄÄ, N; HINTSALA, S; YLITALO, J.; KLEM, S.** (2017) Monipuolista asumista kehittämässä. Kehitysvammaisten ihmisten asumisen tarpeita ja ratkaisuja Eksotessa. Helsinki: Ympäristöministeriön raportteja 22, 2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4758-6>
- ♦ **SILLANPÄÄ, N; HINTSALA, S.** (2019) Asunto- ja naapuriverkoston toteuttamisen opas. Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA). [https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Oppaat/Asunto_ja_naapuriverkoston_toteuttamisen\(54630\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Oppaat/Asunto_ja_naapuriverkoston_toteuttamisen(54630))
- ♦ **THL, Terveystieteiden tutkimuskeskus** (2020) Sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2019. Kehitysvammaisten pitkäaikainen laitoshoidon väheneminen – lyhytaikaiset hoitojaksot kestävät tyypillisesti alle 7 päivää. Tilastoraportti 45/2020. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020110689458>

- ♦ **TUOKKOLA, K.; KATSUI, H.** (2018) Pois laitoksista, itsenäiseen elämään: laitosasumisen purkua edistävät ja estävät tekijät. Tapaustutkimusraportti: Suomi. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/finland-independent-living-case-study-report_fi.pdf
- ♦ **TÖRMÄ, S.; HUOTARI, K.; TUOKKOLA, K.; NIEMINEN, J.** (2013) Asumista ja arjen tukea. Esimerkkejä mielenterveyskuntoutujien asumisratkaisuksista muutamassa maassa. Helsinki: Ympäristöministeriön raportteja 17. <http://hdl.handle.net/10138/41428>
- ♦ **VESALA, H.** (2020) Kehitysvamma-alan lähityötekijöiden ammatti-identiteetti ja työhyvinvointi laitoshoidon lakkauttamisprosessissa. Helsinki: Kehitysvammaliiton tutkimuksia 10. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/2020/01/kehitysvammaliiton-tutkimuksia-10-verkko.pdf>
- ♦ **VÄÄNÄNEN, I.** (2014) Kehitysvammaisten asuminen. Ratkaisumalleja asukaslähtöiseen asuntosuunnitteluun. Tampereen teknillinen yliopisto. Arkkitehtuurin laitos. Asuntosuunnittelu. Julkaisu 12. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tty-201405091153>

Selkokieline tiivistelmä: Tavallista asumista? Tapoja asua omassa kodissa

Moni kehitysvammainen henkilö toivoo omaa kotia.
Suuri osa heistä asuu kuitenkin ryhmäkodissa.
Siksi tarvitaan lisää asuntoja ja tukea,
joka auttaa asumaan omassa kodissa.

Tässä kirjoituksessa mietimme,
kuka voi asua omassa kodissa.
Lisäksi kerromme mistä
kehitysvammaiset ihmiset voivat saada tukea,
joka auttaa pärjäämään omassa kodissa.

Monet kirjoituksen esimerkeistä ovat vielä uusia.
Siksi ne eivät ole vielä käytössä kaikissa paikoissa

Kuka voi asua omassa kodissa?

Oma koti sopii heille, jotka toivovat sitä.
Vammaisilla ihmisillä on oikeus päättää omasta asumisesta.

Omassa kodissa ei tarvitse osata kaikkea itse.
Tukea ja apua voi saada työntekijältä,
joka tulee käymään sovittuina aikoina.
Tukea saa esimerkiksi itsestä huolehtimiseen
ja arkipäivän asioihin, kuten ruokien tekemiseen.
On tärkeää, että tukea saa myös vapaa-aikaan.

Omassa kodissa ei ole pakko asua yksin.
Siellä voi asua esimerkiksi yhdessä ystävän kanssa.
Oma asunto voi olla myös pienessä asuntoryhmässä.
Asuntoryhmässä vammaisilla ihmisillä on
omat asunnot ja yhteisiä tiloja.
Toisen kanssa yhdessä asuminen on oma valinta.

Kuka asuu naapurissa?

Osa vammaisista ihmisistä ei halua asua paikassa,
jossa asuu vain vammaisia ihmisiä.
Siksi on tärkeää,

että vammaiset ihmiset voivat asua samoissa paikoissa kuin muut ihmiset.

Naapureihin voi tutustua.
Tutustumiseen tarvitaan tukea ja paikkoja,
joissa ihmiset voivat tehdä asioita yhdessä.
Olo on usein turvallisempi,
kun lähellä asuu tuttuja ihmisiä.

Oma koti voi olla myös yhteisöllisessä asumisessa.
Yhteisöllisessä asumisessa asukkailla on omat asunnot,
yhteisiä tiloja ja yhteistä toimintaa.
Uusissa yhteisöllisen asumisen paikoissa asuu myös muita
kuin vammaisia ihmisiä.

Kaupungit ja kunnat suunnittelevat
millaista asumista rakennetaan.
Myös vammaisilta ihmisiltä pitää kysyä,
mitä he haluavat asumiselta.

Mistä tuki tulee?

Tukea voi saada tukiasumisen työntekijältä,
joka tulee vammaisen henkilön kotiin sovittuina aikoina.
Myös avustajilta ja kotipalvelusta voi saada tukea ja apua.

Tukea voi saada myös vertaisilta.
Vertaiset ovat toisia ihmisiä,
jotka asuvat myös omassa kodissa.
Yhdessä he ovat porukka, joka auttaa toisiaan.
Joissain paikoissa kodin lähellä on tukipiste,
jossa voi tavata vertaisia.

Yhteisöllisessä asumisessa naapurit auttavat toisiaan.
Yhteisöllisessä talossa on työntekijä,
joka tukee naapureiden tutustumista ja yhteistä toimintaa.

Asumisen vaihtoehtoja kannattaa miettiä

Omassa kodissa asumiseen on monia tapoja.
Itselle sopivia vaihtoehtoja kannattaa miettiä ja kuvitella.
Miettiminen ja kuvittelemisen auttavat ideoimaan tapoja
omassa kodissa asumiseen. ■

Tutkimusta tuetusta asumisesta

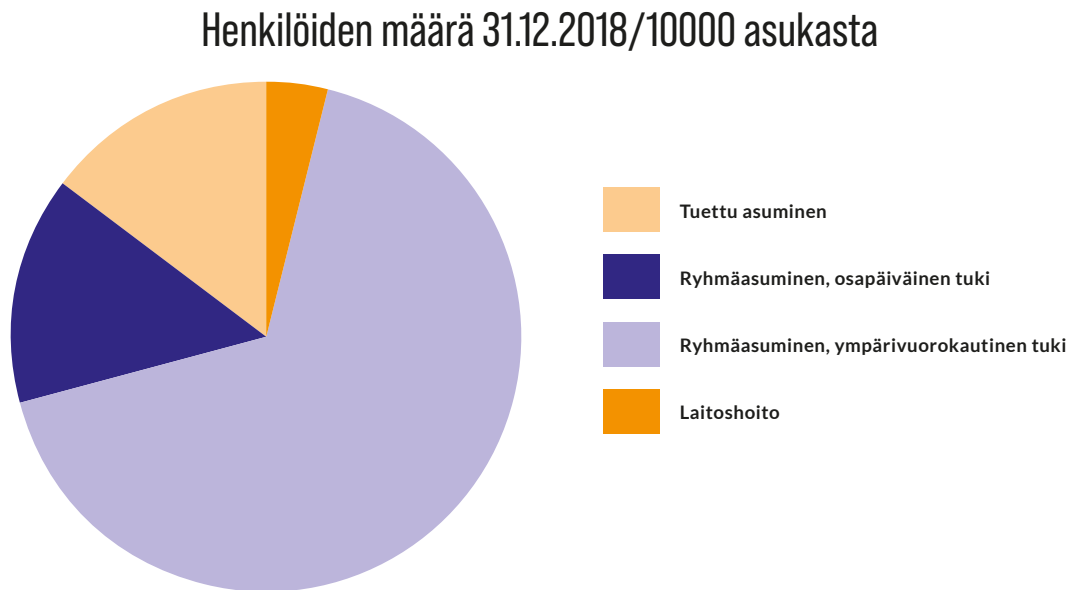
SONJA MIETTINEN, KEHITYSVAMMALIITTO

Johdanto

Viime vuosikymmenien aikana kehitysvammaisten ihmisten laitoshoidon on alettu ihmissoikeussyistä monissa maailman maissa purkaa. Suomessa laitoshoidon hajauttamisen prosessi alkoi 1980-luvulla, joskin se eteni varsinkin ensimmäisinä vuosikymmeninä suhteellisen hitaasti (Paara 2005). Vuonna 2010 ja 2012 tehtyjen periaatepäätösten myötä kehitysvammaisten henkilöiden laitoshoidon alasajoa ryhdyttiin kiihdyttämään (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016). Tavoitteena on, että kehitysvammaiset henkilöt voisivat asua muun väestön keskuudessa, käydä samoissa paikoissa ja tehdä samoja asioita kuin muutkin ihmiset.

Kehitysvammaisten ihmisten laitospaikat ovat niin Suomessa kuin monissa muissakin maissa korvautuneet pitkälti yhteisöön sijoittuvilla

ryhmämuotoisilla asumisratkaisuilla (kuva 1). Laitoshoitoa korvaavien asumisratkaisujen yksipuolisuutta on kuitenkin alettu viime vuosina kritisoida. On korostettu, että kehitysvammaisuus ei automaattisesti tarkoita sitä, että ryhmässä asuminen olisi ihanteellisin vaihtoehto. Ryhmämuotoisessa asumisessa haasteeksi muodostuu myös YK:n vammaissopimuksen turvaama oikeus valita itse, kenen kanssa asuu. Tämä toteutuu ryhmämuotoisessa asumisessa vain harvoin.

Kuva 1: Kehitysvammaisten asumispalveluiden rakenne Suomessa (lähde Sotkanet.fi).

Niin kutsutusta tuetusta asumisesta on etsitty ratkaisua näihin ongelmiin. Termi viittaa asumisratkaisuun, joissa kehitysvammainen henkilö asuu omassa asunnossaan ja saa sinne kaiken sen tuen, jota tarvitsee elääkseen mahdollisimman itsenäistä elämää (esim. Allard 1996, 102–103). Kysymyksessä on enemmän lähestymistapa kuin tietynlainen käytännön malli. Toisin sanoen tapoja toteuttaa tuettua asumista on monia.

Yhteiskuntatieteellisessä vammaistutkimuksessa tukiasuminen on ollut tapana erottaa muista kehitysvammaisille suunnatuista asumispalveluista kiinnittämällä huomiota yhtäältä asunnon sijaintiin, toisaalta sen hallintaan. Asunnon sijaintia tarkasteltaessa erotetaan toisistaan *keskitetyt* palveluasunnot, joissa kehitysvammaisten ihmisten asunnot on sijoitettu toistensa yhteyteen, ja *hajautetut* palveluasunnot, jotka ovat samanlaisia kuin muidenkin ihmisten ja ne on sirotettu olemassa oleville asuinalueille (ks. esim. Mansell & Beadle-Brown 2009). Asumispalveluita voidaan jaotella myös asumisoikeuksien mukaan (ks. esim. McConkey 2007). Tällöin kiinnitetään huomiota siihen, kuka hallitsee asuntoa omistajan tai vuokralaisen ominaisuudessa – onko hallinta *tukipalvelun tuottajalla* vai *kehitysvammaisella asukkaalla*. Jos kehitysvammainen henkilö on asunnon vuokraaja tai

omistaja, on hänellä automaattisesti samat asumisoikeudet kuin valtaväestölläkin ja hän voi itse valita asuinkumppaninsa. Asunto ja asumisen tukipalvelut on erotettu toisistaan.

Kun kehitysvammaisten ihmisten yhteisöön sijoittuvia asumispalveluita tarkastellaan näiden ulottuvuuksien mukaan, saadaan taulukon 1 mukainen nelikenttä ja siihen sijoittuvat neljä erilaista yhteisössä asumisen muotoa.

	Keskitetyt asunnot	Hajautetut asunnot
Asunnon hallinta palveluntuottajalla	Kampusalue	Pienryhmäkoti
Asunnon hallinta asukkaalla	Tukiasuntojen ryhmittymä	Itsenäinen tukiasunto/ satelliittiasunto

Taulukko 1: Kehitysvammaisten ihmisten asumispalveluiden muotoja asunnon hallintamuodon ja sijainnin mukaan.

Kampusalue muistuttaa näistä palveluasuntotyypeistä eniten perinteistä laitosta siinä mielessä, että niissä useita erityisryhmille suunnattuja asuntoja on keskitetty omaan muusta ympäristöstä selkeästi erottuvaan saarekkeeseen. Ryhmäkodit ovat sen sijaan tavanomaisen asuntokannan sekaan sijoitettuja erillisiä asuntoja, joissa asuu muutamia henkilöitä yhdessä. Pienryhmäkotien ja kampusalueiden yhteinen piirre on, että palveluntuottaja sekä omistaa tilat että järjestää asukkaiden tarvitseman avun. Aasukkaat eivät myöskään voi valita asuinkumppaneitaan.

Kun vammaisen henkilö asuu asunnossaan omistajana tai vuokralaisena ja voi valita asuinkumppaninsa ja tukipalveluiden tuottajan, on kyseessä tuettu asuminen. Tukiasunnoissakin on sekä hajautettuja että keskitettyjä muotoja. Hajautetut tukiasunnot ovat itsenäisiä asuntoja tavanomaisen asuntokannan seassa – näitä voidaan kutsua myös satelliittiasunnoiksi. Keskitetty tukiasunnot ovat toisistaan erillisiä, mutta samassa paikassa, ja henkilökunta on jaettu. Tällainen ratkaisu helpottaa ympärivuorokautisen palvelun järjestämistä, mutta huolena on, syrjäytyvätkö asukkaat yhteisöstä asuntojen keskitetyn luonteen takia.

Tässä luvussa tarkastellaan, millaisista näkökulmista kehitysvammaisten ihmisten tuettua asumista on 2000-luvulla tutkittu ja mitä siitä tämän tutkimuksen perusteella tiedetään. Aihepiiriä koskevaa tutkimusta on etsitty artikkelitietokannoista ja löydettyjen artikkeleiden lähdeluetteloista. Tarkasteluun on valittu vain sellaisia artikkeleita, joissa on tutkittu tuettua asumista. Toisin sanoen sellaisia artikkeleita, joissa tarkastellaan yhteisöpohjaisia asumispalveluita yleisesti, ei ole otettu mukaan. Myös muita asumismuotoja on tähän katsaukseen valituissa artikkeleissa voitu tarkastella, jos tutkimustuloksia on kuitenkin eritelty tuettu asuminen huomioiden. Tutkimusta on etsitty sekä suomen että englannin kielellä.

Miten tuettua asumista on tutkittu?

Vaikka siirtymää laitoshoidosta yhteisöpohjaiseen asumiseen on tutkittu paljonkin, sellaista tutkimusta, joka koskisi nimenomaisesti tuettua asumista, ei toistaiseksi ole tehty kovin paljon. Edellä mainitut kriteerit täyttäviä tutkimusartikkeleita löytyi ainoastaan kahdeksan kappaletta. Yhtään suomenkielistä tutkimusta ei (opinnäytetöitä lukuun ottamatta) löytynyt.

Suurin osa löydettyistä artikkeleista keskittyy vertailemaan tukiasumista muihin asumismuotoihin palveluiden kustannusten ja/tai asukkaiden elämänlaadun kannalta (Emerson ym. 2001; Stainton ym. 2001; McConkey 2006; Marlow & Walker 2015; Bibgy ym. 2018). Lisäksi kahdessa artikkelissa (McConkey ym. 2004; Bigby ym. 2017) on tarkasteltu tukiasukkaiden kokemuksia ja näkemyksiä tukiasumisesta. Näissä tutkimuksissa on hyödynnetty laadullisia menetelmiä, jolloin tutkimukseen osallistuneet henkilöt voivat kuvailla tukiasumista omin sanoin ja omasta näkökulmastaan. Yhdessä tutkimuksessa on kartoitettu postikyselyllä omaisten asennoitumista tukiasumiseen (Cumella & Heslam 2013). Tutkimuksissa käytetyt menetelmät on kuvattu taulukossa 2.

TEKIJÄT	MITÄ TUTKITIIN	MITEN TIETO KERÄTTIIN	MITÄ TIETOJA KERÄTTIIN
McConkey 2007	Yhteisössä asuvien kehitysvammaisten henkilöiden sosiaalinen integraatio.	Tutkimukseen osallistui 620 henkilöä, joista kerättiin tietoa kyselyllä, jonka heidän lähityöntekijänsä täytti.	Kerätyt tiedot koskivat ulkopuolisten ystävien määrää; tuttujen naapurien määrä; kuinka usein he ovat tavanneet viimeisen kuukauden aikana perheenjäseniään ja olleet yökylässä perheenjäsentensä tai ystäviensä luona; kuinka usein heidän luonaan on viimeisen kuukauden aikana käyty kahvilla tai lounaalla; paikallisten palveluiden (kahvilat, pubit, kaupat, elokuvat, kirkot yms.) käyttö.
Emerson ym. 2001	Yhteisöpohjaisten asumispalveluiden laatu ja kustannukset.	Tutkimukseen osallistui 281 kehitysvammaista aikuista, jotka käyttivät 10:n eri palveluntuottajan asumispalveluita. Tiedot kerättiin heidän työntekijöilleen lähetetyllä kyselyllä ja haastattelemalla asukasta itseään, mikäli mahdollista.	Elämänlaatua tarkasteltiin seuraavilla ulottuvuuksilla: yhteisöön osallistuminen, sosiaaliset verkostot, valinnanvapaus ja riski joutua onnettomuuteen tai hyväksikäytön ja väkivallan kohteeksi. Tutkimukseen valittiin asukkaita vain sellaisista asumisyksiköistä, joiden avainhenkilöt arvioivat olevan esimerkkejä "hyvistä käytännöistä".
Stainton ym. 2001	Tuettu asumisen verrattuna ryhmäkoteihin, perhehoitoon ja omien perheenjäsenten luona asumiseen.	Kyselyyn vastasi 830 kehitysvammaisen henkilön omaista tai työntekijää.	Vertailua tehtiin kuudella osa-alueella: tiedonsaanti, tukipalvelujen saatavuus, valinnanvapaus, yhteydet yhteisöön, tyytyväisyys ja kokonaisarvio vaikutuksista.

TEKIJÄT	MITÄ TUTKITIIN	MITEN TIETO KERÄTTIIN	MITÄ TIETOJA KERÄTTIIN
Bibgy ym. 2018	Tutkimuksessa vertailtiin tukiasumisen ja ryhmäkotien kustannuksia ja asukkaiden elämänlaatua.	Tutkimuksessa muodostettiin vertailuryhmät – tukiasunnossa ja ryhmämuotoisesti asuvat – jotka vastasivat toisiaan asukkaiden iän, vammojen laadun ja toimintakyvyn osalta. Tiedot kerättiin asukkailta ja heidän työntekijöiltään.	Elämänlaatua arvioitiin useilla eri osa-alueilla (näitä ei raportoitu tarkemmin).
Marlow & Walker 2015	Tukiasuntoon muuton vaikutus vaikeasti kehitysvammaisen henkilön elämänlaatuun.	Tutkimuksessa seurattiin, kuinka 6:den ”vaikeasti” kehitysvammaiseksi määritellyn, pääasiassa ei-kielellisin keinoin kommunikoivan, monivammaisen aikuisen miehen muutto kampusalueelta keskitettyihin tukiasuntoihin vaikutti heidän elämänlaatuunsa. Tieto kerättiin työntekijöille suunnatulla kyselyllä, jonka he täyttivät eri ajankohtina: ennen muuttoa, kuukausi muuton jälkeen ja kuusi kuukautta muuton jälkeen.	Elämänlaatua tarkasteltiin kehityksen ja aktiviteettien sekä fyysisen, materiaalsen, sosiaalisen ja tunne-elämän hyvinvoinnin kannalta.
McConkey ym. 2004	Kehitysvammaisten ihmisten kokemukset ja näkemykset tukiasumisesta, muista palveluasumisen muodoista ja perheenjäsenten luona asumisesta.	Eri puolilla maata järjestettiin 20 fokusryhmähaastattelua, ja niihin osallistui 180 kehitysvammaista haastateltavaa. Osalla heistä oli työntekijä mukana auttamassa kommunikaatiossa.	Fokusryhmähaastatteluissa keskusteltiin sekä siitä, mihin haastateltavat ovat asumisessaan tyytyväisiä että siitä, mihin he eivät ole tyytyväisiä. Lisäksi osallistujille esiteltiin erilaisia palveluasumisen muotoja ja kysyttiin, millaisia mielikuvia ne heissä herättävät.
Bibgy ym. 2017	Kehitysvammaisten tukiasukkaiden kokemukset.	Fokusryhmä- ja yksilöhaastatteluja kehitysvammaisten tukiasukkaiden kanssa. Fokusryhmähaastatteluja järjestettiin 7 ja niihin osallistui yhteensä 34 ihmistä. Yksilöhaastatteluja oli 6.	Haastatteluihin osallistuneita tukiasukkaita pyydettiin kertomaan mikä heidän mielestään toimii hyvin ja huonosti, millaista tukiasunnossa asuminen on verrattuna aiempiin asumisratkaisuihin, miten he käyttävät aikansa ja millaisia yhteisöyhteyksiä heillä on.
Cumella & Heslam 2013	Down-ihmisten omaisten asennoituminen tukiasumiseen ja heidän roolinsa asumisen tukemisessa.	Postikysely, johon vastasi 927 omaista. Näistä 194 (21 %) oli tukiasunnossa asuvan Down-ihmisen omaisia.	Kyselyssä kartoitettiin mm. Down-ihmisten saamaa tukea ja omaisten tyytyväisyyttä saatuihin palveluihin.

Taulukko 2: Tutkimusartikkeleiden aiheet ja menetelmät.

Asukkaan elämänlaatu erilaisissa yhteisöön sijoittuvissa asumismuodoissa

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin tutkimuksia, joissa tukiasumisen vaikutuksia on pyritty arvioimaan vertailemalla keskenään asukkaiden elämänlaatua erilaisissa yhteisöön sijoittuvissa asumismuodoissa. Tätä aihepiiriä koskevan tutkimuksen haasteena on, että tukiasukkailla on usein ryhmämuotoisesti asuvia parempi yksilöllinen toimintakyky, jolloin herää kysymys, missä määrin mahdolliset erot elämänlaadussa johtuvat paremmasta toimintakyvystä ja missä määrin asumismuodosta.

Esimerkiksi Pohjois-Irlannissa ja Irlannissa toteutetussa yhteisössä asuvien kehitysvammaisten henkilöiden sosiaalista integraatiota koskevassa tutkimuksessa (McConkey 2007) havaittiin, että tukiasunnoissa (tukiasuntaryhmät ja satelliittiasunnot) asuvat olivat integroituneempia yhteisöön kuin ryhmämuotoisesti (ryhmäkodit, palvelutalot ja asuinkampukset) asuvat. Tukiasukkaat käyttivät useammin paikallisia palveluita kuten kahviloita, kauppoja, kampaajia ja pankkeja kuin ryhmämuotoisesti asuvat. Heillä oli myös todennäköisemmin ainakin yksi ystävä, jota he tapasivat säännöllisesti, ja tuttuja naapureita. Heillä kävi myös muita todennäköisemmin vieraita. Kampusalueilla asuvat käyttivät paikallisia palveluita vähiten. Lisäksi heillä oli muissa asumismuodoissa asuvia harvemmin säännöllisiä tapaamisia ystävän kanssa tai vieraita ja he olivat harvemmin tuttuja naapureidensa kanssa.

Samalla tutkimuksessa ilmeni, että tutkimukseen osallistuneilla tukiasukkailla oli myös keskimäärin korkeampi sosiaalinen kompetenssi kuin ryhmämuotoisesti asuvilla. Lisäksi he pystyivät matkustamaan itsenäisesti, heillä oli vähemmän käyttäytymisongelmia ja harvemmin epilepsiaa. Kampusalueilla asuvilla taas oli alhaisempi sosiaalinen kompetenssi, enemmän käyttäytymisongelmaa ja useammin epilepsiaa. Kun asukkaiden eroavuudet otettiin huomioon, havaittiin, että sosiaalisen integraation erot eivät selittyneet pelkästään asumismuodolla vaan sen ohella myös toimintakyvyllä oli merkitystä. Toisin sanoen parempi toimintakyky edisti sosiaalista integraatiota, mikä osaltaan selitti tukiasukkaiden saavuttamia tuloksia sosiaalisessa integraatiossa.

Myös Emersonin ja kollegoiden (2001) Iso-Britanniassa tekemässä asumisen laatuun ja kustannuksiin kohdistuvassa tutkimuksessa havaittiin, että tukiasunnossa asui toimintakykyisempiä henkilöitä kuin ryhmämuotoisissa asumispalveluissa. He pyrkivät kuitenkin tilastollisten analyysien avulla erottamaan asumismuodon vaikutuksen elämänlaatuun muista vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksessa havaittiin, että kokonaisuutena ryhmäkotien asukkaiden ja tukiasukkaiden palvelut olivat kustannuksiltaan yhtä suuret. Tukiasunnossa asuvilla oli toimintakyvystä riippumatta enemmän valinnanvapautta sen suhteen, missä ja kenen kanssa asuu sekä yhteisössä tapahtuvaa toimintaa kuin ryhmämuotoisesti asuvilla. Toisaalta heillä oli vähemmän organisoitua toimintaa ja heillä oli suurempi riski joutua vandalismin tai hyväksikäytön kohteeksi.

Samoihin aikoihin Kanadassa tehdyssä tutkimuksessa on saatu kuitenkin hyvin toisenlaisia tuloksia. Stainton ja kollegat (2001) havaitsivat

seuraavanlaisia asumismuodosta riippuvia eroja. Itsenäisesti asuvilla nähtiin olevan enemmän valinnanvapautta työntekijöiden palkkaamisessa ja manageroinnissa kuin ryhmäkodeissa asuvilla, joskaan mahdollisuudet vaikuttaa omiin palveluihinsa eivät muilla tavoin eronneet erilaisissa palveluasunnoissa asuvien kesken. Lisäksi monilla ulottuvuuksilla tuettu asuminen sai heikompia arvioita kuin muut tutkimuksessa tarkastellut palveluasumisen muodot. Tukiasukkailla tarvitun tuen saatavuus arvioitiin huonommaksi kuin ryhmäkodeissa ja perhehoidossa asuvilla. Itsenäisesti asuvien työ- ja päivätoiminnan palveluihin oltiin kaikkein tyytymättömmämpiä. Lisäksi heidän saamaansa asumisen tukeen, heidän mahdollisuuksiinsa tehdä valituksia palveluista tai työntekijöistä ja valitusten ratkaisuihin oltiin tyytymättömmämpiä kuin muissa palveluasumisen muotojen kohdalla. Itsenäisesti asuvien kohdalla tyytyväisyys näillä alueilla oli kuitenkin suurempaa kuin omien perheen jäsenten luona asuvien kohdalla. Kysyttäessä palveluiden vaikutuksista kehitysvammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä elämään itsenäisellä asumisella nähtiin olevan positiivisia vaikutuksia vähemmän kuin muilla palveluasumisen muodoilla. Vain omaisten luona asuvilla palveluiden positiiviset vaikutukset koettiin osin vähäisemmiksi.

Tuoreessa Australiassa tehdyssä tutkimuksessa (Bigby ym. 2018) tukiasumisen kustannukset olivat ryhmäkotiasumista edullisemmat, mutta asukkaiden elämänlaadussa oli hyvin vähän eroavuuksia. Ainoa ero ilmeni pääsyssä sosiaalisiin klubeihin tukiasukkaiden hyväksi. Kummassakaan asumismuodossa ei saavutettu yksiselitteisesti hyvää elämänlaatua. Parhaimmat pisteet saavutettiin tunne-elämän hyvinvoinnissa ja itsemääräämisessä, mutta enemmistö asukkaista ei saavuttanut näilläkään osa-alueilla johdonmukaisesti hyvää elämänlaatua. Heikoimmat pisteet olivat osa-alueilla fyysinen terveys, henkilökohtainen kehitys, sosiaaliset suhteet ja materiaallinen hyvinvointi.

Edellä kuvattuihin tutkimuksiin osallistuneet tukiasukkaat ovat olleet lievemmin kehitysvammaisia. Marlow ja Walkerin (2015) tutkimus poikkeaa niistä siinä mielessä, että siinä on tarkasteltu vaikeammin kehitysvammaisten tukiasumista. Artikkelissa ei suoraan sanota, missä maassa tutkimukseen osallistuneet vammaiset henkilöt asuivat, mutta konteksti viittaa Iso-Britanniaan. Tässä tutkimuksessa ilmeni elämänlaadun paranemista tukiasuntoon muuton myötä. Asukkaiden mieliala parani ja haastava käyttäytyminen väheni. Tutkijat tulkitsevat tämän johtuvan siitä, että he olivat aiemmin joutuneet asumaan yhdessä sellaisten henkilöiden kanssa, joita eivät olleet itse valinneet. Työntekijöiden ja asukkaiden välinen vuorovaikutus lisääntyi muuton myötä, mikä viittaa muutoksiin työkäytännöissä. Myös tämä muutos on osaltaan saattanut vaikuttaa myönteisesti asukkaiden mielialaan. Samalla kuitenkin vuorovaikutus toisten asukkaiden kanssa väheni, johtuen asumisesta erillisissä asunnoissa. Asukkaiden kodin ulkopuoliset aktiviteetit kasvoivat hieman, mutta olivat edelleen vähäisiä. Vuoteessa vietetty aika lisääntyi hieman, mutta koska tutkimuksessa ei saatu selville, johtuiko tämä asukkaiden omasta halusta vai muista syistä, ei voitu sanoa, onko kyseessä negatiivinen tai positiivinen muutos.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että tutkimustulokset tukiasumisen vaikutuksista elämänlaatuun ovat monelta osin ristiriitaisia. Eroja voi selittää mm. eri maiden ja alueiden erilainen politiikka ja viralliset ja epäviralliset

tukijärjestelmät. Esimerkiksi Australiassa on pidetty tärkeänä, että tukiasukkailla on organisoituja aktiviteetteja, mikä näkyy tutkimuksessa korkeana osallistumisena näihin aktiviteetteihin (Bigby ym. 2018), kun taas Iso-Britanniassa taas nousi päinvastoin esiin tällaisen toiminnan puute (Emerson ym. 2001). Vaihtelevat tutkimustulokset kertovat tarpeesta kiinnittää enemmän huomiota tukiasunnoissa asuville kehitysvammaisille henkilöille tarkoitetun tuen saatavuuteen ja laatuun (ks. myös Stainton ym. 2001; Bibgy ym. 2018). Kuten Bibgy ja kollegat (2018) toteavat, harvassa tutkimuksessa on tarkasteltu systemaattisesti tukijärjestelmiä, jotka ovat yhteydessä parempiin tuloksiin tukiasumisessa.

Mitä tukiasukkaat itse kertovat tukiasumisesta?

Muutamissa tutkimuksissa on tarkasteltu kehitysvammaisten tukiasukkaiden kokemuksia ja näkemyksiä asumispalveluista. McConkey ja kollegat (2004) haastattelivat Pohjois-Irlannissa tukiasunnossa, muissa palveluasumisen muodoissa ja perheenjäsenten kanssa asuvia kehitysvammaisia aikuisia. Haastateltavien tukiasumiseen liittämiä myönteisiä piirteitä, joita ei löytynyt muista asumismuodoista, olivat vapaus ja yksityisyys. Tukiasumiseen liittyviä huolenaiheita puolestaan olivat häirintä ja uhkailu alueen asukkaiden taholta. Lisäksi erityisesti tukiasumisessa huolestutti riittämätön tuki.

Bigbyn ja kollegoiden (2017) Australiassa haastattelemat tukiasukkaat puolestaan kertoivat, että tukiasunto oli tuonut heille enemmän vapautta. He pitivät tärkeänä, että saavat tehdä mitä haluavat eikä lupaa vanhemmilta tai työntekijöiltä tarvitse kysyä. Lisäksi he olivat tyytyväisiä sosiaalisiin kontakteihinsa. He olivat säännöllisesti yhteydessä perheenjäseniinsä ja heillä oli toisia kehitysvammaisia ihmisiä ystävinään. Heillä oli tuttuja naapureita. He käyttivät paikallisia palveluja kuten kahviloita, baareja ja kuntosaleja. Lisäksi he osallistuivat organisoituun työ-, päivä-, tai vammaisjärjestötoimintaan, jotka tarjosivat heille päivärutiineja, sosiaalisia kontakteja ja merkityksellisyiden kokemuksia. He myös kokivat turvallisuutta siinä mielessä, että heillä on joku perheenjäsen tai työntekijä, johon voivat tukeutua tarvittaessa.

Toisaalta tukiasukkaat kokivat myös, että rahanpuute rajoitti heidän vapautaan; heillä ei ollut juurikaan rahaa käytettävissään vaatteisiin, vapaa-aikaan tai matkoihin. Moni koki myös yksinäisyyttä, vaikka osallistuikin eri aktiviteetteihin ja käytti paikallisia palveluita. Yksinäisyys ja ikävystyminen vaivasivat etenkin iltaisin, mutta seuran puute vaikeutti neljän seinän sisältä lähtemistä. Tukiasukkaat olivat kokeneet torjuntaa ja väheksyntää muiden taholta yrittäessään luoda sosiaalisia suhteita. Tukiasukkaat pelkäsivät pimeällä yksin liikkumista. Puhelinmyyjien ja hankalasti käyttäytyvien naapurien kanssa oli vaikeuksia. Joillakin oli ollut huonoja kokemuksia laiskoista, liian tiukoista tai välinpitämättömistä työntekijöistä. Palveluihin sisältyi epävarmuutta ja niiden sisältö oli saattanut yhtäkkiä muuttua ilman heidän suostumustaan.

Yllä esiteltyjen tutkimusten perusteella näyttää siltä, että tukiasumisessa on monia myönteisiä puolia, mutta myös ongelmia. Tukiasukkaiden kokemukset viittaavat tarpeeseen kehittää tukiasukkaita tarjottua tukea heidän kokemuksensa ja tarpeensa huomioiden. Samanlaisen viestin antaa omaisten kokemuksia ja näkemyksiä käsittelevä kyselytutkimus, josta tarkemmin seuraavassa.

Omaisten kokemuksia ja näkemyksiä tukiasumisesta

Cumella ja Heslam (2013) kartoittivat Iso-Britanniassa postikyselyllä Down-ihmisten omaisten asennoitumista tukiasumiseen ja heidän kokemuksiaan tukiasunnon hankkimisesta sekä heidän rooliaan asumisen tukemisessa. Lähes kaikki (92 %) tukiasukkaiden omaiset katsoivat, että tukiasumiseen siirtymisen myötä kehitysvammaisen läheisen taidot ja/tai hyvinvointi olivat parantuneet. Useimmin mainittiin kaupassakäynti, ruuanlaitto, pyykinpesu, ystävyssuhteet ja vapaa-ajan palvelut, omatoiminen matkustaminen ja tunne-elämä.

Omaiset olivat tyytyväisiä tukiasukkaan saamiin palveluihin. Kaikkein tyytyväisimpiä oltiin arjen askareisiin kuten kaupassa käyntiin, pyykin pesuun ja ruoanlaittoon saatuun apuun. Tyytyväisiä tai melko tyytyväisiä näihin palveluihin oli noin kolme neljäsosaa vastaajista. Samalla kuitenkin peräti kolme neljäsosaa vastaajista (74 %) katsoi, että tukiasunnossa asuvan Down-ihmisen saamaa tukea pitäisi parantaa. Useimmin mainittuja parannuskohteita olivat ruokavalion hallinta, siistin ulkomuodon ylläpitäminen, palveluiden organisointi, sijaisten järjestäminen ja kriisitilanteiden hoito.

Omaiset avustivat tukiasukkaita myös itse. Näin tekivät lähes kaikki (97 %) kyselyyn vastanneista tukiasukkaiden omaisista. On huomionarvoista, että myös Australiassa tukiasukkaiden kanssa tehdyssä tutkimuksessa (Bigby ym. 2017) havaittiin, että valtaosa tutkimukseen osallistuneista tukiasukkaista sai epävirallista tukea omaisilta samalla kun käyttivät myös julkisia palveluita. Iso-Britanniassa tehdyn kyselyn mukaan omaiset auttoivat tukiasukasta yleisimmin kriisien ratkaisemisessa (69 %), raha-asioiden hoidossa (61 %) ja fyysisten sairauksien hoidossa (59 %). Tämä tulos herättää kysymyksen, missä määrin kysymys on omaisten tekemästä yhteistyöstä ammattilaisten kanssa ja missä määrin taas omaiset joutuvat paikkaamaan tukipalvelujen aukkoja. Se, että omaiset toivoivat tukipalveluihin parannuksia, viittaa jälkimmäiseen.

Cumella ja Heslam (2013) huomauttavat, että myös omaisilta saatu epävirallinen tuki ja hoiva tulisi ottaa huomioon kun arvioidaan asukkaiden elämänlaatua eri asumismuodoissa ja eri asumismuotojen kustannuksia. Omaisten rooli on kehitysvammaisten tukiasukkaiden tukemisessa on tässä katsauksessa käsiteltyjen tutkimusten perusteella merkittävä. Monet omaiset varmasti itsekin haluavat olla mukana itsenäisesti asuvan kehitysvammaisen perheenjäsenen elämässä ja tehdä yhteistyötä tukipalveluiden työntekijöiden kanssa, mutta tilanne muuttuu helposti ongelmalliseksi, jos omaisten tuki on

ainoa saatavilla oleva tuki esimerkiksi kriisitilanteissa, raha-asoiden hoidossa ja omasta terveydestä huolehtimisessa. Tällöin ne kehitysvammaiset tukiasukkaat, jotka eivät ole säännöllisesti yhteydessä perheenjäseniinsä, voivat helposti joutua muita haavoittuvampaan asemaan. Tällaisia ongelmia voi tulla eteen myös tilanteissa, joissa omainen kuolee tai ei kykene esimerkiksi ikääntymisen takia jatkamaan tuen antamista. Voidaan myös kysyä, miten työssäkäyvien omaisten voimavarat riittävät itsenäisesti asuvan kehitysvammaisen perheenjäsenen tukemiseen työn ohella (ks. esim. Miettinen ym. 2013).

Iso-Britanniassa toteutetusta omaiskyselystä ilmeni myös, että moni Down-ihminen odotti pääsyä tukiasuntoon. Tukiasuntoa jouduttiin odotamaan usein pitkään: keskimäärin hakemuksen jättämisestä kesti kaksi vuotta, ennen kuin tukiasunto järjestyi. Omaiset kertoivat, että vaikeudet tukiasunnon saamisessa liittyivät vaikeuksiin löytää sopivia asuinkumppaneita ja riittävää tukea sekä paikalliseen asuntopulaan. Lisäksi kerrottiin vaikeista neuvotteluista paikallisten viranomaisten kanssa, viranomaisten tavoittamisen vaikeudesta sekä tiedon puutteesta. Toisaalta osa vastaajista ei pitänyt tukiasuntoa tarpeellisenä tai soveltuvana Down-perheenjäsenelleen. Omaishoidon katsottiin toimivan tällä hetkellä riittävän hyvin tai sitten Down-perheenjäsenen haavoittuvuutta, jatkuvaa seurantaa vaativaa terveydentilaa tai muulla tavoin suuria tuen tarpeita pidettiin esteenä tukiasuntoon muuttamiselle. Osa taas preferoi ryhmämuotoista asumista.

Yhteenveto

Kehitysvammaisten ihmisten tukiasumisesta on toistaiseksi tutkittu suhteellisen vähän ja tulokset ovat olleet ristiriitaisia. Eri maissa tehdyissä tutkimuksissa on havaittu erilaisia vaikutuksia asukkaiden elämänlaatuun. Virallisten ja epävirallisten tukijärjestelmien eroavuudet ovat todennäköinen selitys tukiasukkaiden vaihtelevalle elämänlaadulle. Koska niistä on tehty hyvin vähän systemaattista tutkimusta, on toistaiseksi mahdotonta sanoa, millaiset tukijärjestelmät tuottavat asukkaan elämänlaadun kannalta parhaat tulokset.

Jatkossa tukiasumisen tutkimuksessa tulisikin tarkastella lähemmin tukiasukkaiden tuen tarpeita ja miten niihin tällä hetkellä vastataan sekä millä tavoin tuki voitaisiin saada paremmin asukkaiden ja perheenjäsenten tarpeita vastaaviksi. Näiden kysymysten selvittämiseksi on tarpeen kuulla myös tukiasukkaita ja heidän omaisiaan. Valtaosa olemassa olevasta tukiasumisen tutkimuksesta on määrällistä ja jonkin ennalta määrättyyn ja rajattuun asumisen ulottuvuuteen kohdistuvaa tutkimusta. Näin ollen löytyy erityisen vähän sellaista laadullista tutkimusta, jossa olisi kuultu tukiasukkaiden ja heidän omaistensa näkemyksiä siitä, mikä tukiasumisessa toimii ja mikä ei toimi ja miksi sekä miten sitä pitäisi tulevaisuudessa kehittää.

Niissä muutamassa tutkimuksessa, jotka tähän mennessä on tehty tällä tavoin, on havaittu, että tukiasukkaat itse arvostavat paljon tukiasumiseen sisältyvää yksityisyyttä, itsenäisyyttä ja vapautta. Omassa asunnossa on oma rauha, saa hoitaa kotiaskareita itsenäisesti ja tehdä mitä mieli tekee

kenenkään määräälemättä. Toisaalta sosiaalisten suhteiden luominen ja ylläpitäminen voi olla tukiasukaille monella tavalla haasteellista, oma asuinalue voi tuntua toisinaan turvattomalta ja rahanpuute voi kapeuttaa elämää. Tukipalvelut voivat tuntua hallitsemattomilta ja omasta terveydestä huolehtiminen voi jäädä retuperälle. Kriisit voivat yllättää.

Vaikka ongelmiakin on, tukiasumisessa on kuitenkin tutkimustenkin mukaan paljon potentiaalia kehitysvammaisten ihmisten asumismuotona. Näin ollen sitä on syytä kehittää erityisesti tukiasukaille tarjotun tuen osalta. Tässä luvussa käsitellyt tutkimukset viittaavat siihen, että arjen turvallisuuden ja hyvinvoinnin sekä yhdenvertaisen osallisuuden varmistaminen ovat tärkeitä tukiasumisen kehittämisen alueita tulevaisuudessa. ■

Läheteet

- ♦ **ALLARD M.A.** (1996) Supported living policies and programmes in the USA. In: Mansell J., Ericsson K. (eds) *Deinstitutionalization and Community Living*. Springer, Boston, MA, 97–116.
- ♦ **BIGBY, C.; BOULD, E. & BEADLE-BROWN, J.** (2017) Conundrums of supported living: The experiences of people with intellectual disability, *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 42:4, 309–319.
- ♦ **BIGBY, C.; BOULD, E. & BEADLE-BROWN, J.** (2018) Comparing costs and outcomes of supported living with group homes in Australia, *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 43:3, 295–307.
- ♦ **CUMELLA, S.; HESLAM, S.** (2013) Supported housing for people with Down’s syndrome. *British Journal of Learning Disabilities* 42, 251–256.
- ♦ **EMERSON E., ROBERTSON J., GREGORY N., HATTON C., KESSIS-SOGLU S., HALLAM A.** et al. (2001) Quality and costs of supported living residences and group homes in the United Kingdom. *American Journal on Mental Retardation* 106, 401–15.
- ♦ **MANSSELL, J. & BEADLE-BROWN, J.** (2009) Dispersed or clustered housing for adults with intellectual disability: A systematic review *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, December 2009; 34(4): 313–323.
- ♦ **MARLOW, E.; WALKER, N.** (2015) Does supported living work for people with severe intellectual disabilities? *Advances in Mental Health and Intellectual Disabilities* Vol. 9 NO. 6, pp. 338–351.
- ♦ **MIETTINEN, S., ENGWALL, K., & TEITTINEN, A.** (2013). Parent-carers of disabled children in Finland and Sweden: socially excluded by a labour of love? In T. Kröger, & S. Yeandle (Eds.), *Combining Paid Work and Family Care : Policies and Experiences in International Perspective* (pp. 107–124). Policy Press.
- ♦ **MCCONKEY, R.** (2007) Variations in the social inclusion of people with intellectual disabilities in supported living schemes and residential settings *Journal of Intellectual Disability Research* volume 51 part 3, pp 207–217.
- ♦ **MCCONKEY, R.; SOWNEY, M.; MILLIGAN, V.; BARR, O.** (2004) Views of People with Intellectual Disabilities of Their Present and Future Living Arrangements. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*. Volume 1 Number 3/4, pp 115–125.

- ♦ **PAARA, E.** (2005) Vammaispalvelujen järjestäminen ja osaaminen: selvitys vammaislakien yhdistämisestä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- ♦ Sosiaali- ja terveysministeriö (2016) Laitoksesta yksilölliseen asumiseen. Kehitysvammaisten asumisen ohjelman toimeenpanon arviointi ja tehostettavat toimet vuosille 2016–2020. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- ♦ **T. STANTON, J. BROWN, C. CRAWFORD, R. HOLE & G. CHARLES** (2011) Comparison of community residential supports on measures of information & planning; access to & delivery of supports; choice & control; community connections; satisfaction; and, overall perception of outcomes. *Journal of Intellectual Disability Research* volume 55 part 8, pp 732–745.

Selkokielineen tiivistelmä: Tutkimusta tuetusta asumisesta

Moni kehitysvammainen ihminen asuu ryhmäkodissa. Ryhmäkoti ei kuitenkaan ole kaikille paras vaihtoehto. YK:n vammaissopimuksen mukaan vammaisilla ihmisillä on oikeus valita itse, kenen kanssa he asuvat. Tämä ei aina onnistu ryhmäkodissa.

Ryhmäkodissa asumisen vaihtoehto on tuettu asuminen. Tuetussa asumisessa kehitysvammainen ihminen asuu omassa asunnossa. Hän saa tukea ja apua, joka auttaa omassa kodissa asumisessa.

Tässä kirjoituksessa kerrotaan, millaisia tutkimuksia tuetusta asumisesta on tehty. Tähän kirjoitukseen löydettiin kahdeksan tutkimusta. Tutkimukset on tehty ulkomailla.

Tutkimuksissa vertailtiin tuettua asumista ja ryhmäkoteja. Kahdessa tutkimuksessa kysyttiin tukiasukkaiden omista kokemuksista. Yhdessä tutkimuksessa kysyttiin, mitä omaiset ajattelevat tukiasumisesta. Tutkimusten tulokset kertovat, että tukiasumisessa on hyviä ja huonoja puolia.

Tukiasumisen hyviä puolia

Tutkimusten mukaan tukiasukkaat voivat useammin valita, missä ja kenen kanssa asuvat. Heillä oli enemmän toimintaa paikoissa, jotka ovat kaikille ihmisille yhteisiä. Joskus heillä oli mahdollisuus valita työntekijät, jotka antavat tukea.

Tukiasukkaiden omasta mielestä hyviä asioita olivat vapaus ja yksityisyys. He pitivät tärkeänä, että asioihin ei tarvitse kysyä lupaa vanhemmilta tai työntekijöiltä.

Heillä oli tuttuja naapureita.
He kävivät kahviloissa, baareissa ja kuntosaleilla.

Monilla tukiasukkailla oli parempi toimintakyky
kuin ryhmäkodissa asuvilla.
He olivat esimerkiksi taitavampia tilanteissa,
joissa he ovat muiden ihmisten kanssa.

Yhdessä tutkimuksessa oli mukana ihmisiä,
joilla oli vaikeampi kehitysvamma.
Heidän mielialansa parani tukiasuntoon muuttamisen jälkeen.
Työntekijöiden ja asukkaiden vuorovaikutus lisääntyi.

Tukiasumisen huonot puolet

Tukiasukkailla järjestettiin vähemmän toimintaa
kuin ryhmäkodeissa asuville ihmisille.
Tukiasukkaat saivat myös vähemmän tukea.

Tukiasukkailla oli suurempi riski tulla
kiusatuksi tai hyväksikäytetyksi.
Vuorovaikutus toisten asukkaiden kanssa väheni,
koska ihmiset asuivat erillisissä asunnoissa.

Tukiasukkaat kertoivat myös itse,
mitä huonoja puolia tukiasumisessa on.
Jotkut heistä kokivat, että muut torjuivat heidät.
Jotkut kertoivat,
että muut asukkaat häiritsivät heitä.
Rahanpuute rajoitti asioiden tekemistä.
Yksinäisyys ja ikävystyminen vaivasivat iltaisin.
Lisäksi heitä huolestutti se, että tukea ei ole riittävästi.

Omaisten mielipiteitä tukiasumisesta

Monen omaisen mielestä oman läheisen taidot
tai hyvinvointi paranivat,
kun hän muutti tukiasumiseen.
Omaiset olivat tyytyväisiä tukiasukkaan saamaan tukeen,
kuten kaupassa käyntiin ja apuun,
jota he saivat ruoan laittamiseen.
Parannettavia asioita olivat esimerkiksi
ruokavaliosta ja siististä ulkomuodosta huolehtiminen.

Lähes kaikki omaiset avustivat tukiasukkaita myös itse.

He auttoivat esimerkiksi raha-asioissa
ja sairauksien hoitamisessa.
He auttoivat, kun tukiasukkaalle tuli äkillinen hätä.

Omaiset halusivat olla mukana tukiasukkaan elämässä.
He tekivät yhteistyötä työntekijöiden kanssa.
Joidenkin omaisten mielestä perheenjäsenen oli parempi asua
omaisten kanssa tai ryhmäkodissa.

Tarvitaan lisää tutkimusta tukiasumisesta

Tutkimustulokset kertovat,
että tukiasumisessa on tärkeä saada riittävästi tukea.
Tärkeitä asioita ovat esimerkiksi turvallisuus
ja osallistuminen yhteiseen toimintaan.

Pitäisi tutkia enemmän sitä,
mitä tukea tarvitaan ja miten sitä annetaan.
Tutkimuksessa pitäisi kuulla erityisesti tukiasukkaita
ja heidän omaisiaan. ■

Oma koti yhteisessä kerrostalossa

SINI HEUSALA JA MARIANNA YRJÄNÄINEN, KOKEMUSOSAAJAT

Me kirjoittajat asumme tukiasunnoissa,
jotka ovat samassa kerrostalossa.
Talon omistaja on Setlementtiasunnot Oy,
joka vuokraa asuntoja talon asukkaille.
Talossa on 103 tavallista asuntoa.
Talossa asuu myös muita kuin vammaisia ihmisiä.

Kerrostalomme on yhteisöllinen talo.
Asumme omissa kodeissamme eri puolilla taloa.
Talossa on paljon kaikille yhteisiä tiloja ja
mahdollisuuksia yhteiseen tekemiseen.
Yhteisöllisessä kerrostalossa ei tarvitse olla yksin,
jos ei halua.

■ Oman kodin rauha ja vapaus

Omassa kodissa tärkeintä on oma rauha.
Omasta kodista puuttuu ylimääräinen meteli
eikä siellä ole liikaa ihmisiä.

Asioista saa päättää itse.
Voi rauhassa katsella televisiota tai
kuunnella musiikkia ja äänikirjoja.
Voi pitää yhteyttä kavereihin kännykällä
tai pelata tietokoneella.
Ruokaa voi tehdä omassa keittiössä.

Kotoa on helppo lähteä omille asioille.
Ruokakauppa on tien toisella puolella.
Bussipysäkille on lyhyt matka.
Lähialueilla on helppoa liikkua myös kävellen.
On kiva, kun saa kulkea vapaasti.

■ Yhteiset tilat ja asukastoiminta

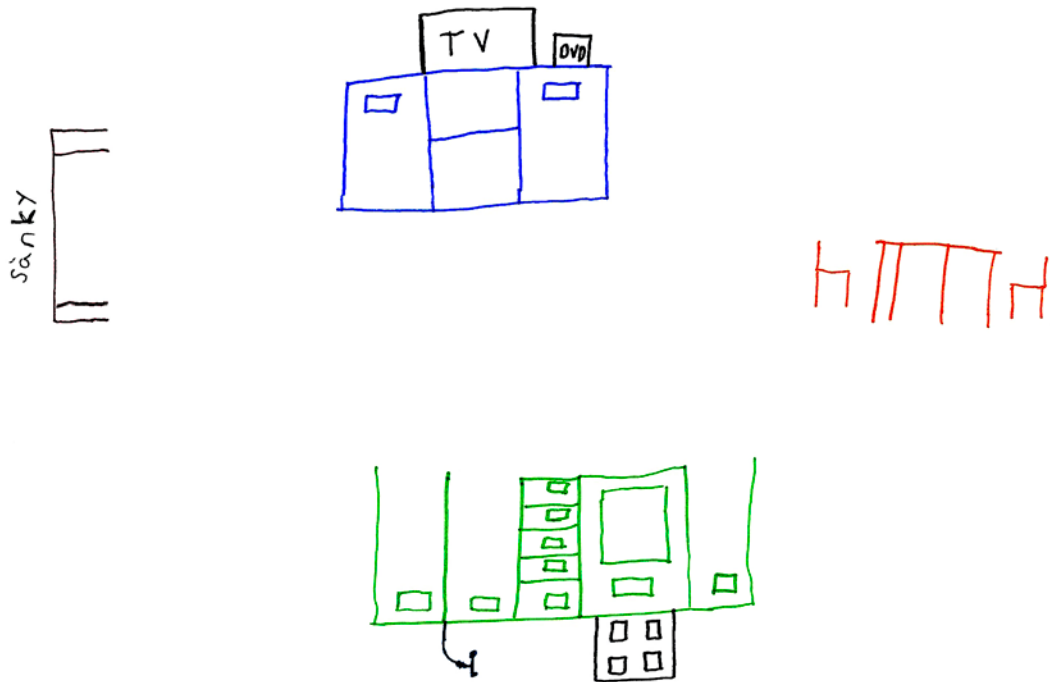
Talon alakerrassa on yhteinen keittiö ja olohuone,
jotka ovat kaikkien asukkaiden käytössä.
Olohuoneessa voi seurustella ja pelailla
tai katsoa televisiota yhdessä.

Talossa on harrastehuone, jonka nimi on ”Neppari”.
Nepparissa voi järjestää toimintaa ja kokouksia.
Myös saunatilat ovat yhteiset.
Pihalla meillä on grillikatos, oleskelupaikka ja kukkia.

Talolla näkee usein naapureita.
Monen kanssa moikataan kun tavataan.
Se tuntuu mukavalta.
Osan kanssa olemme ystäväystyneet,
kun olemme tavanneet talon yhteisissä tiloissa
ja asukastoiminnassa.

Kuulumme talomme asukastoimikuntaan.
Asukastoimikunta suunnittelee
ja järjestää toimintaa asukkaille.
Sitä varten järjestämme kokouksia.
Kokouksissa päätämme myös muista talon yhteisistä asioista.

OMA ASUNTO

Kokousten lisäksi pidämme yhteyttä WhatsAppilla.
Muut asukkaat saavat tietoa asukastoiminnasta
talon omalla Kerro-sovelluksella ja kirjeillä.
Tarvittaessa käymme toistemme ovella kertomassa asiat.

Talolla on töissä asumiskoordinaattori,
joka auttaa asukastoimintaan liittyvissä asioissa.
Saamme vuokranantajalta rahaa asukastoiminnan järjestämiseen.
Rahoilla olemme järjestäneet talon asukkaille
juhlia ja taidenäyttelyn.

Juhlissa olemme esimerkiksi laulaneet yhdessä karaokea.
Illanvietto jatkui niissä juhlissa tosi myöhään.
Ensimmäisellä kerralla saimme karaokelaitteet
lainaksi yhdeltä asukkaalta.
Nyt olemme asukastoimikunnassa päättäneet hankkia
talolle yhteiset karaokelaitteet.

Jokaiselle on löytynyt mieleisiä hommia asukastoiminnasta.
Hoidamme esimerkiksi pihan kasveja
ja huolehdimme grillikatoksesta
yhdessä talon muiden asukkaiden kanssa.

Tutuksi tuleminen on tärkeää

Alussa taloon muuttaminen jännitti.
Muihin asukkaisiin tutustuminen vaati rohkeutta.
Tukiasumisen ohjaaja oli aluksi mukana talon yhteisessä toiminnassa.
Jännitys lähti kuitenkin pian pois.
Nyt osallistumme toimintaan myös ilman ohjaajaa.

Nykyään naapureiden kanssa on helppo pysähtyä juttelemaan.
Talon yhteisistä tiloista löytää seuraa yhteiseen tekemiseen.
Naapureita on myös mukava auttaa ja siitä saa iloa.
Tutulta naapurilta on helppo itse kysyä neuvoa.

Olemme oppineet talolla paljon uutta.
Olemme mukana tekemässä taloa koskevia päätöksiä.
Meille on tärkeää, että saamme tietoa yhteisistä asioista.

Haluamme kannustaa muita ihmisiä asumiseen yhteisessä kerrostalossa.
Tutustumisesta ja yhteisestä tekemisestä tulee hyvä mieli.
Talo tuntuu turvalliselta, kun on ihmisiä auttamassa.
Yksin ei tarvitse olla, vaikka asuu omassa kodissa. ■

Tämä luku on kirjoitettu Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeessa, johon kirjoittajat osallistuivat. Hankkeessa kehitettiin talon asukastoimintaa yhdessä asukkaiden kanssa.

Kirjoitusta varten järjestettiin kaksi etätapaamista. Tapaamisiin osallistuivat kirjoittajat ja kolmas tukiasunnossa asuva henkilö, hankkeen työntekijä ja tukiasumisen ohjaaja. Tekstin kirjoittamisessa avusti hankkeen työntekijä.

II

Kotikulmilla

Naapuruston yhteistilat kohtaamisia ja hyvinvointia tukevana sosiaalisena infrastruktuurina

KATJA MAUNUNAHO, ARKKITEHTI SAFA, PROJEKTITUTKIJA

Joskus kuulee väitettävän, että julkishallinnon huomion tulisi kohdistua toimintoihin ja palveluihin, ei seinien rakentamiseen. Väitteen esittäjä voi olla hyvällä asialla painottaessaan palveluiden keskeistä asemaa yhteiskunnassa. Samalla hän tulee kuitenkin asettaneeksi toiminnan ja toimintaa mahdollistavan ympäristön ratkaisut vastakkain tavalla, joka jättää niiden väliset suhteet huomaamatta. Rakennetun ympäristön tilatarjonta

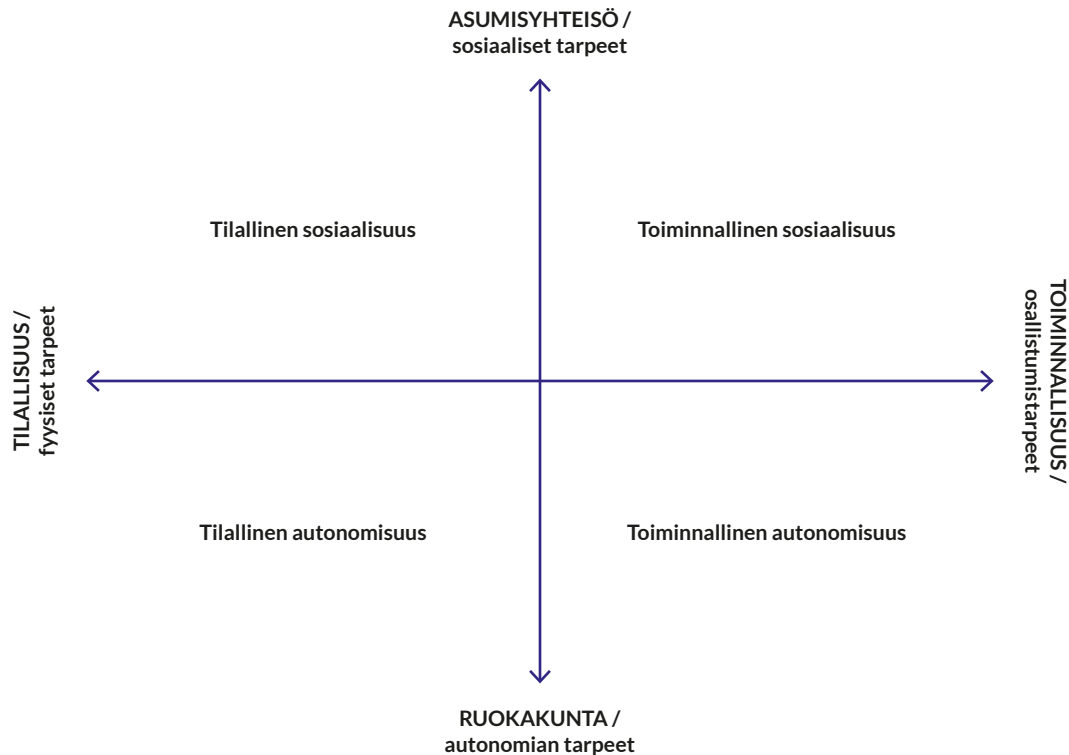
vaikuttaa huomattavalla tavalla sen puitteissa tapahtuvaan toimintaan. Joissain tapauksissa, kuten asukkaiden omaehtoisen toiminnan ja sen myötä muodostuvien sosiaalisten yhteyksien kannalta, tilat ja niiden ominaisuudet voivat olla keskeisessä asemassa. Onkin tärkeää tarkastella tarkemmin sitä, miten rakennettu ympäristö, seinät ja niiden rajaamat tilat, toimivat osana ihmisten hyvinvointia tukevaa sosiaalista infrastruktuuria.

Yhdysvaltalainen sosiologi Eric Klinenberg (2018) on tarkastellut tutkimuksissaan asuinalueiden jaettujen tilojen ja palveluiden vaikutusta ihmisten väliseen sosiaaliseen kanssakäymiseen. Klinenberg käyttää sosiaalisen infrastruktuurin käsitettä kuvaamaan niitä fyysisen ympäristön järjestelyjä ja paikkoja, jotka muovaavat ihmisten välistä vuorovaikutusta. Naapurustoissa, joiden sosiaalinen infrastruktuuri toimii hyvin, ihmiset muodostavat yhteyksiä toisiinsa kokoontuessaan jonkin itselleen merkityksellisen toiminnan ääreen. Toistuvat arkiset yhteydet toimivat ihmisten välille muodostuvan yhteisöllisyyden perustana. Tästä näkökulmasta yhteisöllisyyttä ja sosiaalisia suhteita ei tarkastella itseisarvoisesti tavoiteltavina asioina, vaan ja tilojen ja toiminnan myötävaikutuksesta muodostuvina yhteiskunnan toimintaa ja ihmisten hyvinvointia tukevin tekijöinä.

Käsittelen tässä kirjoituksessa sosiaalista infrastruktuuria erityisesti asuminen ja asuinalueiden näkökulmasta. Lähdän liikkeelle kysymällä millainen merkitys sosiaalisella infrastruktuurilla ja siihen liittyvillä tiloilla voi olla ihmisten arkielämään liittyvien tarpeiden ja hyvinvoinnin kannalta. Tämän jälkeen tarkastelen, millaisista osista asukkaiden arkielämää edesauttava sosiaalinen infrastruktuuri asuinalueilla muodostuu.

Asumisen tarpeet ovat myös sosiaalisia

Asuminen mielletään yleisesti yksilön ja hänen perheensä yksityisenä toimintona. Tällöin asumisen tarpeet määrittyvät arkisten perustoimintojen, kuten ruoanlaiton ja ruokailun, sekä levon ja yhdessäolon toteuttamisen näkökulmasta. Laajemmin tarkasteltuna asuminen on kuitenkin keskeinen keino vastata ihmisten tarpeisiin yhteiskunnan jäsenenä (Luoja-Halkola, Häikiö, Maununaho & Sointu 2019). Tästä näkökulmasta asuinympäristön tulee mahdollistaa paitsi ihmisten omaehtoista toimintaa ja autonomiaa, myös sosiaalista osallistumista ja terveyden ylläpitämistä. Sekä sosiaalisuuden että autonomian ja yksityisyyden tarpeet yhdistävät kaikkia ihmisiä. Toisaalta on olennaista huomata, että nämä tarpeet saavat ihmisten erilaisissa elämäntilanteissa hyvin erilaisia ilmenemismuotoja, jotka vaativat toteutuakseen toisistaan poikkeavia ratkaisuja. Olemme kuvanneet tätä asumisen tarpeiden dynaamisuutta oheisen kuvan mukaisella nelikentällä. Sosiaalisuuden ja autonomisuuden pystyakselin lisäksi määritämme tarpeita toiminnallisuuden ja tilallisuuden vaaka-akselin kautta. Molemmat akselit kuvaavat tarpeiden toisiinsa kietoutuvia ulottuvuuksia, ei sitä, että jokin tarve liittyisi vaikka vain fyysiseen ulottuvuuteen tai vain osallistumiseen.

Kuva 1: Asumisen tarpeet – peruslähtökohta

(Luoma-Halkola, Häikiö, Maununaho & Sointu 2019) ks. <https://housingcookbook.com/>

Tutkimuksessamme osoittautui, että yksi asumisen tarpeiden nelikentän ruuduista on muita heikommin tunnistettu asuinympäristön suunnittelussa. Tilallinen sosiaalisuus liittyy ihmisen perusluonteeseen; kaipaamme arkisessa elämässämme olennaisella tavalla toisten ihmisten seuraa. Ajatuksissamme liitämme tämän sosiaalisen tarpeen toisiin ihmisiin, emme niinkään tilojen niitä kohtaan asettamiin mahdollisuuksiin tai rajoitteisiin. Kysyttäessä erityisesti asumiseen liittyviä tarpeita, erilaiset yksityisyyteen ja oman perheen toimintoihin liittyvät tekijät saavat korostuneen aseman, ja laajempi sosiaalinen näkökulma jää sivuasiaksi. Huomaamatta jää muun muassa, miten asuinympäristön tilaratkaisut vaikuttavat seurallisuuden toteutumismahdollisuuksiin, millaisissa elämäntilanteissa muut kuin perheen sisäiset sosiaaliset suhteet nousevat tärkeään asemaan, ja miten sosiaalisuuden ja autonomisuuden tarpeiden toteuttaminen voi arkielämässä kietoutua toisiinsa (ks. luvut Yhteisöllinen asuminen ja Asunnosta yhteisöön).

Erilaisissa elämäntilanteissa sosiaaliset tarpeet ilmenevät eri tavoin, ja niiden toteutuminen voi vaatia toisistaan poikkeavia keinoja. Seurallisuutta voi toteuttaa oman asuntonsa yksityisessä piirissä vaikkapa kutsumalla tuttuja vierailulle. Kaikilla asukkailla ei kuitenkaan ole tätä mahdollisuutta. Monista eri syistä aiheutuva yksinäisyys korostaa sellaisia sosiaalisuuden tarpeita, jotka löytävät toteutuspaikkansa luontevimmin asunnon ulkopuolella sijaitsevista tiloista. Julkista kaupunkitilaa on pidetty perinteisesti keskeisenä toisilleen aiemmin vieraiden ihmisten kohtaamisten toteutumisaikana (Gehl 2018). Julkisessa tilassa, kuten kaduilla, toreilla tai puistoissa, ihmisten kohtaamiset ovat kuitenkin luonteeltaan usein

melko passiivisia ja ohimeneviä. Tuttujen ihmisten välille voi syntyä syvällistäkin keskustelua, mutta tutustuminen vieraisiin on vaikeaa. Lisäksi osasta naapurustoja julkiset kohtaamistilat voivat olla kaupunkirakenteen etäisyyksien vuoksi melko vaikeasti saavutettavissa. Tästä näkökulmasta lähempänä kotia, omassa naapurustossa tapahtuva seurallisuus nousee tärkeään asemaan.

Rakennettu ympäristö vaikuttaa terveyteen ja hyvinvointiin

Klinenbergin mielenkiinto sosiaalisen infrastruktuurin aiheetta kohtaan lähti liikkeelle vuoden 1995 poikkeuksellisesta helleaallost, jonka jälkeen huomattiin, että kuolleisuusluvut eri asuinalueilla olivat nousseet eri tavoin. Vaikka esimerkiksi ikääntyneiden osuus vaikutti kuolleisuuden lisääntymiseen osittain, erot alueiden välillä eivät selittyneet täysin väestöä kuvaavien sosioekonomisten tekijöiden kautta. Tutustuttuaan alueisiin tarkemmin, Klinenberg havaitsi, että tietyt rakennetun ympäristön ominaisuudet erottivat alueita toisistaan. Mm. eläväinen jalankulkuympäristö, hyvin ylläpidetyt puistot ja alueelliset kaupalliset palvelut tekivät osasta alueita eläväisempiä ja sosiaalisempia siinä määrin, että se vaikutti jopa helteen aiheuttamaan kuolleisuuteen. Näistä lähtökohdista alkunsa saaneessa tutkimuksessaan Klinenberg osoittaa, että tietynlaiset tilat voivat toimia asukkaiden arkipäiväisten yhteyksien tukena, vahvistaa sitä kautta naapuruston sosiaalisuutta ja asukkaiden välistä vuorovaikutusta, ja toimia terveyttä ja hyvinvointia edistävänä sosiaalisena infrastruktuurina.

Sosiaalisten suhteiden vaikutukset ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin voivat olla sekä suoria että välillisiä. Välilliset vaikutukset muodostuvat ihmisten arkisen kanssakäymisen, kuten kuulumisten vaihdon tai toisen käyttäytymisessä ilmenevien muutosten huomaamisen kautta. Käytännön esimerkkinä voisi olla tietty viikoittain toistuva tapaaminen, josta poissaolo antaa aiheen ottaa toiseen yhteyttä ja kysyä onko kaikki hyvin. Naapuruston sosiaalinen infrastruktuuri voi vaikuttaa myös vuorovaikutuksen muodostumiseen keskenään erilaisten asukasryhmien välille. Tällöin naapuruston sosiaalisuus voi toimia sekä asukkaiden välistä erilaisuutta lieventävänä että kehittävänä tekijänä (Talen 2006). Toisaalta sosiaaliset suhteet vaikuttavat ihmisten terveyteen ja kuolleisuuteen myös suoralla tavalla (mm. House ym. 1988). Sosiaaliset suhteet, osana muita terveyteen vaikuttavia ympäristötekijöitä, ehkäisevät tautien kehittymistä ja edistävät terveyttä monilla tavoilla. Erityisesti sosiaalisen eristäytymisen on nähty vaikuttavan terveyteen negatiivisella tavalla (Kaplan ym. 1988). Yksinäisyys on yhteydessä myös mielenterveysongelmiin, joihin sen suhde on vastavuoroinen, sekä kohonneeseen dementiariskiin (Kauhanen 2016).

Kattavasta tutkimustiedosta huolimatta sosiaalisten suhteiden vaikutukset ihmisten terveyteen eivät ole nousseet laajemmin esiin suomalaisessa terveysviestinnässä tai terveysongelmiin kohdennetuissa toimenpiteissä (Setälä-Pynnönen 2017). Väitän, että aiheen saama huomio asuinympäristöjemme suunnittelussa on ollut yhtä lailla vähäistä. Arkisen vuorovaikutuksen ja sen kautta muodostuvien

ihmissuhteiden ja yhteisöjen näkökulmaa onkin tärkeä nostaa esiin asuntosuunnittelussa. Sosiaalisen vuorovaikutuksen näkökulmasta asumiseen liittyvät jaetut tilat eivät ole vain jotain mikä vähentää toteutettavien yksityisten asuintilojen määrää. Erilaisten terveysongelmien kansantaloudellisten ja inhimillisten vaikutusten kannalta sosiaalisia suhteita mahdollistavat, tukevat ja ylläpitävät asuinalueiden sosiaalisen infrastruktuurin tilat on syytä nähdä todellisessa arvossaan, investointeina tulevaisuuteen. Seuraavaksi tarkoituksena onkin tarkastella sitä millaisia ovat tilat, joita asukkaat voivat käyttää yhdessä.

Miten toteuttaa toimivaa sosiaalista infrastruktuuria?

Asuinalueiden sosiaalisen infrastruktuurin tarkastelu liittyy sekä asuinrakennusten että niistä muodostuvien naapurustojen mittakaavaan. Erilaista toimintaa ja kohtaamisia mahdollistavien yhteisessä käytössä olevien tilojen sijoittaminen siten, että erilaiset asukasryhmät voivat jakaa niitä mahdollistaa erilaisuuksia ylittävien yhteyksien muodostamista (Talen 2006). Onnistuneen asujaimiston sekoittamisen kannalta asuintilojen yksityisyyden rinnalle tarvitaan monimuotoisuutta ylläpitäviä, jaettuja kokemuksia tarjoavia ja yhteisöllisyyttä ja yhteistä vastuuta tukevia laadukkaita jaettuja tiloja. Tämän huomioiminen avaa uusia näkökulmia kerrostalojen yhteistilojen kehittämiseksi.

Toiminnallisesti tarkasteltuna kerrostalojen yhteistilojen suunnittelussa ja käytössä on ilmennyt kahdensuuntaisia trendejä. Viime vuosikymmeninä tapahtuneen yksityisten asuintilojen varustelutason kohoamisen myötä muun muassa pyykinpesutoiminnot sekä saunominen ovat siirtyneet suuressa määrin talojen jaetuista tiloista asuntoihin. Toisaalta saunomiseen liittyvän sosiaalisuuden ja arjesta irrottautumisen merkityksien toteutumiselle taloyhtiön saunaosaston jaetut tilat voivat antaa pieniin asuntosauoihin verrattuna paremmat puitteet. Myös pyykkihuollon osalta osa kotitalouksista on löytänyt arkielämänsä kannalta toimivan ratkaisun yhtiön isoista koneista ja erillisistä pyykinkuivaustiloista. Pesuloiden, talosaunojen ja erilaisten varastojen ohella kerrostalon yhteistilojen valikoimaan kuuluu myös kerhohuoneet ja askarteluhuoneet. Näiden tilojen käytön ulottuvuuksia tunnetaan suhteellisen heikosti. Kerhohuone tuntuu jo nimityksenäkin hieman oudolta, ja harva osaa nimetä selviä tarpeita sen käyttöön. Monesti nämä tilat ovatkin suhteellisen vähäisessä käytössä. Sosiaalisen infrastruktuurin näkökulmasta kaikkiin edellä mainittuihin tiloihin voi liittyä potentiaaleja asukkaiden vuorovaikutukselle (ks. luku Yhteisöllinen asuminen – jotain vanhaa, paljon uutta). Avoimet lenkkisaunat ja kerhohuoneiden mahdollistamat erilaiset vapaa-ajan toiminnot ovat lähtökohtaisesti sosiaalisia tilanteita, jotka lisäävät asukkaiden välistä vuorovaikutusta. Olennaista onkin miettiä, miten tilat saadaan aktiivisemmin käyttöön. Miten jaetut tilat löydetäisiin paremmin, ja millaisilla ratkaisuilla ne olisivat houkuttelevia erilaisten asukasryhmien kannalta? Onko tilaratkaisuiden kautta mahdollista lisätä kontakteja myös niiden asukkaiden suuntaan, jotka eivät ole tilojen aktiivisimpia käyttäjiä?

Kuvat 2 ja 3: Yhteisöllisen asumisen korttelin tilavaan aulaan yhdistetty asukkaiden kirjastotila ja lasiseinän takana oleva pesula muodostavat kohtaamispaikan erilaisille asukkaille (Kalkbreite, Zürich, kuvat K. Maununaho).

Vuoden 2020 koronaepidemian poikkeusajat ovat osoittaneet, että ihmisten arjen tarpeiden toteuttamistapoihin voi kohdentua huomattavia ennalta tuntemattomia muutoksia. Sekä yksityisten että jaettujen tilojen käyttöä on syytä tarkastella aiempaa monipuolisemmin. Naapuruston sosiaalisen infrastruktuurin kannalta huomiota tulee kiinnittää muun muassa tilojen sijoitukseen ja yhteyksiin, erilaisten toimintojen ryvästymiseen, toiminnallisen erilaistumisen mahdollisuuksiin sekä tilallisen ja materiaalsen toteutumismuodon houkuttelevuuteen. Kohtaamisista muodostuu tiloissa, jotka ovat hyvin löydettävissä, ja jotka ovat aktiivisessa käytössä. Erilaisten toimintojen sijoittaminen toistensa yhteyteen voi toimia tilojen käyttöä aktivoivana tekijänä (Maununaho 2018). Esimerkkinä tästä toimii hyvällä näköyhteydellä talon kulkureitin varrelle sijoitettu pesula. Kun kotiin tullessa näkee naapurin puuhailevan pesulassa, voi itsellekin tulla mieleen, että lakanapyykki olisikin kätevä hoitaa pesulan isolla koneella. Jos naapurin näkee samassa puuhassa useamman kerran, muodostuu molemmille tiettyä tuttuuden tunnetta toista kohtaan. Tutuus puolestaan pohjustaa mahdollisuuksia muulle vuorovaikutukselle, lähtien liikkeelle tervehtimisestä ja arkisesta kuulumisten vaihdosta. Toiminnallista monipuolisuutta ja sitä kautta muodostuvien kontaktien määrää voi lisätä yhdistämällä pesulan rinnalle paikan, jossa voi istahtaa odottamaan pesuohjelman päättymistä, tai esimerkiksi suoran näköyhteyden lasten leikki paikalle.

Kohti sosiaalisesti kestävää naapurustoa

Naapuruston tilojen verkostomainen tarkastelu erilaisia käyttötapoja mahdollistavina kokonaisuuksina tuottaa asuinympäristöön etuja myös kestävän kehityksen kannalta. Jos jaettuja tiloja voidaan käyttää joustavasti lähinaapureiden kiinteistöissä, ei jokaisella yhtiöllä ole tarvetta samantyyppiselle kerhohuoneelle. Yksi tila voidaan kalustaa toimimaan kokouskäytössä, toinen voi olla erilaista nikkarointia mahdollistava verstaas, ja kolmannessa materiaalsen ympäristön voi virittää pehmeämmäksi jooga- tai rentoutuskäyttöä ajatellen. Lähekkäisten yhtiöiden voi olla mielekästä tarkastella tilojen erilaistumista myös yksittäistä tilaa laajempina kokonaisuuksina. Esimerkiksi yhden yhtiön pimeät kellaritilat voivat mahdollistaa varastointikäyttöä muillekin kuin omille asukkaille, vapauttaen toisen yhtiön katutasen tilat täysin muuhun käyttöön. Mahdollisuudet jakaa ja varata tilaa niin isompiin tilaisuuksiin kuin vaikka erillisiksi etätyöpisteiksi lisäävät käyttömahdollisuuksia. Nykyaikaiset jakamistalouden alustaratkaisut mahdollistavat jo nyt aiempia yhtiökohtaisia järjestelmiä joustavammat käyttötavat. Niiden laajamittaisempi käyttöön otto vaatii kuitenkin ajattelutapojen muutosta monella eri tasolla, lähtien käyttäjistä ja taloyhtiöistä, ulottuen tilaratkaisuja sääteleviin rakentamisen ohjauskeinoihin.

Erilaisten asukasryhmien kannalta naapuruston jaetut tilat voivat olla toimivia tai ei-toimivia myös esteettömyyden ja tasa-arvon näkökulmasta. Liikkumiseen ja toiminnallisuuteen liittyvien tekijöiden ohella sosiaaliset ja

kulttuuriset erot voivat asettaa rajoitteita tilojen käytölle. Tilaan liitettyt mielikuvat voivat jakaa käyttäjäkuntaa huomattavasti. Vaikka käyttäjäryhmiä ei lähtökohtaisesti rajoitettaisi, voi muodostua käsityksiä, että tietty tila on tarkoitettu vain nuorille, vain vanhusten käyttöön, vain tuon talon asukkaille, ei minulle. Tällaisiin mielikuviin on syytä kiinnittää huomiota. Havaittuja esteitä on mahdollista käsitellä ja ylittää, esimerkiksi järjestämällä muille käyttäjäryhmille suunnattuja tapahtumia. Tila voi myös itsessään kutsua erilaisia ihmisiä sisään. Ajatellaan vaikka mukavalta näyttävää kahvilapöytää tai kaunista luonnonmaisemaa puistossa, joissa paikan houkuttelevuus ja avoimuus voivat ylittää poissulkevia käsityksiä. Kokemusmaailman näkökulma osoittaa, että tilan ilme ja kutsuvuus voivat sekä muodostaa että poistaa siihen liittyviä esteitä. Sama fyysinen tila voi näyttäytyä ihmisille hyvin erilaisena siellä saatujen kokemusten tai muualla muodostuneen elämänhistorian pohjalta. Myös tästä näkökulmasta sekä tilojen erilaistuminen, että tiloihin liittyvien toimintatapojen kriittinen tarkastelu ovat olennaisia tekijöitä jaettujen tilojen esteettömyyden ja siihen pohjautuvan asuinalueen sosiaalisen infrastruktuurin mahdollisuuksien hyödyntämiseksi. ■

Lähteitä

- ♦ **GEHL, JAN** (2018) Ihmisten kaupunki. Helsinki, Rakennustieto Oy.
- ♦ **HOUSE, JAMES S., LANDIS, KARL R., UMBERSON, DEBRA** (1988) Social Relationships and Health. Science, New Series, Vol. 241, No. 4865.
- ♦ **KAPLAN, GEORGE A., SALONEN, JUKKA T., COHEN, RICHARD D., BRAND, RICHARD J., SYME, S. LEONARD, PUSKA, PEKKA** (1988) Social Connections and Mortality from All Causes and from Cardiovascular Disease: Prospective Evidence from Eastern Finland. American Journal of Epidemiology, Vol. 128, No. 2.
- ♦ **KAUHANEN, JUSSI** (2016) Yksinäisen terveys. Yksinäisten Suomi. Toim. Juho Saari. Gaudeamus: Helsinki. ss. 159–161.
- ♦ **KLINENBERG, ERIC** (2018) Palaces for the People. How to Build a More Equal and United Society. London, The Bodley Head.
- ♦ **LUOMA-HALKOLA, HENNA, HÄIKIÖ, LIISA, MAUNUNAHO, KATJA, SOINTU, LIINA** (2019) Asumisen tarpeet – peruslähtökohta. Ketterän asumisen keittokirja. <https://housingcookbook.com/>
- ♦ **MAUNUNAHO, KATJA** (2018) Ihmisen näkökulma integroidun asumisen tiloissa. Yhdyskuntasuunnittelu 2018:4 vol. 56.
- ♦ **TALEN, EMILY** (2006) Design That Enables Diversity: The Complications of a Planning Ideal. Journal of Planning Literature, Vol. 20, No. 3.

Selkokieline tiivistelmä: Naapuruston yhteistilat tukevat kohtaamisia

Usein ajatellaan, että asumiseen liittyvät asiat ovat yksityisiä. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi ruoan laittaminen ja lepääminen. Asuminen vaikuttaa kuitenkin myös asioihin, joita tehdään yhdessä muiden kanssa.

Tässä kirjoituksessa kerrotaan jaetuista tiloista eli paikoista, jotka ovat talojen tai asuinalueiden asukkaiden yhteisessä käytössä. Tällaisia yhteisiä paikkoja on tutkittu.

Tutkimusten mukaan ihmisten väliset suhteet edistävät terveyttä ja hyvinvointia. Yhteiset paikat auttavat ihmisiä tutustumaan ja toimimaan yhdessä. Tuttua ihmistä on myös helpompi auttaa. Tutulta voi esimerkiksi kysyä, onko kaikki hyvin.

Asunto ja lähiympäristö tukevat omia valintoja

Omassa asunnossa voi olla yksin, jos haluaa. Yhteisissä paikoissa voi tavata muita ihmisiä silloin, kun kaipaa seuraa.

Jotkut viihtyvät enemmän yksin. Toiset haluavat seurustella enemmän muiden kanssa. Tärkeintä on, että ihmiset voivat itse päättää, milloin he haluavat tavata muita.

Muita voi tavata esimerkiksi kutsumalla ihmisiä kylään. Kaikilla ei kuitenkaan ole sellaista asuntoa, jossa tämä onnistuu. Myös toreilla, kahviloissa ja puistoissa voi tavata ihmisiä. Uusiin ihmisiin tutustuminen niissä voi kuitenkin olla vaikeaa.

Olisi tärkeää, että kodin lähellä on paikkoja, joissa voi viettää aikaa yhdessä ja tutustua ihmisiin.

Asukkaiden yhteiset tilat

Omassa talossa tai asuinalueella voi olla yhteisiä tiloja, jotka on tarkoitettu kaikille asukkaille.

Esimerkiksi kerrostaloissa voi olla kerhohuoneita, joissa voi tavata muita ihmisiä. Niiden käyttämistä varten ei aina tarvitse perustaa kerhoa. Talon yhteisessä saunassa voi järjestää lenkkisaunoja eli asukkaiden yhteisiä saunavuoroja.

Olisi tärkeä miettiä, miten talojen yhteisiä tiloja voisi käyttää enemmän. Lisäksi pitäisi miettiä, miten ihmisiä saadaan mukaan yhteiseen toimintaan.

Jaettujen tilojen pitäisi sopia kaikille ihmisille

Uusien tilojen suunnittelussa on tärkeä muistaa, että yhteiset tilat ovat helppoja löytää ja käyttää. Tiloissa pitäisi voida tehdä monenlaisia asioita. Lisäksi on tärkeää, että tilat ovat ihmisten mielestä houkuttelevia.

Jaetut tilat voivat olla eri talojen yhteisessä käytössä. Yhdessä talossa voi olla tila kokouksia varten. Toinen tila voi olla verstaas, jossa voi tehdä esimerkiksi puutöitä. Kolmannessa voi olla esimerkiksi paikka joogaa ja rentoutumista varten.

Tilat kannattaa tehdä kaikille ihmisille, ei vain nuorille, vanhuksille tai oman talon asukkaille. Tilojen käyttäminen yhdessä voi poistaa ennakkoluuloja, joita on ihmisten välillä. Ihmisiä saadaan mukaan esimerkiksi järjestämällä yhteisiä tapahtumia.

Tiloihin voi liittyä ajattelutapoja, joita pitäisi muuttaa. Yhteisten tilojen tärkeyttä ei ole aina muistettu rakentamisessa. Niiden rakentamisessa on tärkeä muistaa tasa-arvo ja esteettömyys eli se, että tiloissa on helppo liikkua ja tehdä asioita. ■

”Opimme, että kehitysvammaiset ihmiset haluavat asua ihan tavallisissa kodeissa”

Kaavoittaja rakentaa myös sosiaalista todellisuutta – elämänlaatu paranee, kun ihminen saa valita itse, missä ja miten asuu

**JOHANNES ROVIOMAA,
TOIMITTAJA**

Viime vuosien hankkeet opettivat arkkitehdeille ja kaavoittajille, että kehitysvammaisten ihmisten itsemääräämisoikeus ja toiveet täytyy huomioida nykyistä paremmin niin kaupunkien suunnittelussa, kaavoituksessa kuin myös kehittämisessä.

Samalla kuntien kaavoituksessa on ymmärrettävä yhä paremmin, miten sosiaalisesti kestävä ympäristö suunnitellaan ja toteutetaan.

”Suomessa on historian saatossa laitospörmäisessä toteuttamismallissa sijoitettu marginaaliryhmät, mukaan lukien kehitysvammaiset ihmiset, saman katon alle, kaupungin laidoille”, kertoo Kehitysvammaliiton tutkimuspäällikkö, vammaistutkimuksen dosentti **Antti Teittinen**.

Vielä 1980-luvulla Suomessa oli käytännössä kaksi vaihtoehtoa, miten kehitysvammaiset ihmiset asuivat: joko vanhempien tai sukulaisen luona, tai sitten laitoksissa.

Nykyään vaihtoehtoja on enemmän, ja poliittisissa periaatepäätöksissä korostetaan itsemääräämisoikeutta.

Historiallisesti tarkasteltuna sosiaalipoliittisten tavoitteiden rinnalle on tullut taloudellisen kasvun tavoite.

”Yhteiskunnan tasolla kyse on siitä, haluammeko valita inklusion vai uusliberalismin linjan”, sanoo Teittinen.

Kehitysvammaisten asumisohjelmaan (Kehas) on kirjattu asuntotarjontaan, asumiskustannusten hallintaan, laitoshoidon vähentämiseen ja asumispalveluiden kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä.

”Kansainväliset tutkimukset osoittavat yksiselitteisesti, että elämänlaatu on parempaa, kun ihminen saa valita itse, missä ja miten asuu.”

Tavallista asumista ja asuinympäristöjä korostavien vaihtoehtojen kehittäminen perustuu YK:n vammaissopimukseen, jonka mukaan vammaisella ihmisellä on oikeus päättää, missä ja miten hän asuu. Tämän toteuttamisessa kaavoittajilla, arkkitehteillä, poliitikoilla ja rakennuttajilla on suuri rooli.

Lainsäädäntö ja valtioneuvoston periaatelinjaus on jo olemassa. Kaavoittajien, poliitikkojen ja rakennuttajien vastuulla on laittaa ne käytäntöön.

Seinäjoen kaupungin kaavoitusjohtaja **Martti Norja** on seurannut kahdenkymmenen vuoden ajan näköalapaikalta Seinäjoen muutosta. Norja on koulutukseltaan arkkitehti, ja hänellä on kahdeksantoista vuoden kokemus kaavoittamisesta. Tässä ajassa Seinäjoen kaupunki on muuttunut valtavasti. Parikymmentä vuotta sitten Seinäjoella asui 30 000 ihmistä. Nyt kaupungista on tullut yli 60 000 asukkaan koti.

Norja näyttää työhuoneensa seinällä olevaa kaupungin karttaa, josta näkyvät kadut, korttelit, kerrostalot, puistoalueet, parkkipaikat, koulut ja

kaupat – fyysiset rakennukset, joiden sisällä ihmiset elävät ja asuvat.

Vuonna 2012 alkanut Arjen keskiössä -hanke, jossa ARA ja Kehitysvammaliitto kehittivät uusia tapoja suunnitella ja järjestää kehitysvammaisten henkilöiden asumista ja elämää, oli Norjalle silmiä avaavaa.

ARA eli Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus on ympäristöministeriön virasto, joka vastaa valtion asuntopolitiikan toimeenpanosta. Se myöntää avustuksia, tukia ja takauksia asumiseen ja rakentamiseen.

Arjen keskiössä -hankkeen keskeisimpiä tavoitteita oli etsiä perinteiselle ryhmäkotiasumiselle vaihtoehtoja ja parantaa ihmisten elämänlaatua. Pilottihankkeita toteutettiin Seinäjoen lisäksi myös Kotkassa, Turussa ja Lahdessa.

”Opimme, että kehitysvammaiset ihmiset haluavat asua ihan tavallisissa kodeissa ja elää tavallista elämää, kuulua osaksi yhteiskuntaa, eivätkä eristyksissä laitoksissa”, kertoo Norja.

Seinäjoen kaupunki kehitti hankkeessa vuonna 2016 valmistunutta Louhenkadun vuokrakerrostaloa, jossa asuu kehitysvammaisia, joilla on erilaisia tuen ja avun tarpeita. Louhenkadun kerrostalo sijaitsee aivan keskustan tuntumassa, palveluiden läheisyydessä. Eri kerroksissa asuu itsenäisesti ja tuetusti kehitysvammaisia ihmisiä. Osalla on ympärivuorokautisen avun tarve.

”Sevaksen toimitusjohtaja **Jukka Penttilä** otti sydämenasiakseen kehitysvammaisten ihmisten asumisen”, kertoo Norja.

Sevas Kodit Oy on Seinäjoen kaupungin omistama asuntorakennuttaja ja asuntojen vuokraaja, joka teki hankkeessa yhteistyötä kaupungin sosiaalitoimen ja erityisryhmien asiantuntijoiden kanssa.

Kuva: Kimmo Räisänen.

Muutos laitosmaisesta asumisesta kohti itsenäistä kotia ei ole yksinkertaista. Aukkaiden ja heidän läheistensä pelkoa ja ahdistusta lievittää kuitenkin se, että tukea on tarjolla.

”Monelle riittää se, että voi soittaa ja pyytää tarvittaessa apua. Se mahdollistaa itsenäisen asumisen. Olen ymmärtänyt, että Louhenkadulla asiat sujuvat erinomaisesti”, sanoo Norja.

Asuntojen sijaintia mietittäessä on tärkeää, että lähellä on erilaisia tukipalveluita. Tämä on Norjan mukaan myös taloudellisesti järkevä ratkaisu kaupungille. Norjan mukaan maankäytön ja kaavoituksen suurin haaste Seinäjoella on se, että kaupunki ei juurikaan omista maata keskustasta, vaan joutuu ostamaan sitä. Tämä vaikeuttaa kaavoitusta ja suunnittelua.

Norja huomauttaa, että kaavoituksella voi mahdollistaa asioita, mutta ei pakottaa. Tärkeintä on saada ihmiset houkuteltua ulos kodeistaan, osallistumaan, ulkoilemaan,

liikkumaan ja viettämään yhteiselämää muiden kanssa.

Arkkitehtuuri on Norjalle ”täydellinen elämäntapa”, jossa yhdistyvät estetiikka, toimivuus, taide ja muotoilu. Hän suosii pienten askelten taktiikkaa ja yksityisen ja julkisen tilan sekoittamista. Norjalle on tärkeää, että kaupunkilaisilla on kohtaustapahtumia, jotka synnyttävät merkityksiä ja yhteisöllisyyttä.

Samalla koti ja asuminen ovat ihmisoikeuskysymyksiä. Jokaisella ihmisellä on oikeus valita, missä ja miten asuu. Kukaan ei halua myöskään elää esteiden, melun, saasteiden, onnettomuusriskien ja ankean ympäristön keskellä.

”Pelkästään kaavalla ei voi tehdä hyvää ympäristöä. Tarvitaan myös ymmärrystä muun muassa palveluiden joustavuudesta ja tilojen esteettömyydestä”, painottaa Norja.

Kaupunkisuunnittelu on monenlaisiin tarpeisiin vastaamista ja jatkuvaa kompromissien tekemistä. Se

Kuva: Kimmo Räisänen.

on linjanvetoa yksityisen ja julkisen välillä, vuoropuhelua politiikan ja taloudellisten intressien välillä. Norjan mukaan kaavoittajan pitää kuunnella ihmisten haluja ja tarpeita ja kehittää kaupunkielämää käytännönläheisesti. Yhä tärkeämpää on huomioida kaavoituksessa se, miten lähiympäristö tukee itsestä asumista.

Norja on jäsenenä monialaisessa erityisasumistyöryhmässä, joka tapaa noin parin kuukauden välein. Ryhmään kuuluu apulaiskaupunginjohtaja, vammaispalveluiden asiantuntija, vanhustyön päällikkö, hankintapäällikkö, kehitysyhtiö Seinäjoki Into Oy:n edustaja, kiinteistöinsinööri, vuokrayhtiöiden toimitusjohtaja ja yleiskaavapäällikkö.

Ryhmästä on muodostunut tärkeä työkalu kaupungin kehittämiseksi, kun kehitysvammaisten ihmisten asuntoja ja palveluita suunnitellaan yhdessä sosiaalitoimen, maankäytön ja kaavoituksen välillä.

”Olemme tarvittaessa hyvin nopealiikkeisiä päätöksissämme. Ryhmässä saa kysyä myös hölmöjä kysymyksiä. Haluamme oppia toisiltamme, kuunnella ja huomioida kaikkia ihmisiä”, sanoo Norja.

”Yritämme ripotella tasaisesti ympäri kaupunkia eri ihmisille tarjottuja palveluita ja kiinteistöjä. Mietimme, mikä tontti sopisi käyttötarkoitukseen, ja pyrimme löytämään parhaan ratkaisun.”

Norja pitää kaupungista, joka toimii silmän korkeudella ja tarjoaa mahdollisuuden kävelyyn, oleskeluun ja kohtaamiseen miellyttävässä ympäristössä. Tämä kaikki vaatii konkreettisia päätöksiä, suunnittelua ja yhteistyötä.

Kaikki projektit, joissa haetaan vaihtoehtoja laitosasumiselle, eivät ole kuitenkaan saaneet rahoitusta. Seinäjoen kaupunki olisi halunnut toteuttaa Louhenkadun vuokrakerrostaloa vastaavan yksikön myös toiselle puolelle kaupunkia. Projekti

tyssäsi loppumetreillä kielteiseen rahoituspäätökseen.

”Emme päässeet yksityisen rakennuttajan kanssa sopimukseen, vaikka kaavakin oli valmiina”, kertoo Norja.

Ihmisillä on erilaisia mieltymyksiä, joihin kaupungin on vastattava. Kaikki eivät halua asua samassa kaupunginosassa, samankaltaisissa taloissa ja viettää aikaa samoissa paikoissa.

Rahan logiikka määrää usein hankkeita. Norja kertoo, että Seinäjoen kaupunki pyrkii huomioimaan rakentamisen tarpeita erityisesti vuokrataloyhtiöiden kautta.

Norja visioi tulevaisuutta, jossa kehitysvammaisilla ihmisillä olisi asumisen vaihtoehtoja enemmän, aivan kuten muillakin ihmisillä. He voisivat halutessaan asua esimerkiksi pientaloalueella, jossa olisi erilaisia sivuasuntoja ja itsenäisiä omakotitaloja. Tärkeintä olisi, että valintojen horisonttia laajennetaan nykyisestä.

”Asumista on monenlaista. Kaikki eivät halua asua pienissä yksiöissä. Täytyy myös muistaa, että ihmisen tarpeet muuttuvat iän myötä. Standardisointi on paha asia”, sanoo Norja.

Valtioneuvoston periaatelinjaus ohjaa kuntia lakkauttamaan vammaisten ihmisten laitoshoidon, ja kehittämään asumista ja asumisen tukeen tarvittavia palveluja.

Nykyisellään tavoite on, että kaikki, jotka pystyvät asumaan itsenäisesti kotiin tuotavan tuen turvin, voivat siirtyä itsenäisempään asumiseen. Tämä edellyttää paremmin saavutettavia asuntoja ja palveluiden jatkuvaa kehittämistä. Oma asunto, ovi, nimikyltti, postilaatikko ja vapaampi aikataulu tuovat arkeen ja elämään uudenlaisen merkityksen.

Seinäjoella tämä tarkoittaa muutoksia esimerkiksi Tuki- ja

osaamiskeskus Eskoossa, joka on kehitysvammaisille tarkoitettu laitos. Itsenäisesti pärjäävät lievästi kehitysvammaiset ihmiset muuttavat nyt Eskoosta omiin koteihin, joissa on saatavilla apua, tukea ja ohjausta.

Norjan mukaan muutos on herättänyt Eskoon henkilökunnassa hieman pelkoa, mutta he ovat alusta lähtien olleet hyvin avuliaita kaupungin suuntaan.

”Eskoon henkilökunnasta on ollut paljon apua. Aluksi he suhtautuivat kauhulla, kun koko ala on suuressa murroksessa”, kertoo Norja.

Norja haluaisi, että Suomi ottaisi mallia esimerkiksi Englannin ja Skotlannin systeemistä, jossa palveluita suunnitellaan joustavasti.

”Kaikki pystymme tekemään kovin vähän, mutta pienistä puroista tulee iso kokonaisuus. Kaikilla on oikeus olla ylpeä omasta kodista.”

Raaseporissa etsittiin naapuriverkoston parantamiseen konkreettisia ratkaisuja: ”Asuminen on perusoikeus ja perustavanlaatuinen asia ihmisen elämässä.”

”Sosiaalisen kestävän kaupungin luominen vaatii ponnisteluja, vuoropuhelua eri asiantuntijoiden ja päättäjien keskuudessa. Raha ei saa määrätä pelkästään”, sanoo **Simon Store**, Kirkkonummen kunnan asemakaavapäällikkö.

Kestävä sosiaalinen ympäristö tarkoittaa sitä, että panostetaan muun muassa ihmisten yhdenvertaisuuteen, sukupuolten tasa-arvoon, ekologiseen ja taloudelliseen kestävyys ja siihen, että jokaisella olisi oikeus sosiaaliseen hyvinvointiin, osallisuuteen ja parhaaseen mahdolliseen terveyteen.

Vastuu sosiaalisesti kestävästä ympäristön luomisesta on jokaisella ihmisellä. Kaupunkisuunnittelijan tehtävä on ymmärtää, miten kaupunki toimii ja millaisia tarpeita ihmisillä on.

Rakentamista ohjaavat Suomessa rakennus- ja maankäyttölaki. Kunnilla on Suomessa kaavoitusmonopoli, ja kaavoituksessa määritellään se, mitä ja minne rakennetaan. Kaavassa voidaan määrätä esimerkiksi, että rakennuksiin on sijoitettava tietty määrä yhteistiloja.

Asemakaavassa yleiskaavan linjauksia tarkennetaan. Siinä voidaan antaa yksityiskohtaisia määräyksiä, esimerkiksi materiaaleista ja rakennusten muodoista. Asuntojen täsmälliset yksityiskohdat määritellään vasta rakennussuunnitelmassa.

Store oli vuosina 2017–2019 #kotimatalla-hankkeen aikana kaupunkisuunnitteluarkkitehtina Raaseporin kaupungissa. ARAn rahoittaman hankkeen pilottikuntina olivat Raaseporin lisäksi Mikkeli (Essote) yhteistyössä Savas-Säätiön kanssa, Kouvola (Kymsote), Parainen ja Keski-Uudenmaan kunnat (Keusote).

Store osallistui kaavoittajan roolissa #kotimatalla-hankkeen suunnitteluun, jossa toteutettiin nuorille ja heidän läheisilleen tarkoitettuja pajoja. Pajoihin osallistuneita haasteltiin ja heidän kanssaan mietittiin yhdessä, miten arkea ja elämää kehitetään. Elämäntilanteen arvioinnissa ja tuen suunnittelussa otettiin oppia Skotlannissa kehitetyistä työvälineistä.

Tarkoitus oli etsiä keinoja, joilla yhteisöllisyyttä, verkostoja ja kohtaamisia voitaisiin parantaa naapurien välillä. Osallistujat halusivat monikäyttöisiä työ- ja harrastustiloja, joissa voi tehdä taidetta, käsitöitä, askarrella, kuntoilla, pelata, ja viettää muulla tavoin yhteistä aikaa.

”Tällaiset tilat eivät synny itseltään, elleivät kunta ja rahoittaja edellytä niitä. Ihmisten kuunteleminen oli tässä prosessissa äärimmäisen tärkeää. Uudisrakentamisessa pitää huomioida tilojen toimivuus ja asukkaiden toiveet”, sanoo Store.

Hankkeen aikana järjestettiin myös seminaari, jossa jaettiin neuvoja ja ohjeita siihen, miten asunto- ja naapurustoverkoston toteuttaminen onnistuu. Oppia jaettiin maakuntien, kuntien, järjestöjen henkilökunnalle, asukkaille, omaisille ja läheisille.

Kestävä sosiaalisen ympäristön luominen ei ole aina yksinkertainen prosessi. Kunnilla on välineet ohjata, mitä rakennetaan, missäkin ja millä ehdoilla.

Yksinkertaisesti kaupunkisuunnittelussa on kyse siitä, miten maata käytetään, miten rakennukset sijoitetaan ja millaisia arkkitehtonisia painotuksia suositaan.

”Kaikki perustuu asuntoliittiseen ohjelmaan, joka ohjaa kaavoituksen strategiaa. Lisäksi tarvitaan yhteistyötä säätiöiden, valtion rahoitusinstrumenttien ja erityisasumisen asiantuntijoiden välillä”, kertoo Store.

Raaseporin hankkeeseen naapuriverkoston tukipisteeksi muodostui olemassa oleva kiinteistö, Tammisaarella sijaitseva Ammattikoulu Novian kampusalue. Korttelisto on luonnonkauniilla alueella, matkakeskuksen ja kauppojen läheisyydessä. Asuntolatyypin

rakennuksen hukkaneliöitä kehitettiin ja remontoitiin vastaamaan sosiaalisia tarpeita. Kylmätiloista tehtiin lämpimiä, ja yhteisiksi sosiaaliloiksi muunnettiin yli sata neliötä.

Hankkeessa kiinnitettiin huomiota koko korttelin lähialueeseen, joukkoliikenteen saavutettavuuteen ja palveluiden, kuten kauppojen, elokuvateattereiden, kirjastojen sijaintiin.

”On tärkeää, että asukkaat voivat valita itse, missä asuvat. Sijainti on tärkeä, kun mietitään erityisryhmien tarpeita”, kertoo Store.

Store painottaa, että lupaus-ten lunastaminen vaatii kunnilta, rahoittajilta ja säätiöiltä sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin.

”Monet kunnat ja kaupungit ovat tehneet hyvin ansiokkaasti töitä”, kertoo Store.

Kunnilta toivotaan asuntojen etsimisessä yhteistyötä ja palveluiden yhdistämisessä joustonvara, jotta asumisen tulevaisuutta rakennetaan aidosti yksilön halujen ja tarpeiden mukaan. Pilottihankkeista ammennetut kokemukset osoittavat, että muutos on helposti toteutettavissa.

Sekä kaavoitusjohtaja Norja että asemakaavapäällikkö Store toivovat, että pilottihankkeiden opeista tulee käyttövoimaa ja saumaton osa kaupunkisuunnittelun tulevaisuutta. ■

Selkokielen tiivistelmä: Asumisen rakentaminen suunnitellaan kunnissa

”Opimme, että kehitysvammaiset ihmiset haluavat asua ihan tavallisissa kodeissa”

Tässä kirjoituksessa kerrotaan asumisen suunnittelusta ja rakentamisesta. Asumista pitäisi suunnitella ja rakentaa niin, että myös kehitysvammaiset ihmiset voivat valita asuinpaikkansa.

Lisää vaihtoehtoja asumiseen

Kehitysvammaliiton tutkija Antti Teittinen kertoo, että ennen vanhaan kehitysvammaiset ihmiset asuivat vanhempien tai muiden sukulaisten luona tai laitoksissa. Nykyään vaihtoehtoja on enemmän.

Tärkeänä asiana pidetään sitä, että kehitysvammaiset ihmiset voivat valita missä asuvat. Tutkimuksesta tiedetään, että elämänlaatu on parempaa silloin, kun ihminen saa valita itse, missä ja miten asuu.

Kunnat päättävät kaavoituksella, mitä rakennetaan ja minne. Esimerkiksi kaavoittajat ja arkkitehdit ovat tärkeitä vaihtoehtojen toteuttamisessa. He suunnittelevat asumista ja rakentavat asuntoja.

Martti Norja ja Simon Store ovat ihmisiä, joiden työhön kuuluu asumisen ja asuinympäristöjen suunnittelu kunnissa. Norja ja Store ovat mukana, kun suunnitellaan esimerkiksi katuja, taloja, puistoalueita, kouluja ja kauppoja. Kaupunkisuunnittelussa on tärkeä ymmärtää, miten kaupunki toimii ja millaisia tarpeita ihmisillä on.

Norja ja Store ovat osallistuneet Kehitysvammaliiton hankkeisiin. Hankkeissa asumista ja arkea mietittiin yhdessä kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Mukana mieltimässä oli myös asukkaiden läheisiä ja työntekijöitä, jotka antavat tukea kehitysvammaisille ihmisille. Hankkeiden avulla kehitettiin uusia vaihtoehtoja kehitysvammaisten ihmisten asumiseen.

Asumisen suunnittelu ja rakentaminen

Kehitysvammaliiton hankkeissa asumisen suunnittelijat oppivat, että kehitysvammaiset ihmiset haluavat asua tavallisissa kodeissa ja elää tavallista elämää. He eivät halua olla eristyksissä.

Asuntojen suunnittelussa on tärkeä kiinnittää huomiota lähiympäristöön. Kauppojen, elokuvateattereiden, kirjastojen ja muiden palveluiden sijainti on tärkeä. Myös joukkoliikenne, kuten bussireitit ovat tärkeitä.

Seinäjoella on rakennettu vuokrakerrostalo, jossa asuu kehitysvammaisia ihmisiä. Osa heistä saa tukea ympäri vuorokauden. Muuttaminen jännitti asukkaita, heidän läheisiään ja työntekijöitä. He saivat tukea ja muuton jälkeen asiat ovat sujuneet hyvin.

On tärkeää, että kodin lähellä on tukipalveluita. Lisäksi ihmiset pitää saada houkuteltua ulkoilemaan, liikkumaan ja viettämään aikaa muiden kanssa. Raaseporissa asuntolan tiloja remontoitiin paikaksi, jossa asukkaat voivat tavata.

Suunnittelua ja rakentamista on vaikeuttanut se, että kaupungilla on omaa maata keskustassa vain vähän. Silloin maata pitää ostaa, mikä vaatii rahaa.

Norja ja Store toivovat, että hankkeissa opittuja asioita otetaan käyttöön. He toivovat näistä asioista kaupunkien tulevaisuutta. ■

Yhteisöllinen asuminen – jotain vanhaa, paljon uutta

SUSANNA RIEPPO, KEHITYSVAMMALIITTO JA SANNA UNKURI, SOSIONOMI

Yhteisöllisyys on ajankohtainen asumisen teema. Erilaisista taustoista tulevien ihmisten kohtaamisen tukeminen on osa uutta asumisen yhteisöllisyyttä, jolla ehkäistään myös yksinäisyyttä. Uusissa yhteisöllisen asumisen ratkaisuissa asuminen perustuu omille valinnoille, joille yhteinen toiminta rakentuu. Näin toiminta muotoutuu vastaamaan ihmisten kokemia tarpeita ja toiveita osana yksilöllisiä elämäntyylejä. Asuntosuunnittelun tilaratkaisuilla ja niissä vaikuttavilla toimintakulttuureilla, kuten itsemääräämisen tukemisella voidaan vaikuttaa yhteisöllisyyden asteeseen sitä kannustavasti tai siihen ohjaavasti. (Jolanki 2017; Väänänen 2014; Helamaa & Pylvänen 2012)

Uudet yhteisöllisen asumisen tavat eroavat perinteisistä ryhmäkoti- ja palveluasumisen asuinyhteisöistä, joissa kaikki eivät ole voineet valita asuinpaikkaansa. Perinteisissä malleissa vapaaehtoisuuden lähtökohtaa

hämärtää yhteisön rakentuminen ihmisten välisille riippuvuuksille, kuten tuen tarpeelle sekä sen saamista sääteleville hierarkioille ja säännöille. (Jolanki 2017) Ryhmäasuminen itsessään ei ole paras tapa yksinäisyyden ehkäisemiseen, vaan voi jopa vahvistaa sitä. Joukko satunnaisia ihmisiä ei välttämättä muodosta yhteisöä, johon henkilö kokee kuuluvuuden tunnetta. (Jansson 2020; Rusanen 2017).

Toimintana uusi yhteisöllisyys on joustavaa, itselähtöistä ja omaehtoista yhteistoimintaa, jota asuinympäristön yhteiset tilat ja toiminnot tukevat. Se ei sido eikä velvoita osallistumaan, vaan rakentuu vapaaehtoisuudelle ja houkuttelevuudelle. Toimintaan liittyvät jakamisen mahdollisuudet tukevat asukkaiden osallistumista ja vaikutusvaltaa. Ne tuottavat asukkailleen hyötyjä, kuten jaettua osaamista, tiloja ja tarvikkeita sekä välittäviä vastavuoroisia ihmissuhteita, jotka ehkäisevät syrjäytymistä. Kokemus yhteisöllisyydestä tukee asuinpaikkaan kiinnittymistä. (Jarvis ym. 2016; Helamaa & Pylvänen 2012)

Tässä luvussa tarkastelemme kehitysvammaisten ihmisten asumisen kehittämistä yhteisölliseen kerrostaloasumiseen liittyvien mahdollisuuksien näkökulmasta. Kirjoitus perustuu Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeen ja Setlementtiasuntojen yhteistyössä syntyneisiin kokemuksiin yhteisöllisistä kerrostaloista, joissa tukiasukkaat asuvat yhdenvertaisina vuokralaisina muiden asukkaiden tavoin. Kirjoituksen esimerkit perustuvat osallistuvaan havainnointiin sekä asukkaiden, asumiskoordinaattoreiden ja tukiasumisen työntekijöiden ryhmähaastatteluihin.

Yhteistä naapuruutta kehittämässä

Setlementtiasunnot Oy on vuokranantaja, joka tarjoaa yhteisöllisiä, ekologisia ja kohtuuhintaisia koteja ja naapurustoja asukkaiden ja yhteiskunnan tarpeisiin. Vuonna 2020 ARAn eli Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen tuella rakennettuja Setlementtiasuntojen vuokrataloja oli 17. Ne sijaitsivat seitsemällä eri paikkakunnalla. Niissä olevia koteja oli hieman yli 1600 ja asukkaita noin 2000.

Useimmissa Setlementtiasuntojen taloissa on erityisryhmille tarkoitettuja asuntoja. Kehitysvammaisille henkilöille tarkoitettuja asuntoja oli vuonna 2020 hieman yli 200 yhteensä kymmenessä talossa. Uusissa taloissa tukiasumiseen tarkoitettut asunnot on sijoitettu ympäri taloja siten, että kehitysvammaiset henkilöt asuvat osana asuinyhteisöä. Lisäksi Setlementtiasunnot vuokraa taloistaan tiloja ryhmäkotimuotoiseen asumiseen vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten asumista tukeville toimijoille.

Setlementtiasuntojen vuokrakohteisiin liittyvissä aiemmissa kokemuksissa nousi esille, että tukiasunnoissa asuvien kehitysvammaisten ihmisten osallisuuteen tulee kiinnittää huomiota. Samassa talossa asuminen ei automaattisesti johda tukea tarvitsevien ja muiden ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Ilman aktiivista tukea riskinä on, että tukiasukkaat jäävät erilliseksi yhteisöksi muun taloyhteisön sisällä.

Porukoissa-hankkeen toiminta alkoi vastavalmistuneessa kerrostalossa vuoden 2019 alussa, jolloin talon asukkaat muuttivat uusiin asuntoihin.

Hanketta esiteltiin asukkaille talon ensimmäisessä asukasillassa ja heitä kutsuttiin mukaan hankkeen järjestämiin Porukka-hautomo-tapaamisiin. Hautomotoiminnan keskeisiä periaatteita olivat tukiasukkaiden toimijuuden tukeminen, naapureiden aktiivinen mukaan ottaminen ja vuorovai-
kutuksen vahvistaminen.

Talolla tehtyyn hanketyöhön osallistui yhteensä 10 tukiasukasta ja 7 naapuria. Osallistujilta ei edellytetty sitoutumista tapaamisiin. Tapaamiset toteutuivat vaihtelevin kokoonpanoin. Toiminnan kautta syntyneisiin tapahtumiin osallistui lisäksi muita talon ja asuinalueen asukkaita. Lisäksi kehittämistyöhön osallistuivat talolla työskentelevä asumiskoordinaattori ja tukiasumisen ohjaaja. Heidän kanssaan kehitettiin yhteisöllisyyden tukemiseen ja yhteistyöhön liittyviä rooleja. Kokemuksia työstettiin myös Setlementtiasuntojen asumiskoordinaattoreiden kehittämistapaamisissa.

Yhteiset asuinympäristöt tukevat kohtaamisia

Yhteisessä kerrostalossa asukkaiden arki nivoutuu yhteen naapuruuden kautta. Naapuruus muodostuu yhteisen asuinympäristön jakamisesta ja yhdessä toimimisesta. Talon asukkaiden jakaminen tukiasukkaisiin ja heidän naapureihinsa on keinotekoinen järjestelmälähtöinen lähestymistapa. Tämä koetaan joskus haastavaksi, kuten asumiskoordinaattori kertoo: ”kun haluais puhua vaan asukkaista”. Eronteko kuvaakin lähinnä tukiasunnossa asuvien henkilöiden suhdetta vammais- tai muihin sosiaalipalveluihin, jotka toteuttavat asumisen tukea.

Hankkeen kohdetalossa asuvien asukkaiden naapuruuden peruselementtinä on talon kolmessa rappukäytävässä ja viidessä kerroksessa sijaitsevat asunnot. Talossa on yhteensä 103 asuntoa, joista 14 on korvamerkitty tukiasunnoiksi. Tukiasunnot sijaitsevat muiden asuntojen tavoin eri kerroksissa ja eri puolilla taloa. Asunnot ovat tavallisia omalla keittiöllä ja kylpyhuoneella varustettuja asuntoja. Tukiasukkailla on muiden asukkaiden tavoin omat vuokrasopimukset Setlementtiasuntojen kanssa. Lisäksi talon alakerrassa on kahdeksan asukkaan ryhmäkoti.

Setlementtiasuntojen talojen erityispiirteisiin kuuluvat yhteistilat, joita on enemmän kuin perinteisissä kerrostaloissa. Yhteiskäyttötiloilla tarkoitetaan rakennuksessa tai korttelissa olevia tiloja, jotka ovat asukkaiden käytössä. Tilat eivät ole suorassa yhteydessä asuntoihin tai vain tiettyjen asuntojen ja näiden asukkaiden käytössä. Yhteiskäyttötilat voivat olla laajemmin kaupunginosan asukkaiden käytössä. (Ketterän asumisen keittokirja 2019) Setlementtiasuntojen taloilla perinteistä asumista laajentavat asukasolohuoneet ja keittiöt, kuntosalit, harrastehuoneet ja piharakennukset. Yhteiskäyttötilat ovat keskeinen osa yhteisöllisen asumisen konseptia.

Tavallista naapuruutta

Oma tavallinen asunto mahdollistaa oman rauhan ja yksityisyyden. Tukiasukkaat vertasivat kokemusta omasta kodista lapsuudenkotiin ja ryhmäkotiin liittyviin kokemuksiinsa.

"Ei oo liian semmosta meteliä ja sit on semmonen rauhoituspaikka siellä. -- Täällä pystyy tekee ite ruokaa ja on oma rauhakin. Ei oo kauheesti ihmisiä ympärillä siellä."

Tukiasukkaat kokivat tärkeäksi, että talossa asuu myös muita kuin vammaisia ihmisiä. Tavalliseen kerrostaloasumiseen kuuluvat tilat, kuten sisään-tulot, rappukäytävät, hissit ja talopesula tuottavat naapureiden välisiä arkisia kohtaamisia. Tapaamisten toistuessa samassa talossa asuvat ihmiset voivat tunnistaa toisensa, vaikka syvempää tutustumista ei tapahtuisikaan. Eräs tukiasukkaista pohti, mitä naapureiden tuntemisella tarkoitetaan:

"Tarkotatko sä niinku sitä, joka asuu tossa viereisessä asunnossa? Siis en oikeestaan (tunne häntä), mutta kyllä mä sit tunnen tästä taloyhtiöstä porukkaa."

Naapurina tunnistetuksi tulemiseen liittyvät kohtaamiset voidaan kokea merkityksellisiksi. Tämä tuli esille tukiasukkaiden arkisissa kokemuksissa:

"Mä menin sisälle niin naapuri oli siinä hississä vastassa, niin ne aina moikkaa siinä vitoskeroksessa ja vähän jutellaan ja semmosta muuta. Mukava tuntuu ja hyvä fiilis tulee siitä."

Myös talosauna ja -pesula ovat asukkaana toimimisen paikkoja, joissa voi kohdata naapureita. Asumisen esteettömyys on usein huomioitu liikumisrajoitteiden näkökulmasta. Talon yhteisiä tiloja esitellyt tukiasukas kertoi, että pesulan käyttäminen edellyttää varauksen tekemistä digitaalisesti. Osa asukkaista tarvitsee varauksen tekemiseen tukea. Asukas koki omaan asuntoon hankkimansa pesukoneen omia valintoja tukevaksi asiaksi, joita ihmiset tekevät arjessaan.

"Jotkuthan pesee tässä (talopesulassa) pyykkiä ja jollain on omat pesukoneet. Pesen siellä omassa kämpässä. Niin, jos se täytyy, niin sitten voi itte vaan määrätä, että koska pestään ne vaatteet."

Arkiset valinnanmahdollisuudet ovatkin tärkeitä. Asumiseen liittyvän teknologian lisääntyessä on tärkeää huomioida saavutettavuus, joka tukee yhdenvertaisia toimintamahdollisuuksia.

Yhteiskäyttötilat kohtaamisten syventäjinä

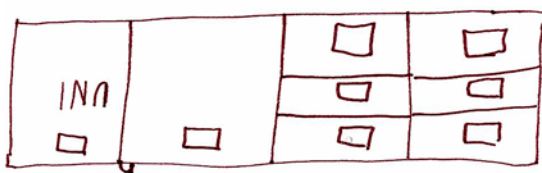
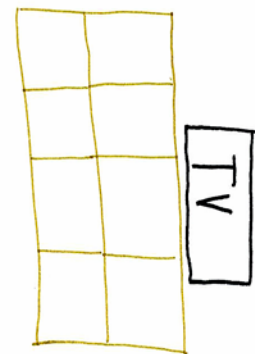
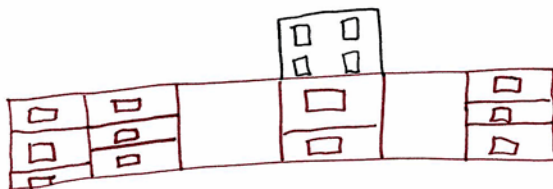
Setlementtiasuntojen yhteiskäyttötiloissa on huomioitu seurallisuuteen liittyvät tarpeet. Hanketyöhön osallistuneessa talossa asukkaiden yhteinen olohuone ja keittiö sijaitsee talon keskellä sisääntulokerroksessa. Porraskäytäviin, yläkerroksessa oleviin saunatiloihin, korttelin yhteispihalle ja pesulaan kuljetaan olohuoneen ja keittiön kautta.

Tilojen kalustus houkuttaa asukkaita pysähtymään ja viipymään yhteisissä tiloissa arjen toimintojen lomassa. Yksi tukiasukkaista kertoi:

"Ja tässä joskus hengailaan ja jutellaan. Niin ja sitten joskus katotaan tässä tv:tä ja jutellaan ja joskus morjestetaan ja semmosta."

Olohuoneen nojatuoleissa ja sohvalla voi istahtaa rupattelemaan naapurin kanssa, rentoutua lukemalla päivän lehden tai katsomalla televisiota. Tilassa on kaikkien asukkaiden käytössä oleva tietokone ja tulostin, joita asukkaat käyttävät yksin ja yhdessä. Tilan yhteydessä oleva avokeittiö ja pöytäryhmät mahdollistavat yhteiset kahvittelut sekä ruokailun ja tapahtumien järjestämisen isommallakin porukalla. Tukiasukkaat voivat ruokailla yhteisissä tiloissa tai omassa asunnossa valintansa mukaan.

Yhteistila

Tukiasukkaat kertovat, että yhteistiloista löytyy aina seuraa: ”ei tarvitse olla yksin, jos ei halua”. Tilat mahdollistavat asukkaiden kohtaamisen ja pysähtymisen kuulumisten äärelle myös ilman ennakkosuunnitelmia. Tukiasukkaat ja naapurit kokivat tämän tärkeäksi. Myös alakerran ryhmäkodin kehitysvammaiset asukkaat viettävät aikaa yhteisissä tiloissa ja ovat näkyvästi läsnä talon arjessa.

Taloa esitellyt tukiasukas esitteli myös muita yhteisiä tiloja. Erilliseen harrastehuoneeseen asukkaat ovat perustaneet paikan tavaroiden kierrätykseen ja askarteluun. Tilasta löytyy ompelukone ja työkaluja asukkaiden käyttöön.

”Ja sitten joskus tässä jutellaan ja sitten tässä on se kirppisvaihtojuttuja. Voi pistää omatkin tavarat tänne vaihtoon. Mä oon joskus löytänyt säkkituolin ja kynttilänjalkoja ja kaikkea semmosta muuta. Ja jotkut sitten ompelee. Jossain kohtaa vois sitten ommellakin verhoja.”

Talon tiloja voi varata yksityisiin kokoontumisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi harrastehuoneessa järjestetty tukiasukkaiden vertaistapaaminen, johon on kutsuttu myös muualla asuvia tukiasukkaita. Osa tukiasunnoissa asuvista asukkaista koki vertaisten kanssa vietetyn ajan tärkeäksi. Vertaissuhteet ja niiden rajat ylittävä osallistuminen eivät ole toisiaan pois sulkevia asioita. Tärkeintä on saada tukea omien valintojen mukaiseen osallistumiseen. Vertaistuki kannustaa osallistumaan myös yhteisiin tapahtumiin.

Asukaskeittiön ja olohuoneen yhteydessä on uloskäynnit kadulle ja korttelin yhteiselle sisäpihalle. Sisäpihaa rajaavissa rakennuksissa on vuokra- ja omistusasuntoja. Grillikatos ja istutusalueet kutsuvat asukkaita luomaan ympäristöä yhdessä. Tukiasukkaiden ja naapureiden yhteiset kädenjäljet näkyvät betoniruukkuihin istutettuina rehevinä kukkaistutuksina, pergolan puusäleisiin kiinnitettyinä värikkäinä verhoina ja yrttilaatikoina. Talon varastosta löytyy yhteiskäytössä olevia välineitä ja tarvikkeita lainattavaksi. Ympäristössä olevat tarvikkeet ja materiaalit kutsuvat asukkaita yhteiseen toimintaan.

Aiemmin ryhmäkodissa asunut tukiasukas kertoi yksinäisyyden tunteen vähentyneen taloon muuttamisen jälkeen. Naapureista juteltaessa hän kuvaili nauraan, kuinka päätyi pihalle pesemään grilliä naapureiden kanssa.

”Mä menin tonne ulos istumaan enkä tienny koko jutusta mitään. Mutta kun toi Sirkka tuli siihen istuu ja sano, että meidän pitäis kohta tulla tähän ja ruvetaan grilliä pesee. Ja kun Kirsi tuli siihen niin mä sanoin sille, että mäkin tulisin, niin mä voin kyllä auttaa. Mä päädyin sillein, mä en tienny koko jutusta mitään (naurua).”

Onnistuneet tilaratkaisut huomioivat ihmisten yksilölliset erot, jotka liittyvät seurallisuuteen sekä oman tilan ja ajan tarpeeseen (ks. luku Naapuruston yhteistilat kohtaamisia ja hyvinvointia tukevana sosiaalisena infrastruktuurina). Asumisen tarkastelu kokemuksissa ilmenevien tilallisten ja materiaalistien elementtien kautta vaatii huomion kiinnittämistä arkiin toimintaan sekä osallistumisen vaihteleisiin muotoihin ja tilanteisuuteen. Yhdenvertaisuuden ja yhteisyyden tukemisen näkökulmasta on tärkeää huomata myös osallistumisen hetkellisyys ja pienimuotoisuus, joka voi arjessa jäädä huomioimatta. (vrt. Pyyry ym. 2017)

Yhteisöllisessä kerrostalossa asukkaat saavat tukea asumiseen ja naapuruuteen

Kaupunkisuunnittelun ja rakentamisen kautta syntyvät rakenteet voidaan suunnitella kohtaamisia ja yhteisöllisyyttä tukeviksi. Yksin ne eivät kuitenkaan riitä. Pelkät fyysiset rakenteet itsessään eivät ole riittävä ehto yhteisyyden kokemisen syntymiselle. Uusiksi koetuissa tilanteissa yhteiseen toimintaan tarvitaan tukea. Hanketoiminnalla tuettiin talon asukasyhteisön vuorovaihtuuden ja asukastoiminnan muodostumista sekä asumiskoordinaattorin ja tukiasumisen ohjaajan yhteistyön kehittämistä.

Asumista ja yhteisöllisyyttä tukevat ammattilaiset

Setlementtiasuntojen asumiskoordinaattorit luovat edellytyksiä asumisen jatkuvuudelle ja yhteisöllisyydelle. He tukevat kaikkia asukkaita asumiseen liittyvissä asioissa. Asumiskoordinaattorin kanssa voi jutella talolla tai viestein ja soittamalla. Työnkuvaan kuuluu asukasneuvonta ja uusien asukkaiden perehdyttäminen talon toimintakulttuuriin. Asumiskoordinaattori avustaa tarvittaessa asukkaiden kokouksen järjestämisessä ja asukastoimikunnan muodostamisessa. Lisäksi hän tekee yhteistyötä tukiasumisen palveluntuottajan kanssa.

Talojen fyysiset puitteet ja asumiskoordinaattoreiden osaaminen tukevat kaikkien asukkaiden osallistumista. Asumiskoordinaattorit innostavat yhteistoimintaa, joka lisää viihtyisyyttä ja edistää turvallisuutta. He kertoivat, että lisäksi talojen asukkaissa on yksilöitä, jotka osaavat ottaa ihmisiä mukaan yhteiseen toimintaan.

Tukiasumisen ohjaajan tehtävänä on tukiasukkaiden yksilöllinen tukeminen henkilön omien toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. Valtaosa työstä sijoittuu tukiasukkaan elämänpiirin yksityisyyden suojaan kuuluvalla alueella, joka ei ole muille asukkaille näkyvää. Työtä tehdään tukiasukkaiden kodeissa ja lähiympäristöissä, tukiasumisen ohjaaja kertoi:

"Mut sillai lähtökohta hyvin pitkälti se, että mitä se asiakas haluaa. Osa on hyvin sellaisia, se on torstaina kello 13 kauppa ja ruuanlaitto. -- Mut sit joskus on semmosia et en mä tänään haluakaan tehdä ruokaa, että lähetään käymään lenkillä vai käydäänkö kirpparilla."

Tavallinen asuminen tukee yksilöllisen ja henkilökohtaisen, yksilön omista toiveista ja tarpeista lähtöisin olevan tuen toteuttamista. Tuen keskeisiin periaatteisiin kuuluu henkilöiden omien voimavarojen ja päätöksenteon tukeminen sekä vahvuuksien hyödyntämisen mahdollistaminen.

Asumiskoordinaattori ja tukiasumisen ohjaaja eivät tee toistensa töitä, mutta tuntevat toistensa työn hyvin. Esimerkiksi asumishäiriötilanteissa asumiskoordinaattori on henkilö, joka antaa asumisneuvontaa asukkaille. Asumiskoordinaattorit korostivat arjen pulmia ehkäisevän näkökulman

merkitystä työssä. Tämä edellyttää huomion kiinnittämistä yhteistyöhön myös tilanteissa, jotka eivät liity ongelmiin.

Asumiskoordinaattorin ja tukiasumisen ohjaajan yhteistyö

Hankkeen kohdetalolla asumiskoordinaattorin ja asumispalveluntuottajan yhteistyö alkoi jo talon suunnittelu- ja rakentamisvaiheessa. Heillä oli mahdollisuus myös vaikuttaa asioiden kulkuun. Valmiissa talossa asumiskoordinaattorin ja tukiasumisen ohjaajan työtilat sijaitsevat vierekkäin.

Hanketyön tuella pohdittiin erityisesti, miten tuetaan asukkaiden tasa-arvoista naapuruutta ja yhteistä asukastoimintaa. Asumiskoordinaattori ja tukiasumisen ohjaaja tukevat asukkaita keskustelu- ja asenneilma-
piirin luomisessa sekä toimintatapojen omaksumisessa. Uudet ympäristöt ja asumisen tavat haastavat tukemiseen liittyvän työn ajattelemisen ja tekemisen tapoja.

Yhteisöllisten kerrostalojen fyysisten puitteiden tunnistettiin tukevan asukkaiden yhteisyyttä ja purkavan ryhmärajoja. Uusista taloista saadut kokemukset erosivat paikoista, joissa tukiasukkaiden asunnot oli sijoitettu erilleen muista asunnoista. Erillisyyttä korostavien järjestelyjen koettiin ylläpitävän stereotypioita, joissa tukiasukkaat nähdään vammaisina henkilöinä yksilöllisten ominaisuuksiensa sijaan. Tästä esimerkin antaa seuraava katkelma asumiskoordinaattorin (AK) ja tukiasumisen ohjaajan (AO) keskustelusta:

AK: "Mä haluaisin sanoa vielä, että miten se kuuluu naapureiden puheissa. Kun on vaikka kaks saman nimistä henkilöä, toinen asuu ryhmäkodin yläpuolella siinä tukiasunnossa ja sitten toinen on tavallinen asukas. Ne erotellaan, sillä tavalla se kuuluu puheissa, että se asuu siellä sen asumisyksikön muodon mukaan. Eli jos ehkä asuis siellä samassa talossa samalla tavalla kun muut, niin ehkä se erottelu ois erilailla. Niin ehkä se tulis siinä puheessa, että ai se, jolla on tumma tukka tai vaaleatukkainen ja silmälasipäinen."

AO: "Niin että tavallaan on leima siitä, että sä asut siellä."

AK: "Niin on jotenkin tavallaan helppo sanoa aina, että sä asut F-talossa."

Asumiskoordinaattorit kokivat rajojen purkamista tukeviksi keinoiksi asukkaiden kohtaamisen talolla, luottamuksen rakentamisen ja kannustamisen sekä yhteistyösopimukset ja säännölliset tapaamiset tukiasumisen palveluntuottajien kanssa. Lisäksi pidettiin tärkeänä asukastoimikuntien roolin vahvistamista.

Osa tukiasukkaista tarvitsee henkilökohtaista tukea iltä-aikaan ja viikonloppuisin olevaan asukastoimintaan. Tuki on erityisen tärkeää toiminnan alkuvaiheessa. Asumiskoordinaattorit kertoivat, että mahdollisuus tuen saamiseen iltä-aikana ja viikonloppuisin vaihteli palveluntuottajien välillä eri puolilla Suomea.

Hankkeen kohdetalolla tukiasukkaat saivat tukiasumisen ohjaajalta osallistumisen tukea talon asukaskokouksiin, asukastoimikunnan tapaamisiin sekä

muissa yhteisissä tapahtumissa. Asumiskoordinaattorin (AK) ja tukiasumisen ohjaajan (AO) keskustelu osoittaa, kuinka kohtaamisiin liittyvä osaaminen vahvistui hanketoiminnan aikana:

AK: *"Ja se, että on tajuttu siellä asukastoimikunnassa. Se puheenjohtaja - -, koska hän ihan niinku myös jakaa niitä tehtäviä ja antaa roolit ja huomioi kaikki, että kukaan ei jää sinne sivuun hiljasena."*

Tukiasumisen ohjaaja kuvaa roolinsa muuttumista asukastoiminnan myötä:

"Ja sit on ollu kiva, kun joku muu vetää sen ja saa itse seurata sivusta, just sitä asiakkaiden intoo ja osallistumista. Ehkä eri tavalla näkee ne asiakkaat ja heidän vahvuutensa. - - Että jos on itse ammatillisesti kasvanut, niin sitten nähnyt asiakkaissa myös sitä kasvua."

Asumiskoordinaattori ja tukiasumisen ohjaaja kertoivat, että asukkaat näkevät toisensa yksilöinä. Tukiasukkaista puhutaan nimillä, kuten muistakin talon asukkaista. Tutuksi tuleminen myötä myös tuen tarve voi vähetä, kuten tukiasumisen ohjaaja kuvasi arvioidessaan toimintaa yhdessä tukiasukkaiden kanssa:

"Mua ei enää tarvita asukaskokouksiin ja toimintaan mukaan. Ootte siellä paljon rohkautuneet ja ootte siellä paljon omineen naapureiden kanssa tekemisissä."

Riittävä tuki ja talolla toimivien työntekijöiden roolien selkeys tukevat asukkaiden osallistumista. Toiminnan käynnistämiseen liittyvän tiiviimmän tuen ja yhdessä oppimisen myötä tukiasukkaat ja naapurit rohkaistuivat toimimaan talolla yhdessä.

Kokemuksia asukastoiminnan kehittämisestä

Asukasdemokratian tehtävänä on lisätä asukkaiden mahdollisuuksia vaikuttaa asumiseensa. Toiminta perustuu lakiin yhteishallinnosta vuokrataloissa (649/1990). Toiminnan tavoitteena on edistää omistajien ja vuokralaisten välistä tiedonvälitystä, yhteistyötä ja luottamusta. Yhteishengen luominen, tiedon saaminen ja talon asioihin vaikuttaminen edistävät yhteistä vastuuntuntoa, turvallisuuden tunnetta ja luovat asumisen pysyvyyttä, kun asukkaat itse vaikuttavat asumisviihtyvyyteen. (Huotari ym. 2017)

Asukasdemokratiaa toteuttava asukastoiminta

Hankkeen järjestämän Porukka-hautomon tapaamisissa asukkaat tutustuiivat toisiinsa ja yhdessä toimimisen tapoihin. He kertoivat toisilleen henkilökohtaiseen asumishistoriaan liittyvistä kokemuksista. Nämä kertomukset ihmisistä, lemmikeistä, paikoista ja asumismuodoista sekä asumistoiveista loivat heistä kuvaa yksilöinä.

Osallistujat löysivät toisistaan yhdistäviä piirteitä, kuten tuttuja paikkoja, yhteisiä mielenkiinnon kohteita ja itselle tärkeitä asioita. He kertoivat huomanneensa toisensa kadulla tai olevansa kiinnostuneita esimerkiksi taiteesta. Tutuksi tuleminen näkyi talon ilmapiirissä, pohtivat asumiskoordinaattori (AK) ja tukiasumisen ohjaaja (AO):

AK: "Niin, kun se oli tosi mukavaa ja se ilmapiiri siellä talolla, tavalliset asukkaat ja kehitysvammaiset tukiasukkaat on niinku normaaleita naapureita."

AO: "On ihan niinku yhdenvertaisia ja kohtaavat ja juttelevat."

Hanketoimintaan osallistuneista tukiasukkaista ja naapureista tuli aktiivisia asukastoimijoita, kuvasi asumiskoordinaattori:

"Joo, kyl se (hankkeen tuki) on buustannu tota tavallista asukastoimintaa tuolla tosi paljon. Ja kun Porukka-hautomolla on ollut rahantarvetta, niin niillä on ollu tekemistä ja niiden on pitäny päättää, että saatte. Osittain on ollut asukastoimikunnan porukkaa mukana Porukka-hautomossa ja päivittäin, että ne on sekottunut siellä. Se meininki on tarttunut."

Hankkeen aikana muutama tukiasukas liittyi jäseneksi asukasdemokratiaa toteuttavaan asukastoimikuntaan. Toimikunnan jäsenet käyttävät päätösvaltaa taloon liittyvissä yhteisissä asioissa. He suunnittelevat ja järjestävät asukastoimintaa. Asukastoimikunta päättää muun muassa asukastoimintaan tarkoitetun määrärahan käytöstä, kuten asukastoimikunnan jäsenenä toimiva tukiasukas kertoi:

"Oon ollut mukana päättämässä niistä, mitä hankitaan tänne."

Asukastoimikunnassa päädyttiin myös pohtimaan tukiasukkaan asettamista asukasehdokkaaksi Setlementtiasuntojen hallituksen jäsenvaaliin.

Hankkeen aikana asukkaat loivat ja oppivat yhdessä toimintatapoja, oman talon vaikuttamiskanavia sekä kehittivät keskinäistä tiedonkulkuaan. Talossa on käytössä Setlementtiasuntojen oma Kerro-sovellus, jota käytetään esimerkiksi asukasviestintään. Lisäksi kohdetalon asukastoimikunta perusti WhatsApp-ryhmän, kertoi yksi tukiasukkaista:

"Meillä on oma WhatsApp-ryhmä nytten. Asukas... mä en oo ihan varma mikä sen ryhmän nimi on, mutta siinä on muitakin asukkaita ja mä oon esimerkiksi siinä. Sit on toi Mirjami ja noi on siinä WhatsApp-ryhmässä. Joo ja voi laittaa itekin sinne sitten."

Osa asukastoimikunnan jäsenistä ei käytä teknologisia sovelluksia tai tarvitse tukea tiedon vastaanottamiseen. Muut huolehtivat oma-aloitteisesti tiedon kulkemisesta niille asukkaille, jotka tarvitsevat tukea tiedon saamisessa. Tietoa viedään kirjeenä postiluukkuun tai käymällä henkilöiden luona ja kerromalla, kertoi tukiasunnossa asuva asukas:

"Muuten saan tietoo, jos mä nään sen ketä siihen kuuluu siihen ryhmään (asukastoimikuntaan) niin tulee sitä kautta tietoa ja myös postissa."

Tiedonkulkuun liittyy keskeisesti ymmärrettävyys ja mahdollisuus kommunikointiin itselle sopivalla tavalla. Hanketoiminnassa ymmärtämistä tuettiin käyttämällä selkokieltä ja kuvasymboleja, jotka tukevat ymmärtämistä. Nämä saattavat herättää hämmennystä asukkaissa, jotka eivät aiemmin ole niihin tottuneet. On keskeistä panostaa yhteisten vuorovaikutustapojen löytämiseen ja ymmärtämiseen.

Osalle tukiasukkaista asukastoiminnan rakenne oli epäselvä, minkä he tiedostivat asiasta keskusteltaessa.

"Joo mä oon ollu kauppareissulla. En muista (kuka maksoi). Maikki (asumiskoordinaattori) ne maksoi sillon, mutta ei hän kai itse maksanu. Mutta kun mä en oo ihan varma, että mikä sen paikan nimi tai nimeke on."

Tukiasukkaat olivat tietoisia vuokrasuhteestaan Setlementtiasuntoihin. He kokivat tärkeäksi mahdollisuuden ymmärtää asukastoimintaa syvemmin, kuten seuraava katkelma hanketyöntekijän (H) ja tukiasukkaiden (A1 ja A2) keskustelusta osoittaa:

H: "Setlementtiasunnot antaa sen rahan. Se on osa sitä rahaa, mitä se saa, kun te maksatte vuokria. Pieni osa siitä vuokrasta menee siihen asukastoimintaan. Se annetaan ihmisille takasin, sille asukastoimikunnalle. Että se asukastoimikunta voi sitten järjestää yhteistä tekemistä ja juttuja asukkaille. Tästä te vähän tiesitte. Mutta ette tienneet niitä nimekkeitä ja miten se niinkun tarkkaan menee, sitä te ette tienny."

A1: "Joo, ei tiedetty."

H: "Mitä te aattelette, onko ihmisten tärkeä tietää tällaisia asioita?"

A1: "Mun mielestä on."

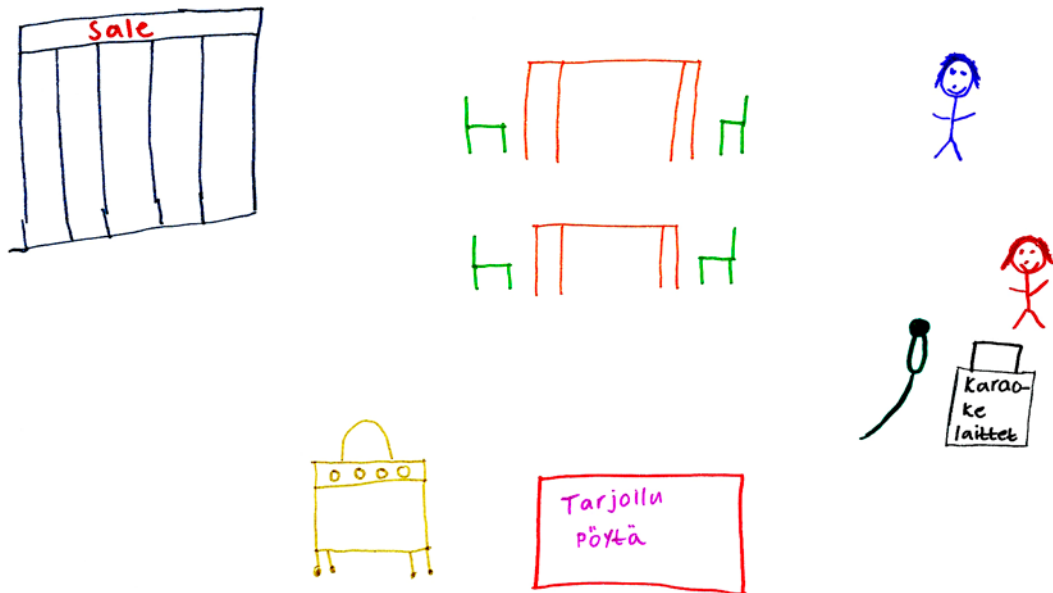
A2: "On."

Tiedon saaminen itselle sopivalla tavalla on tärkeä osa osallistumisen tukea. Hankkeessa asukkaille tuotettiin selkokielistä ja kuvatuettua tietoa, joka tuki asukastoimintaan liittymistä. Selkokieli on yleiskieltä helpommaksi ja yksinkertaisemmaksi mukautettua kieltä. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. Kehitysvammaisten henkilöiden lisäksi selkokieli palvelee myös monia iäkkäitä ja muistisairaita henkilöitä sekä maahanmuuttajia, jotka opiskelevat suomea (Selkokeskus 2021).

Yhteishenkeä luova asukastoiminta

Asukastoiminta ja asumisen uusi yhteisöllisyys ovat vapaaehtoista toimintaa. Ne eivät velvoita asukkaita sitoutumaan. (Helamaa & Pylvänen 2012) Hanketoiminta vahvisti talon yhteishenkeä ja asukkaiden yhteistoimintaa. Osa asukkaista tarttui asukastoiminnan toteuttamiseen tiiviimmin. Tämä on tärkeää, koska asukastoiminta on asukasvetoista toimintaa.

Piha

Ensimmäisen vuoden aikana tukiasukkaat ja naapurit tekivät hankintoja ja suunnittelivat asukastapahtumia, kuten kesäjuhlia ja taidenäytelyä, jotka he myös toteuttivat yhdessä. Osa talon asukkaista osallistui asukastoimikunnan järjestämiin juhliin ilman erityisempiä vaatimuksia tai tehtäviä, kuten asumiskoordinaattorin (AK) ja tukiasumisen ohjaajan (AO) keskustelu kuvaa:

AO: "Venetsialaissa oli taas tosi paljon semmosia, jotka ei oo koskaan ollut tapaamisissa, eli siihen, että mitä se ydinporukka järkkää, niin niissä tapahtumissa se osallistujamäärä on."

AK: "Niin, se on sitten sellaista kevyempää osallistumista."

Asukastoimintaan osallistumisen kanssa kilpailivat muut harrastukset ja erilaiset elämäntilanteet. Ajoittain asukastoiminta voidaan kokea

raskaaksi, mistä kertominen oli välillä vaikeaa. Myös asukkaiden näkemyserot voivat haastaa asukastoimintaa. Asumiskoordinaattorin osaaminen ja tuki antavat mahdollisuuden käsitellä kokemuksia rakentavassa ilmapiiirissä sopivien osallistumistapojen löytämiseksi.

Mikä motivoi asukkaita aktiivisempaan ja uutta rakentavaan rooliin? Osallistumisen motiivit voivat olla moninaisia. Tukiasukkaiden ja naapureiden yhteisesti jakamia motiiveja olivat mahdollisuus tutustua uusiin ihmisiin ja auttaa sekä oppia uutta. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo koettiin tärkeäksi, kuten erään naapurin palaute kuvaa:

"Toivon, että yhteisössämme kasvoi ymmärrys erilaisuutta kohtaan ja nimenomaan ymmärrys siitä, että pohjimmiltaan meillä kaikilla ihmisillä on yhteisiä, samanlaisia toiveita, joita voisimme yhdessä toteuttaa."

Porukka-hautomossa asukkaat pääsivät tutustumaan vahvuuksiinsa ja yhdessä tekemiseen mukavassa ja positiivisessa ilmapiiirissä. He saivat tukea tapahtumien suunnitteluun. Jokaiselle halukkaalle löytyi oma vastuullinen tehtävä. Tehtävät mahdollistivat kokemuksen osallistumisesta ja auttamisesta, kuten eräs tukiasukas kertoi:

"Mä ainakin sain ilon, kun mä autoin niissä venetsialaisissa, kun mä autoin tekemään sinne ruokaa ja tarjoiluja."

Myös naapurit kuvasivat mahdollisuuden auttaa muita olevan tärkeä syy osallistumiselle. Yksi naapureista kertoi toivovansa tukiasukkaiden tutustuvan heihin niin hyvin, että rohkenisivat tarvittaessa pyytää apua. Tutustuminen mahdollistaa asukkaiden keskinäisen tuen ja arkisen avun. Tähän liittyvä esimerkki nousi esille, kun tukiasukkaat pohtivat mitä hyötyä tutustumisesta on:

"On (apua, että tutustuu). Että, jos menee yksin kauppaan ja pyytää rohkeesti apua, kun vaikka punnitsee tavaroita vaa'alla. Niin sit rohkeesti vaan sanoo."

Tukiasukkaat ja naapurit kokivat tukea tarvitsevien ihmisten asumiseen liittyvien asioiden olevan tärkeitä. Ymmärrys asumismuodon mahdollisuuksista ja siihen liittyvien kokemusten jakamisesta motivoi osallistumaan. Yksi tukiasukkaista kertoi osallistumisensa syitä pohtiessaan:

"Se että muitakin rohkeentuu, jos ne on miettinyt tätä samaa asuntoa mitä mekin, niin se on kiva, se auttaa muitakin siinä tilanteessa. Ja sitten on kuitenkin turvallinen asua, kun on ihmisiä auttamassa ja ei ihan yksin oo siellä kuitenkaan."

Asukastoiminnan käynnistämiseen panostaminen heijastui asukkaiden kokemuksissa. Toiminta vaikutti positiivisesti naapurisuhteisiin ja asukastoimintaan. Yhteisistä tapahtumista puhuttiin ilolla ja lämmöllä. Asukastoiminta tuki yhdessä oppimista ja yksilöllistä kehittymistä. Tämä tuli esille tukiasukkaiden kokemuksissa:

"On mukava jutella siinä ryhmässä ja oppia uutta. Kaikesta oon oppinu, ei oikeen tuu mieleen esimerkkiä."

Myös naapurit kokivat hyötyneensä ja saaneensa mielekästä tekemistä. Ihmisten koettiin lähteneen hienosti mukaan ja tutustuneen toisiinsa paremmin. Naapuri kertoi:

"Olen saanut itsekin mielekästä puuhaa ja seuraa. Naapurussuhteet ovat paremmat ja asumisviihtyisyys noussut. Yhdessä pystymme vaikka mihin."

Talolla työskentelevä asumiskoordinaattori ja tukiasumisen ohjaaja kokivat, että toiminta on ehkäissyt ryhmärajoja asukkaiden välillä. Asukkaita näkee usein keskustelemassa keskenään. Asukastoiminnassa naapurit auttavat tukiasukkaita löytämään selkeitä tehtäviä.

Asumiskoordinaattori (AK) ja tukiasumisen ohjaaja (AO) pohtivat yhteisöllisyyden merkitystä asumisessa:

AO: "No ainakin varmasti se turvallisuudentunne on. Kun se on siinä ympärillä ja lähellä, on turvallinen olla siellä kotona, niin ehkä se tunne siitä, että pärjää. Usko ja luotto itseensä ja uskoo, että pärjään. Että ehkä ainakin se siihen on."

AK: "Joo, jos sulle tulee hyviä kokemuksia ja hyvää palautetta sä saat muilta ihmisiltä, varmasti se itseluottamus omiin kykyihin ja omaan itseensä vahvistuu."

Yhteisöllisyys ja yhdenvertaisuus edellyttävät niihin vaikuttavien tekijöiden huomioimista läpi asumista koskevan prosessin. Kohtaamisia mahdollistavan fyysisen ympäristön lisäksi asukkaat tarvitsevat mahdollisuuksia ja tukea uudessa ympäristössä ja tilanteissa toimimiseen. Asukkaiden tukemisessa on huomioitava omaehtoisuuden tukeminen ja kohtaamiskynnyksen madaltaminen. Sekä pienet hetkelliset kohtaamiset että toimintaan sitoutumisen kautta syventyvät ihmissuhteet ovat molemmat arvokkaita. ■

Kirjallisuus

- ♦ **HELAMAA, A., & PYLVÄNEN, R.** (2012) Askeleita kohti yhteisöasumista: Selvitys yhteisöasumisen muodoista ja toteuttamisesta. MONIKKO-hanke: Moninaisten yhteisöllisten asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämispilotit. Tampereen teknillinen yliopisto. Arkkitehtuurin laitos. Asuntosuunnittelu. Vuosikerta 6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-15-2982-5>
- ♦ **HUOTARI, KARI; TÖRMÄ, SINIKKA; PENTIKÄINEN, MERJA** (2017) Asukasdemokratia ja yhteishallintolaki muuttuneessa toimintaympäristössä. Helsinki: Ympäristöministeriön raportteja 8/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4731-9>
- ♦ **JANSSON, ANU** (2020) Loneliness of older people in long-term care facilities. Helsinki 2020: Unigrafia. Diss. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6342-4>
- ♦ **JARVIS, H., SCANLON, K., FERNÁNDEZ ARRIGOITIA, M.** et al. (2016) Co-housing: Shared Futures. Report. University of Newcastle, Newcastle. http://eprints.whiterose.ac.uk/132499/1/Cohousing_shared_futures_FINAL%20web.pdf
- ♦ **JOLANKI, OUTI; LEINONEN, EMILIA; RAJANIEMI, JERE; RAPPE, ERJA; RÄSÄNEN, TIINA; TEITTINEN, OUTI; TOPO, PÄIVI** (2017) Asumisen yhteisöllisyys ja hyvä vanhuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 47/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-415-3>
- ♦ **PYYRY, N., KAAKINEN, I., WILLMAN, K.** (2017) Asuminen on osallistumista: kodin laajentuminen kaupunkitilaan puutarhahankkeissa. Teoksessa Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.) Kansalaiset kaupunkia kehittämässä. Tampere: Tampere University Press, 260–278. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0623-6>
- ♦ **RUSANEN, MILLA** (2017) Yksilö yhteisössä. Ikääntyneiden yksinäisyyden vähentäminen yhteisöllisellä asumisella. Tampereen teknillinen yliopisto. Arkkitehtuurin laitos. Asuntosuunnittelu. Julkaisu 27. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tty-201705101365>
- ♦ Selkokeskus 2021. Selkokieli. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/>
- ♦ **VÄÄNÄNEN, IDA** (2014) Kehitysvammaisten asuminen. Ratkaisumalleja asukaslähtöiseen asuntosuunnitteluun. Tampereen teknillinen yliopisto. Arkkitehtuurin laitos. Asuntosuunnittelu. Julkaisu 12. Tampere 2014. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tty-201405091153>

Selkokielineen tiivistelmä: Yhteisöllinen asuminen – jotain vanhaa, paljon uutta

Tässä kirjoituksessa kerrotaan tukiasumisesta
Setlementtiasuntojen yhteisöllisessä kerrostalossa.

Setlementtiasunnot Oy vuokraa koteja ihmisille.
Monissa Setlementtiasuntojen taloissa asuu
kehitysvammaisia henkilöitä, joilla on talossa oma asunto.
Heitä kutsutaan tukiasukkaiksi.
Tukiasukkaat asuvat eri puolilla taloa kuten muut asukkaat.

Talossa on töissä asumiskoordinaattori,
joka neuvoo ja auttaa kaikkia asukkaita.
Lisäksi talossa on tukiasumisen ohjaaja,
joka antaa tukiasukkaille tukea asumiseen.

Setlementtiasuntojen taloissa on
enemmän yhteisiä tiloja, kuin muissa kerrostaloissa.
Taloissa on paljon asukastoimintaa
eli asukkaiden yhteistä toimintaa.
Siksi Setlementtiasuntojen taloissa asumista kutsutaan
yhteisölliseksi asumiseksi.

Naapureita voi tavata talon yhteisissä tiloissa

Uudessa kerrostalossa asukkailla on omat asunnot.
Lisäksi heillä on yhteinen oleskelutila,
asukaskeittiö ja piha.
Talossa on myös yhteinen pesula, sauna ja harrastehuone.
Tukiasukkaat voivat muiden asukkaiden tavoin valita,
haluavatko käyttää talon yhteisiä tiloja.

Talon asukkaat näkevät toisiaan usein yhteisissä tiloissa.
Yhteiset tilat on suunniteltu niin,
että niissä on mukava viettää aikaa.
Olohuoneessa voi istua nojatuoleissa
ja jutella naapurin kanssa.
Siellä voi myös lukea lehteä, katsoa televisiota
tai käyttää tietokonetta.

Yhteisessä keittiössä voi keittää vaikka kahvit.

Tukiasukkaat kertovat,
että yhteistiloista löytyy aina seuraa.
He ovat tutustuneet muihin asukkaisiin yhteisissä tiloissa.

Porukka-hautomo auttoi naapureita tutustumaan

Kehitysvammaliiton Porukoissa-hanke auttoi uuden kerrostalon asukkaita tutustumaan ja tekemään asioita yhdessä.

Talolle perustettiin Porukka-hautomo,
jossa asukkaat suunnittelivat
yhteistä toimintaa talon asukkaille.
Yhdessä toimimisen tapoja löydettiin
kokeilemalla ja tekemällä asioita yhdessä.

Yhteisöllisessä kerrostalossa asukkaat
järjestävät itse asukastoimintaa.
Toiminta suunnitellaan asukastoimikunnassa,
jossa on mukana tukiasukkaita.
Toimikunnan jäsenet tekevät yhdessä päätöksiä talon asioista.
Toimikunta saa vuokranantajalta rahaa
yhteisen toiminnan järjestämiseen.

Tutustuminen ja yhdessä tekeminen auttavat viihtymään

Asukastoiminnan aloittamisessa tärkeintä oli tutustuminen.
Tutustuminen auttoi asukkaita ymmärtämään toisiaan paremmin.
Se auttoi heitä löytämään asioita,
jotka kiinnostivat heitä kaikkia.

Asukkaat miettivät yhdessä,
miten kaikki saavat tietoa talon yhteisistä asioista.
Tiedon saaminen ja asioiden ymmärtäminen
oli asukkaille tärkeää.

Tutustumisen jälkeen asukkaat suunnittelivat asukastapahtumia.
He järjestivät esimerkiksi yhteisiä juhlia.
He hankkivat tapahtumiin tarvittavat tarvikkeet yhdessä.

Yhteisöllisessä kerrostalossa jokainen voi päättää itse,
haluaako osallistua talon toimintaan.
Asukkaat kertoivat, että haluavat olla avuksi muille
ja tehdä asioita yhdessä.

Asukastoiminnasta löytyi sopivia tehtäviä kaikille,
jotka halusivat mukaan yhteiseen toimintaan.

Yhteisestä asukastoiminnasta seurasi hyviä asioita.

Asukkaat tervehtivät toisiaan.

Naapureiden kanssa jutellaan.

Asukkaat saivat mukavaa tekemistä ja oppivat uusia asioita.

He kertoivat, että tutulta naapurilta voi saada myös apua.

Tukiasukkaat ja muut asukkaat ovat nyt yhteinen porukka,
joka viihtyy talolla. ■

III

Osallisuutta tukeva asumistyö

Asunnosta yhteisöön – yhteisöllisyyden kehittäminen asuinalueilla

SUSANNA RIEPPO JA LAURA PÄIVÄPURO, KEHITYSVAMMALIITTO

Johdanto

Asuminen ja osallistuminen ovat tärkeitä hyvinvoinnin teemoja, jotka liittyvät yhteisöllisyyteen ja kuntalaisuuteen. Asuinympäristö on konkreettinen paikka yhteisöille, jotka tarjoavat mahdollisuuksia sosiaaliseen vuorovaikutukseen, yhteenkuuluvuuden kokemiseen ja vaikuttamiseen. (Luomala-Halkola ym. 2019) Vahvojen ja läheiseen kanssakäymiseen perustuvien suhteiden lisäksi tarvitaan myös heikompia, satunnaisemmalle tuttavuudelle perustuvia suhteita, jotka laajentavat sosiaalista maailmankuvaa. Tällaisia ovat esimerkiksi naapureiden väliset

kohtaamiset. Kohtaamiset ja tutustuminen mahdollistavat paikkaan kiinnittymisen ja asukkaiden välisen sosiaalisen tuen. (Junnilainen 2018; Lilius 2016)

Yhteisöihin liittymisen tarkasteluun tuo terävyyttä mukaan ottamista kuvaava inklusion käsite, joka toimii ekskluusion eli ulossulkemisen vastakohtana. Käsiteparina inklusio ja ekskluusio kuvaavat yhteiskunnan ja yhteisöjen tasolla ilmeneviä mekanisme, joiden ytimessä vaikuttavat sisään päästäminen ja ulossulkeminen yhteisöistä. Inklusio edellyttää yhteisöiltä ja yhteiskunnalta toimintakulttuuria, joka mahdollistaa ihmisten mukana toimimisen ja vaikuttamisen heidän omista lähtökohdistaan. Näkökulmaa täydentää ihmisten välisiä suhteita, vuorovaikutusta ja osallistumista sekä kokemuksellisuutta kuvaava näkökulma, jota voidaan kuvata osallisuutena. (Leemann & Hämäläinen 2016; Simplican ym. 2014) Inklusio on suhteessa osallisuuteen, joka käsitteenä kuvaa inklusion syntymiseen tarvittavaa prosessia (Kivistö 2014, Mattila-Aalto 2009).

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyöllä luodaan toimintamahdollisuuksia, jotka tukevat kunnan asukkaiden vuorovaikutusta, osallistumista ja arjen sujuvuutta sekä ehkäisevät syrjäytymistä. Turvalliset ympäristöt, mielekkäät vapaa-ajan toiminnot ja mahdollisuudet liikkumiseen ja muiden kohtaamiseen ovat konkreettisia keinoja kuntalaisten aktiivisuuden ja osallistumisen mahdollistamisessa. Yhdessä ne tukevat yksilöiden valintoja, jotka luovat hyvinvointia jokapäiväisessä arjessa. Toimenpiteiden suunnittelu edellyttää asukaslähtöisyyttä ja asukkaiden osallistumista suunnitteluun. (Majoinen & Antila 2017)

Tässä luvussa tarkastelemme kehitysvammaisten ihmisten tukiasumisen kehittämistä osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmasta. Kirjoitus perustuu Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeen kehittämistyössä saatuihin kokemuksiin. Kehittämistyön tavoitteena oli tukea tukiasukkaiden pärjäämistä ja ehkäistä yksinäisyyttä vahvistamalla yhteisöllisyyttä. Kirjoituksen esimerkit perustuvat osallistuvaan havainnointiin, tukiasukkaiden ja lähiyöntekijöiden haastatteluihin sekä kyselyihin, joita tehtiin hankkeen toimintaan osallistuneille paikallisille toimijoille.

Yhteisöjä etsimässä

Porukoissa-hanketyön ytimen muodosti hankkeessa kehitetty Porukka-hautomon toimintamalli, joka lisää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä palveluissa ja asuinalueilla. Voimavaralähtöinen toimintamalli keskittyy yhteisöjen vahvuuksien ja resurssien löytämiseen ja kehittämiseen yhdessä tukea tarvitsevien ihmisten kanssa. Menetelmänä se soveltaa yhteisötyötä (esim. Roivainen 2002) sekä palvelumuotoilun periaatteita ja menetelmiä (Tuulaniemi 2011).

Porukka-hautomoissa pieni ryhmä kehitysvammaisia henkilöitä toteuttaa jonkin toivomansa asian asuinympäristössään. Toimintamalli ohjaa konkreettiseen toimintaan, jossa ihmisten väliset suhteet realisoituvat. Keskeisiä periaatteita ovat kehitysvammaisten ihmisten toimijuuden mahdollistaminen sekä paikallisten yhteisöjen mukaan ottaminen. Vuorovaikutus ja toiminta tukevat yhdistyksissä, seurakunnissa sekä kuntien eri toimialoilla ja osallisuustyössä toimivien henkilöiden roolien jäsentämistä.

Porukka-hautomo auttaa asunnosta yhteisöön

Porukka-hautomo on toiminnallinen menetelmä hyvinvointia ja osallisuutta tukevan toiminnan kehittämiseen yhdessä tukea tarvitsevien ihmisten kanssa. Toiminta lisää tukea tarvitsevien ihmisten osallisuutta palveluissa ja lähiyhteisöissä. Toimintamallia kehitettiin ja pilotoitiin Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeessa vuosina 2018–2020.

Porukka-hautomossa tukea tarvitsevat henkilöt toteuttavat itselleen tärkeän asian yhdessä muiden asukkaiden ja paikallisten toimijoiden, kuten yhdistysten, yritysten ja seurakunnan kanssa. Hautomot muodostuvat pienestä joukosta tukea tarvitsevia ihmisiä ja kahdesta tukihenkilöstä. Toinen tukihenkilöistä on vertainen, eli hänellä on kokemusta tuen saamisesta. Yhdessä ryhmä tutustuu toisiinsa ja asuinalueeseensa. Tämän jälkeen ryhmä päättää, millaista tekemistä he haluavat lisätä lähiympäristössään. Lisäksi he pohtivat, millaisia resursseja ja osaamista heillä jo on käytettävissään sekä mihin he tarvitsevat apua muilta. Ryhmän osallistujien toiveiden, vahvuuksien ja voimavarojen kartoittamisen jälkeen he etsivät paikallisia kumppaneita yhteistyöhön toiveiden toteuttamiseksi.

Toimintamalli soveltuu hyvinvointia ja osallisuutta tukevan toiminnan kehittämiseen sosiaalipalveluissa, järjestö- ja yhdistystoiminnassa sekä kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvässä työssä. Porukka-hautomot voivat organisoida

esimerkiksi kunnan palvelujen, sosiaalipalvelujen, yhdistystoiminnan tai vuokra-asumiseen liittyvän asukastoiminnan kautta. Kehitysvammaisten henkilöiden lisäksi toimintamallia voi soveltaa myös muiden selkeästä kielestä hyötyvien ryhmien kanssa. Koska menetelmä on toiminnallinen, se tukee osallistumista ja yhteistyötä sekä tuottaa konkreettisia tuloksia.

Toimintamallin kehittämiseen osallistui kolme paikallista kehittämisryhmää eri puolilla Suomea. Porukka-hautomoiksi kutsutut ryhmät kokoontuivat kukin noin kymmenen kertaa vuoden 2019 aikana. Kussakin ryhmässä oli kehitysvammaisia henkilöitä, palveluntuottajan edustajia sekä hanketyöntekijä. Pilottiryhmien konkreettisina tuloksina syntyi aktiivista kuntalaisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa, kuten salibandyjoukkue, tuetun vapaaehtoistyön kurssi ja vapaaehtoistoimintaa, taidenäyttely, juhlia ja klubi-iltoja sekä muuta asukastoimintaa. Yhteistyö paikallisten toimijoiden, kuten kuntien vapaa-ajan toimialojen, yhdistysten ja seurakuntien kanssa auttoi osallistujia tutustumaan alueen muihin asukkaisiin sekä löytämään uusia osallistumisen paikkoja.

Toimintamalli on kuvattu Porukka-hautomon työkirjassa (2020). Työkirja sisältää vinkkejä ja välineitä kehittäjäryhmien toteuttamiseen sekä tarinoita ryhmien toiminnan konkreettisista tuloksista.

- ♦ Porukka-hautomo. Työkirja yhteisöllisyyden kehittämiseen asuinalueilla. <https://verneri.net/yleis/asunnosta-yhteisoon>

Tässä luvussa keskitymme havaintoihin ja tuloksiin kahdella paikkakunnalla, joissa toteutettiin Porukka-hautomo vuoden 2019 aikana.¹ Alle 100 000 asukkaan kaupungissa toiminta keskittyi kaupungin keskustasta noin 20 km etäisyydellä sijaitsevaan taajamaan. Paikka muistuttaa kirjokylää, joka se on ennen ollut. Toisessa, hieman yli 50 000 asukkaan kaupungissa hanketyötä tehtiin keskustan lähellä asuvien tukiasukkaiden kanssa. Kumppaneina alueilla olivat palveluntuottajat, jotka olivat onnistuneesti panostaneet tukiasumisen kehittämiseen ja mahdollistaneet omassa kodissa asumisen monille kehitysvammaisille ihmisille.

Kahden paikkakunnan kehittämistoimintaan osallistui yhteensä 12 kehitysvammaista henkilöä, joista 10 asui omassa kodissa ja kaksi ryhmäkodissa. Osallistujista seitsemän (7) oli miehiä ja viisi (5) naisia. Vuoden aikana kullakin alueella järjestettiin 10 Porukka-hautomon tapaamista. Porukka-hautomoissa osallistujat saivat tukea asuin ympäristön tutkimiseen, osallistumiseen liittyvien toiveiden ja kokemusten jakamiseen sekä yhteistyön käynnistämiseen muiden asukkaiden ja toimijoiden kanssa. Lisäksi järjestettiin pilottialueiden yhteinen seminaari Espoossa, jossa kehitysvammaiset osallistujat jakoivat alueiden tuloksia ja kokemuksia kehittämistyöstä.

Kehitysvammaisten asukkaiden lisäksi Porukka-hautomoihin osallistui viisi asumisohjaajaa tai muuta palveluntuottajan edustajaa. Heidän lisäksi kohdattiin yhteensä 98 muuta asuinalueella asuvaa tai vaikuttavaa henkilöä, joista 42 osallistui paikallisten Porukka-hautomoiden kehittämistyöhön. Kehittämistyössä syntyneen toiminnan kautta alueilla tavoitettiin yhteensä noin 200 kehitysvammaista henkilöä.

Yksilöllisesti yhdessä

Aluetoiminnan käynnistyessä kysyimme Porukka-hautomoihin osallistuneilta tukiasukkailta heidän ajatuksiaan yksin asumisesta, sosiaalisista suhteista ja yksinäisyydestä. Oman kodin mahdollistama yksin oleminen koettiin positiivisena. Tärkeää oli oman kodin rauha. Muiden ihmisten seuraa ja yhteistä tekemistä pidettiin tärkeänä. Useimmat tukiasukkaat olivat tyytyväisiä suhteisiinsa läheisiin, kavereihin, naapureihin sekä asumisen ohjaajiin. Olennaiselta vaikutti mahdollisuus säädellä itse yksin olemisen määrää.

Yksinäisyyden kokemisesta ei aina puhuttu suoraan, vaan se saattoi tulla esiin rivien välissä. Yhteyden kokemisen tarve ilmeni muun muassa toiveina kaverin löytämisestä, kauempana asuvan tyttökaverin ikävöimisestä tai pettymyksinä, joka liittyivät osallistumisen estymiseen. Yksinäisyyttä kuvattiin sanoilla ”pelottaa” sekä ”ahdistava olo, tuntuu että ei tule mistään mitään.”

Muiden ihmisten seuraan liittyvät tarpeet ovat yksilöllisiä. Asumisen ohjaajat kertoivat tukiasukkaiden välillä olevan suuria eroja. Osan kerrottiin

¹ Hankkeen kolmannen pilottialueen tuloksista luvussa Yhteisöllinen asuminen – jotain vanhaa, paljon uutta.

Kuva: Kimmo Räisänen.

olevan mukana monessa toiminnassa innokkaasti ja aktiivisesti. Osa viihtyi myös yksin. Osan kohdalla he tunnistivat yksinäisyyttä toimettomuudessa, vetäytymisessä tai pois jättäytymisessä.

"Kun on vaikeutta omatoimisesti osallistua ja luoda suhteita, ovat monet meidän asiakkaista kokeneet yksinäisyyttä."

Asumisen ohjaajat liittivät yksinäisyyteen surullisuutta ja masentuneisuutta. Osallistumisen esteiden nähtiin johtuvan tukiasukkaiden ihmissuhteiden vähäisyydestä, kokemattomuudesta, ujoudesta ja kulkuyhteyksien puuttumisesta. Tukiasukkaiden kerrottiin tarvitsevan tukea osallistumisaloitteiden tekemisessä. Lisäksi ohjaajat kertoivat pulmista, jotka liittyivät rahojen riittämiseen ja yhteistyöhön edunvalvojien kanssa.

Pilottialueiden välillä oli osallistumismahdollisuuksiin ja tuen saamiseen liittyviä eroja. Toisella alueista tukiasukkailla oli mahdollisuus toistensa tapamiseen asuinalueella olevassa kohtaamispaikassa sekä tuettuihin kohtaamisiin kodeissaan. Lisäksi alueella on palveluntuottajan organisoima lähinaapuri, joka tukee tukiasukkaiden vapaa-aikaa. Osa tukiasukkaista sai myös henkilökohtaista apua. Keskustan lähellä asuminen mahdollisti harrastus- ja vapaaajan mahdollisuuksien käyttämisen itsenäisesti.

Toisella alueista palveluntuottajan kohtaamispaikka ja osa harrastusmahdollisuuksista sijaitsivat kauempana tukiasukkaiden omalta asuinalueelta. Tästä johtuen kaikki eivät kokeneet niitä omaksi. Myös julkisen liikenteen maksullisuus aiheutti haasteita osallistumiselle paikoissa, joihin kulkeminen ei ollut mahdollista kävellen tai pyörällä. Palveluntuottajan lähinaapuritoiminta ei ulottunut tukiasukkaiden omalle asuinalueelle, joka sijaitsi kauempana keskustasta.

Omat valinnat osallistumisen lähtökohtana

Yhteisöllisyyden ytimeen kuuluvat yhdessä tekeminen, itsensä kokeminen halutuksi ja tarpeelliseksi sekä yhteenkuuluvuuden kokeminen. Nykypäivän ihmisiä yhteisten asioiden ääreen kokoava yhteisöllisyys on vapaavalintaisempaa kuin entisaikoina. Vanhoissa yhteisönäkemyksissä keskeisiä olivat sitovuuden elementit, kuten jäsenten yhdenmukaisuus ja selviytymistä tukevat riippuvuussuhteet. Nyky-yhteisöjen ihmisiä yhteen vetävät tekijät puolestaan perustuvat yhteisiin kiinnostuksen kohteisiin, joita yksilöt valintojensa mukaan jakavat yhdessä. Ne eivät vastaavalla tavalla ole välttämättömiä jäsentensä päivittäisen elämän turvaamisessa kuin menneen ajan yhteisöt. (Aro 2011)

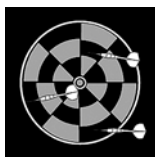
Alueille perustettujen Porukka-hautomoiden toiminnassa lähdettiin liikkeelle hanketoimintaan osallistuneiden tukiasukkaiden omista toiveista sekä asuinalueen lähtökohdista. Tavoitteena oli luoda paikallisille voimavaroille rakentuvia osallistumismahdollisuuksia.

Hautomoiden osallistujien toiveet olivat moninaiset ja liittyivät esimerkiksi ajan viettämiseen kavereiden kanssa. Tarve muiden auttamiseen ilmeni eläimistä ja itselle tärkeistä lähiympäristöistä huolehtimisena sekä muiden auttamisena siksi, että kukaan ei jäisi yksin. Samalla toivottiin myös kepeitä asioita elämään, kuten yhdessä juhlimista, tanssimista ja laulamista. Myös liikuntaan, urheiluun ja peleihin liittyi jaettu toiveita ja aiempia hyviä kokemuksia. Toiveisiin sisältyi ajatuksia itselle mieleisten asioiden oppimisesta, kuten ruoan tekemisestä tai

MIETIMME TARPEITA JA TOIVEITA
 Mistä haaveilet? Mitä paikkoja tai tekemistä toivoisit lisää?

tavata tyttöystävää

tikanheitto

koripallon pelaaminen

yleisurheilua

sählyjoukkue
 ♦ sählyvuoro viikoittain
 ♦ kisaamaan

nuoria mukaan toimintaan

musiikki
 ♦ bändi
 ♦ karaoke
 ♦ yhteislaulu
 ♦ disco

Papuri-verkkokirjatyökalulla tehty muistio osallistujien tarpeista ja toiveista

<https://papunet.net/materiaalia/papuri>

omassa harrastuksessa kehittymisestä. Usein yksilöllisiin toiveisiin liittyi asioiden tekeminen yhdessä ja toiminnan toteutuminen kodin lähellä.

Toiveista keskustelun aikana innostus erilaisiin asioihin tarttui ja levisi ryhmässä. Porukka-hautomon yhteiset tapaamiset antoivat mahdollisuuden kokemusten jakamiseen ja yhdessä työstämiseen. Lisäksi tapaamiset osoittivat, että on tärkeää löytää hetkiä, joiden tavoitteena on vain vapaa yhdessä oleminen. Tämä ilmeni tapaamisissa osallistujien vapaana vuorovaikutuksena, joka käynnistyi usein kysymällä mitä kuuluu. Vuorovaikutuksen aiheita olivat muun muassa ajankohtaiset uutiset ja paikalliset tapahtumat, julkkikset ja urheilu sekä oman elämän käänteet.

"Keskusteluaiheita: henkilökohtaiset mielenkiinnon kohteet, seurustelu, oma tai perheen-jäsenen muutto, vanhempien ikääntyminen ja muut läheissuhteet sekä niihin liittyvät huolet, muut ajankohtaiset ja koskettavat aiheet, kuten Olli Lindholmin kuolema, joka herkisti porukkaa." (ote projektipäiväkirjasta)

Tilanteisiin liittyi yhteistä innostusta, uteliaisuutta sekä surujen ja huolien jakamista, kannustamista ja lohduttamisena ilmenevää empatiaa.

"Risto kertoi työmatkalla yllättäen tekemästään havainnoista, että paikallinen rakennus oli purettu. Tämä itketti häntä. Veijo lohdutti Ristoa sanoin, ja Taina toi hänelle nenälleen tässä kohtaa." (ote projektipäiväkirjasta)

Porukka-hautomon tapaamiset koettiin tärkeiksi. Toiminnan konkreettisuus ja kokeileminen ehkäisivät pitkien ja hitaiden suunnitteluprosessien sudenkuoppa vaaravaa osallistujakatoa. Toiminnan jatkuvuus herätti keskustelua jo toiminnan alkupuolella. Moni osallistujista toivoi Porukka-hautomon tapaamisten jatkuvan, mutta tiesi hautomon olevan projektituonteista. Kuten eräs osallistuja ilmaisi, "kun rahat loppuu, niin hautomo loppuu". Hautomoissa syntyi tapahtumia tai toimintaa, joita kehitettiin ja toteutettiin yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa. Tämä edisti hautomoissa syntyneen toiminnan juurtumista alueille.

Osallistumisen tapoja

Aktiivinen elämä kuntalaisena voi toteutua monin tavoin. Osa osallistujista sai hautomossa vinkkejä ja kannustusta itseä kiinnostavien paikkojen löytämiseen tai paikkoihin liittyvän suhteen syventämiseen itsenäisesti. Hautomoon osallistunut Kirsi innostui osallistumaan käsityöliikkeen järjestämään kahvilatapaamiseen, jossa hän sai apua käsityönsä päättämiseen. Käsityöliikkeessä järjestetyt tapaamiset ovat esimerkki yhteisöllisyyden uusista paikoista, jotka mahdollistavat kiinnostuksen kohteiden jakamisen.

Mari² kertoi eläinsuojeluyhdistyksestä, jossa oli käynyt avustajansa kanssa katsomassa eläimiä. Hautomotoimintaan hän osallistui ilman avustajaa.

2 Henkilöiden nimet muutettu.

Hautomon kannustuksen myötä hän aloitti eläinsuojeluyhdistyksellä vapaaehtoisena, johon liittyviä tehtäviä hän tekee ajoittain. Joskus pienet muilta ihmisiltä saadut rohkaisut ovat tärkeä tapa tukea osallistumista. Mari kuvaa hautomotoiminnan avulla elämäänsä saamiaan uusia asioita:

"Olen ollut löytöeläintalolla silittämässä kissoja. Kun sain Porukka-hautomossa kuulla siitä vapaaehtoistyöstä."

Marin tarina kuvaa myös kokemuksia nykypäivän vapaaehtoisuudesta, joka tuo ihmisiä yhteen ja on joustavaa suhteessa elämäntilanteeseen.

Kaupungilla viihtyvä Seppo puolestaan löysi kunnan asukkaille tarkoitetun kohtaamispaikan, jossa on käynyt useita kertoja viikossa. Joskus pelkkä tiedon saaminen ja paikkoihin tutustuminen yhdessä auttavat sysäämään liikkeelle, kuten Seppo kertoi:

"Kohtaamispaikassa oon käynyt levyraadissa ja kahvilla. Siitä en tiennyt aiemmin. Se on kesällä kiinni nyt."

Paikassa työskentelevä työntekijä sopi Sepon kanssa, että tämä auttaa käytännön tehtävissä ja saa sitä vastaan kahvikupillisen paikassa käydessään.

Kirsin, Marin ja Sepon osallistuminen avoimeen toimintaan vaihteli sekä toiminnan, osallistumistapojen että ajallisen keston mukaan. Tämä kuvastaa uudenlaisia yhteisöllisyyden mahdollisuuksia, jotka ovat yksilöllisiä, joustavia ja hetkellisiäkin sekä mahdollistavat vastavuoroisuuden ja osallistumisen myös ilman sitoutumista. Kirsin, Marin ja Sepon tarinat ovat esimerkkejä yhteisöllisyyteen liittyvästä osallisuudesta ja osallistumisesta, joiden keskiössä vaikuttavat omat valinnat ja mahdollisuus antaa panoksensa yhteisiin asioihin.

Osallistumisen tukemisessa on keskeistä huomata seurallisuuteen liittyvät yksilölliset erot ja mieltymykset. Osa hautomon osallistujista toivoi ryhmänä toteutettua toimintaa. Ajan viettäminen ja toimiminen yhdessä vertaisten, kuten muiden tukiasukkaiden kanssa on monille tärkeää.

Eräs tukiasukkaista pohti vertaisuutta kokemusosaamisen kautta kertoessaan hanketyöntekijälle yhteisten tapahtumien merkityksestä:

Tukiasukas: "Puhuks sä niinku kokemus siitä, mikä se sana on kokemusasiantuntija. Se sana tuli mieleen, mutta liittykö se siihen? Mitä se tarkoittaa? Niinku, että kokee samoja asioita ja se tulee vaan mulle mieleen."

Hanketyöntekijä: "Tarkotatko sä sitä, että kun siellä on ne tapahtumat, niin siellä on muita, jotka on kokenu samoja asioita?"

Tukiasukas: "No ei kaikissa samoja asioita, mutta joitakin, niin ja voi kertoa niistä kokemuksista ja sit voi neuvoa. Ei tule nyt muuta mieleen. Voi kertoa sit niinku niistä ajatuksista."

Kaikille avointen paikkojen käyttäminen yhdessä saattaa edellyttää rohkaisua ja tukea. Toisella paikkakunnalla osallistujia tuettiin kokeilemaan

asuinalueella sijaitsevaa liikuntapuistoa yhteisenä pihapelipaikkana. Monet kehitysvammaisista asukkaista viettivät puiston liepeillä vapaa-aikaa yksittäin tai ohittivat sen arjessaan. Puiston käyttäminen omalla kaveriporukalla ilman tukea koettiin kuitenkin pelottavaksi, koska lähiympäristössä olevat nuoret ja yksittäiset humalaiset ihmiset koettiin uhkaavina.

Kiusatuksi tulemisen puheeksi ottaminen nosti mieleen jopa vuosikymmenten takaisia kiusaamiskokemuksia. Kiusaamistilanteissa tukea koettiin saatavan erityisesti vertaisilta.

"Joskus saattanut sellasia kavereita ketä kiusataan ja yrittänyt tukea jotenkin ja sillei."

"No minnuu puolustetaan aina, ku minuu kiusataan."

"No jos jotain tulee, ne (kaverit) auttaa."

Myöhemmin korona-aikana osallistujat kertoivat saaneensa asumisen ohjaajilta tukea yhteiseen vapaa-aikaan urheilukentillä ja -puistoissa. Näillä tapaamisilla oli korvattu koronavirusta koskevien rajoitusten vuoksi sisätiloissa peruuntuneita toimintoja.

Kaikki eivät kuitenkaan koe vertaistoimintaa omakseen. Vertaisryhmään osallistuminen ja vertaisrajat ylittävä osallistuminen eivät myöskään ole toisiaan pois sulkevia asioita. On tärkeä voida itse vaikuttaa osallistumisen paikkoihin ja tapoihin sekä saada tukea omien valintojen mukaiseen osallistumiseen.

Osallistumista tukeva yhteistyö

Kapea-alaisessa näkökulmassa hyvinvoinnin edistäminen voidaan mieltää sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaan liittyväksi tehtäväksi. Tehtävänä se on kuitenkin laaja yhteistyöstä muodostuva kokonaisuus. Yhteisöllisessä näkökulmassa merkittäviksi toimijoiksi nousevat erilaiset yhteisöt, järjestöt, yritykset ja seurakunnat kuntien rinnalla. (Majoinen & Antila 2017)

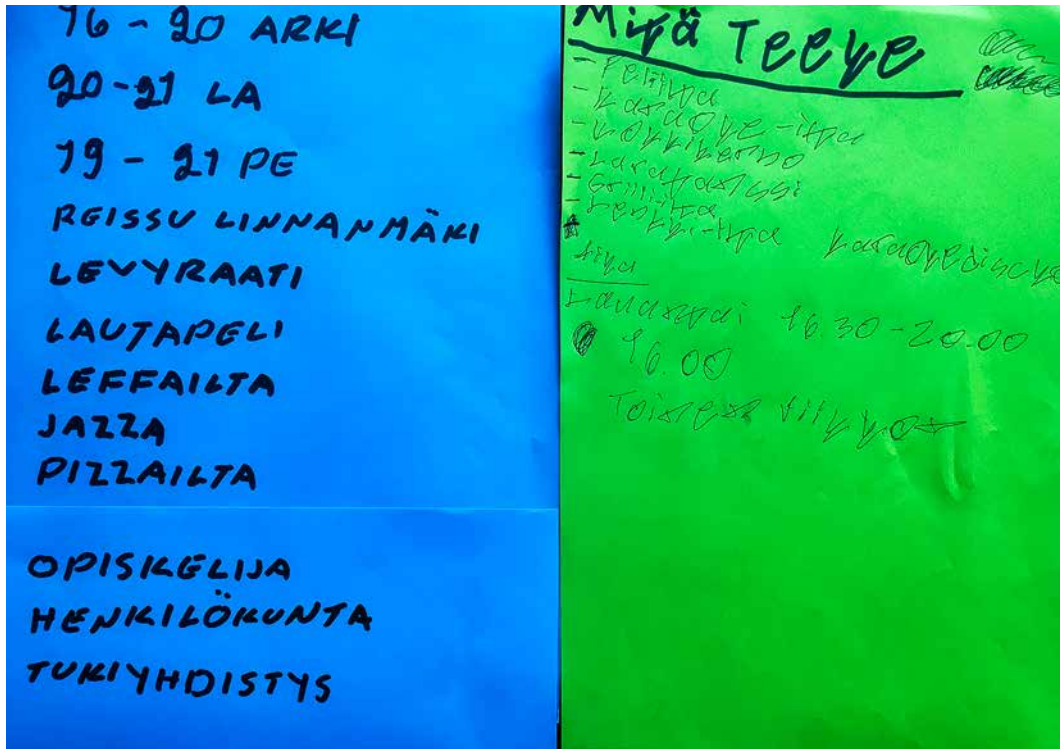
Edellä kuvattujen Marin, Sepon ja Kirsin kokemusten lisäksi Porukoissa-hankkeen aikana syntyi onnistumisia, joissa paikallisilla yhteisöillä, kuten urheiluseuralla, kansanopistolla ja seurakunnalla oli aktiivinen rooli. Yhteistyön kehittämisessä kehitysvammaiset henkilöt olivat avainasemassa. He päättivät tahoista, joita kutsuttiin yhteistyöhön sekä edustivat itse itseään yhteistyötapaamisissa.

Toisella paikkakunnista kokeiltiin yhteistyönä toteutettua kohtaamispaikkatoimintaa. Toiminnan suunnittelijoina ja toteuttajina olivat kehitysvammaiset henkilöt sekä kaksi opiskelijaa paikallisesta kansanopistosta. He saivat taustatukea tukiasumisen työntekijöiltä ja alueella olevasta yksityisen palvelutuottajan ryhmäkodista, joka tarjosi taustatuen lisäksi tiloja toimintaan. Tapaamisten ohjelmassa oli esimerkiksi grillaamista, seurustelua, pelejä ja karaokea.

MITÄ? TOIMINTA	MIKSI? TOIVEET JA TARPEET	MISSÄ? TOIMINNAN PAIKAT	KUKA/KETKÄ? KUMPPANUUDET
Vapaaehtois-toiminta	♦ Eläimistä ja ympäristöstä huolehtiminen ♦ Muiden ihmisten auttaminen	♦ Löytöeläintalo ♦ Vanhusten palvelutalo ♦ Seurakunta ♦ Lähiympäristön yhteiset alueet	♦ Tukiasukkaat vapaaehtoisina ♦ Seurakunta: tuetun vapaaehtoistyön kurssi, vapaaehtoisten tuki ♦ Sote-kuntayhtymä: vapaaehtoistoiminnan tehtävien koordinointi
Salibandy-joukkue	♦ Liikunta ja urheilu, kilpaileminen ♦ Ystävien tapaaminen	♦ Koulun liikuntasali, urheiluhalli, liikuntapuisto ♦ Tulevaisuudessa pelimatkat ja kansalliset turnaukset	♦ Pelaajat ja kapteeni: joukkueen tavoitteet ja päätökset ♦ Valmentajat: harjoittelun ja pelitaitojen tukeminen ♦ Urheiluseura: avustusten hakeminen ja hallinnointi ♦ Liikuntatoimi: tilat ja liikunta-avustukset ♦ Vammaispalvelut: viestintä, pelaajien henkilökohtainen tuki
Bailaava-klubit	♦ Yhdessä juhliminen ♦ Karaoken laulaminen ♦ Tanssiminen ♦ Yksinäisyyden ehkäiseminen	♦ Paikallisen hotellin yökerho	♦ Tukiasukkaat järjestäjinä: klubi-iltojen mainosten jakaminen, karaoke-emäntänä toimiminen, karaokelaitteen käytössä avustaminen ♦ Paikallisen hotellin yökerho: tilat, virvokkeiden myynti, asiakaspalvelu ♦ Kehitysvammaisten tukiyhdistys: narikkapalvelu, taksikyytien koordinointi
Kerrostalon asukas-toiminta ¹	♦ Naapureihin tutustuminen ♦ Juhlat ja musiikki ♦ Ruuanlaitto ja leipominen ♦ Puutarhan hoitaminen ♦ Liikunta ja penkkiurheilu ♦ Taide ja kulttuuri	♦ Kerrostalon yhteistilat sisällä ja ulkona ♦ Lähiympäristön muut paikat: ravintola, kauppa, ranta ja puistot	♦ Tukiasukkaat yhdenvertaisina naapureina ja asukastoimikunnan jäseninä: toiminnan suunnittelu ja järjestäminen, hankinnoista ja asukastoimikunnan varojen käyttämisestä päättäminen ♦ Vuokranantaja ja asumiskoordinaattori: asukastoiminnan käyttövarat, asukkaiden neuvonta, asukastoimikunnan tuki ♦ Vammaispalvelut: henkilökohtainen tuki, yhteistyö asumiskoordinaattorin ja asukastoimikunnan kanssa
Zumba-tuntien ohjaaminen	♦ Oman osaamisen jakaminen ♦ Harrastuksessa kehittyminen	♦ Koulun liikuntasali	♦ Vertainen zumba-ohjaajana ♦ Erityisliikunnanohjaaja: vertaisohjaajan kouluttaminen ja tuki ♦ Liikuntatoimi: tilat
Kohtaamis-paikka-toiminta	♦ Kavereiden tapaaminen ♦ Tutustuminen ♦ Pelihetket sisällä ja ulkona ♦ Grilli-illat ♦ Karaoke	♦ Yksityisen palveluntuottajan päivätoiminnan tilat ♦ Paikallinen kansanopisto	♦ Vertaiset toiminnan järjestäjinä: suunnittelu ja viestintä ♦ Kansanopisto, opiskelijat: tutustuminen, toiminnan suunnittelu ja järjestäminen yhdessä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa ♦ Vammaispalvelut, kunnallinen ja yksityinen palveluntuottaja: toiminnan taustatuki

Taulukko 1. Porukka-hautomoissa syntyneet toimintamuodot ja kumppanuudet.

1 Ks. luku Yhteisöllinen asuminen – jotain vanhaa, paljon uutta.

Kohtaamispaikan ideointia ja suunnittelua.

Liikuntaan ja urheiluun liittyvissä toiveissa liikuntatoimi ja paikalliset urheiluseurat ovat luontevia osallistumisen ja yhteistyön paikkoja. Niiden tuella Porukka-hautomossa syntyi salibandyjoukkue, jonka perustamisessa tukiasukkailla oli aktiivinen rooli. Toisella paikkakunnalla eräs hautomon osallistujista suunnitteli ja toteutti zumba-tunteja. Toiminnan paikkoina ovat liikuntasalit, urheiluhallit ja urheilukentät ovat keskeinen kuntien resurssi hyvinvoinnin tukemisessa. Lisäksi kunnat myöntävät toimintaan liikunta-avustuksia. Yhteistyö liikuntatoimen ja -seuran kanssa tuki avustusten hakemista, liikuntatilojen varaamista ja viestintää.

Uusia mahdollisuuksia syntyi myös vapaaehtoistyössä. Aiemmin kuvatut Marin kokemukset vapaaehtoistyöhön päättymisestä herättivät kiinnostusta muissa hautomon osallistujissa. Auttamishalun toteuttamiselle kehitettiin kanavia yhdessä seurakunnan kanssa, joka järjesti mukautetun vapaaehtois-toiminnan kurssin ymmärtämisessä tukea tarvitseville henkilöille.

Vapaaehtoistyönkoordinaattori antoi tukea vapaaehtoistehtävien löytämiseen. Tuen avulla Petra löysi itselleen mieleisiä tehtäviä, kuten palvelutalossa asuvien vanhusten avustamista ulkoilussa sekä seurakunnan jumalanpalveluksiin liittyviä vapaaehtoistehtäviä.

"Vapaaehtoistyössä on tärkeää, että se tuottaa iloa. Että tulee iloinen mieli. Saa tehdä, mitä haluaa, mikä kiinnostaa."

Vapaaehtoistoiminnassa asukkaat saivat toteuttaa itselleen tärkeitä asioita. Myös hautomoon osallistunut Seppo kertoi kukkien kasteluun liittyvästä

vapaaehtoistehtävästään keskustelussa, jossa puhuttiin mieleisistä asioista hautomon toiminnassa. Yhteisöllinen näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen edellyttää myös kehitysvammaisten kuntalaisten antaman panoksen tunnistamista ja sen toteutumisen tukemista.

Toisella alueista hautomon osallistujat halusivat löytää paikkoja ja mahdollisuuksia yhdessä juhlimiseen. Hanketoiminnan alkaessa paikallinen tukiyhdistys etsi paikkaa diskojen järjestämiseen. Hautomotoimintaan osallistuneet tukiasukkaat ottivat hanketyöntekijän tuella yhteyttä yökerhoon, jonka kanssa sovittiin yhdessä toteutettavista diskoilloista.

Osalle yökerhon henkilökunnasta asiakasryhmä oli uusi. Kehitysvammaisten ihmisten kanssa olevat muut ihmiset voivat ovat tilanteessa tärkeitä yhteen saattajia.

Vanhempi herra, jolla puhevamma, tilaa juomaa tiskillä. Avustajaa tai muuta seuruetta ei näköksellä. Baarityöntekijä hanketyöntekijälle: "Tuutko auttamaan, tuolla on herra, joka haluaisi tilata, mutta me ei saada selvää mitä hän tahtoo." Herra tavoittelee tiskin takaa vedenkeitintä, puistaa kuitenkin päättään, kun kysytään, että teetäkö. Kahvista puhuttaessa sanoo "a" ja elekieli kertoo, että nyt osui oikeaan. Kahvia siis tilataan! (ote projektipäiväkirjasta)

Hautomon osallistujien aktiivista roolia vahvistettiin tukemalla osallistumista ja puheenvuoroja tapaamisissa, esityksissä ja yhteistyökokouksissa. Joskus kehitysvammaiset ihmiset voivat jäädä ulkopuolisiksi itseään koskevaan toimintaan liittyvissä asioissa. Tämä voi koskea esimerkiksi tiedonsaantia, kuten erään tukiasukkaan pohdinta seuraavassa keskustelussa hanketyöntekijän kanssa kuvaa:

Tukiasukas: "Kun syksyllä he järjestää sellaisen tapahtuman. Kun tää meidän ei kuulemma enää tee matkaa sinne. Hirveästi harmittaa."

Hanketyöntekijä: "Joo, tiedätkö sä syytä sille miksi ei lähdetä sinne?"

Tukiasukas: "Kuulemma rahasta. En minä tiedä sitten pitääkö se paikkansa. Hirveästi harmittaa myös se asia."

Hanketyössä panostettiin hautomoiden osallistujien tiedonsaantiin. Selkeän ja konkreettisen kielen lisäksi apuna käytettiin kuvasymboleja ja pikapiirtämistä (Papunet.net), jotka tukevat ymmärtämistä ja muistamista. Yhteisistä tapaamisista ja yhteistyöstä tehtiin osallistujille selkokiehiset kuvatuettut muistiot.

Vaikka alueiden mahdollisuudet ja tukiasumisen palvelut olivat erilaisia, löydettiin molemmilla alueilla paikkoja ja tapoja, jotka mahdollistivat toiveiden toteutumisen. Osin kyse oli kehitysvammaisten henkilöiden osallisuuden syventämisestä jo olemassa olevassa toiminnassa ja osin uusista toiminnanmuodoista, joita kehitettiin yhdessä.

Osallistujien kokemuksia paikallisesta yhteistyöstä

Porukka-hautomon avulla tukiasukkaat saivat uusia tuttuja, paikkoja ja toimintaa elämäänsä. He tekivät yhteistyötä muiden paikallisten ihmisten kanssa. He kertoivat, että rohkaistuivat mielipiteiden kertomisessa ja asioiden tekemisessä itse. Toimintaan osallistumisessa koettiin tärkeäksi tutustuminen sekä asioiden tekeminen itse ja yhdessä. Myös toiminnan arviointiin osallistuminen sekä eri alueiden hautomokokemusten kuuleminen koettiin tärkeiksi.

"(Parasta on ollut) tutustua uusiin ihmisiin ja yhdessä tekeminen. Ja kun on saanu toteuttaa omia ideoita ja tuoda niitä esille."

"Oon saanut olla mukana järjestämässä juhlia. Mun mielestä auttaminen on mukavaa. Yhdessä tekeminen on kivaa mun mielestä."

"Minusta on mukava kokoontua yhteen. Ja miettiä mitä on saatu aikaan ja tutustua uusiin ihmisiin."

Verkostoitumista.

Muutama henkilö toivoi vielä enemmän itselle mieleistä sisältöä tai toimintatapaa. Yksi osallistujista kertoi, että on oppinut tulemaan toimeen yksinäisyyden kanssa, vaikka ei saanut varsinaisia ystäviä.

Yhteistyöhön osallistui vammaisalan ulkopuolisia ihmisiä seurakunnasta, yhdistyksistä, opistoista, yrityksistä ja kunnista. He kertoivat saaneensa tietoa kehitysvammaisten ihmisten toiveista, jota täydensi mahdollisuus tiedon käyttämiseen. Lisäksi he kertoivat tutustuneensa mukaviin ihmisiin.

"Olen tutustunut hankkeen kautta lähemmin paikallisiin kehitysvammaisiin ja projektin toteuttajiin."

"Mahdollisuuden huomioda kehitysvammaisen henkilön omia toivomuksia."

"Yhteistyö eri toimijoiden kanssa on lisääntynyt. Kehitysvammaisten liikuntatoiveet ovat tulleet tietoon liikuntatoimelle."

Avoin mieli ja kutsuva asenne ovat tärkeä tapa vahvistaa inklusiota. Yksilöiden konkreettinen mukaan kutsuminen olemassa olevaan toimintaan luo mahdollisuuksia rajoja ylittävälle yhteisöllisyydelle.

Hankkeen aikana esille nousi yhteistyöhön lähteneiden tahojen oma toive uusista kumppanuuksista ja yhteistyöstä. Kumppaneiden löytämistä ei pidetty helppona. Yhteistyön eri toimijoiden välillä koettiin lisääntyneen. Vastavuoroisuudelle perustuvan toiminnan koettiin hyödyttävän asuinaluetta laajemmin. Asuinalueen viihtyvyyden kerrottiin lisääntyneen.

"Parhaimmillaan se poistaa ennakkoluuloja ja auttaa kehitysvammaisia ja muita olemaan tekemisissä toistensa kanssa ja hyväksymään erilaisia ihmisiä osaksi yhteisöä."

Yhteistyöhön osallistuneet kumppanit näkivät mahdollisuudet, joita yhteistyö tarjoaa heille. Yökerhon asiakaspalvelutyöntekijät kuvaavat kokemuksiaan uuden asiakasryhmän kohtaamisesta näin:

"Ravintola voi toimia myös erilaisena tapahtumapaikkana kuin mitä se yleensä on ja oli hienoa huomata myös, miten tärkeä tapahtuma oli kehitysvammaisille ihmisille."

"Kokemuksena oli rikastuttava."

Yhteistyön avulla kumppanit saivat mahdollisuuden oman toiminnan kehittämiseen ja uusien asiakasryhmien tavoittamiseen.

"Olen saanut organisoitavakseni aivan uudenlaisen toiminnan muodon, jossa näen itse suuria kehittymismahdollisuuksia ja -ideoita."

"Toimintaa ja kokeilua uudella kohderyhmällä."

Pilottialueiden palveluntuottajat kokivat tukiasukkaiden mahdollisuuden yhteisöllisyyteen ja sen tukemisen tärkeäksi. Osalla asumisen ohjaajista on

paljon yhteistyöosaamista sekä lupa tehdä ja kehittää yhteistyötä. Toisaalta yhteistyö muiden toimijoiden kanssa koettiin uudeksi asiaksi, jonka aloittaminen olisi ollut haastava ilman hankkeen tukea.

Yhteisöllisyyteen panostamisen koettiin vahvistaneen asukkaiden elämänhallintataitoja, motivaatiota ja pystyvyyttä, kuten eräs asumisohjaajista kertoi:

"Siinä ottaa niinku sen oman lähiyhteisön ja sen lähiympäristön paremmin omiin käsiin. Sit tulee varmempi ote ihan siihen omaan lähiympäristöön. Ja sitten se lisää sitä aineetonta esteettömyyttä. Siis hälvenee siinä, kun on tällasta, kun tuntuu, kuuluu johonkin. Ku ei oo pelkästään se oma koti, vaan se ympäristö siinä sitten."

Osa Porukka-hautomoihin osallistuneista asumisohjaajista koki, että yhteisöllisyyden tukemiseen liittyvää työtä tehdään jonkin verran. Sitä toivottiin kuitenkin enemmän. Työtä haastavina tekijöinä mainittiin ajan sekä kontaktien ja yhteisten tapaamisten puute. Lisäksi kerrottiin, että tietoa ei aina ole riittävästi.

Yhteistyötä koskevat haasteet voivat johtaa palvelukuplaan, joka rajoittaa kehitysvammaisten ihmisten elämää. Palveluiden kautta syntyvien rajojen myötä henkilöt määrittyvät usein tukiasukkaaksi, ryhmäkotiasukkaaksi tai palveluntuottajan mukaan. Päivä- ja työtoiminnan tai avotyötoiminnan asiakkaaksi tai työssäkäyväksi henkilöksi määrittäminen vaikuttavat osallistumismahdollisuuksiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Myös vapaa-ajan toimintaa järjestetään osin asiakasryhmälähtöisesti, mikä rajaa sosiaalisia suhteita.

Hankkeen toiminnassa palvelukuplia pyrittiin purkamaan vahvistamalla palveluntuottajien välistä sekä sektorirajat ylittävää yhteistyötä. Yhteistyön avulla laajennettiin asukkaiden sosiaalisia suhteita ja elämänpiiriä. Yhteistyön avulla he saivat käyttöönsä myös uusia tiloja ja tarvikkeita.

"(Onnistunutta on ollut) että mukaan otettiin myös yksityinen asumis- ja päivätoimintapalvelujen tuottaja sekä lähialueelliset verkostot."

Hanketoimintaan osallistuminen syvensi sosiaalisten suhteiden tukemiseen liittyvää työtettä ja auttoi jäsentämään keinoja yhteisöllisyyden tukemiseen.

Hautomotoimintaan osallistuneet työntekijät kertoivat, että toiminta tuotti yhteistyöhön liittyviä oivalluksia ja auttoi näkemään uusia yhteistyömahdollisuuksia. Lisäksi kerrottiin, että yhteisöllisyyden tukeminen auttoi tutustumaan asukkaisiin paremmin. Työntekijät kokivat yhteistyön vahvistumisen olevan keskeinen osa hankkeen aikaisia onnistumisia.

"Tutustunut uusiin asiakkaisiin, saanut työskennellä eri toimijoiden kanssa ja siitä on syntynyt uusia yhteistyöverkostoja."

Työntekijät kokivat yhteisöllisyyden lisääntyneen. Samalla he toivoivat ja odottivat vielä enemmän inklusiota. Mukaan toivottiin enemmän muita alueen asukkaita. Tämä tulee esille eri kaupungeissa työskentelevien asumisohjaajien keskustelussa.

Ohjaaja 1: "Niin se jäi sit silleen vielä, että ku he kaipaais, että ois niinku sekottunut siihen normiväestöön. Että he kuuluis sen alueen asukkaisiin, ettei ois niinku asuinalueen kehitysvammaiset ja asuinalueen muut asukkaat, jotka tekee jotakin. Se ei oo ehkä viel niinku. - - Mä ajattelin sitä urheilujoukkuetta, että miks siellä ei voisi."

Ohjaaja 2: "Meidän paikkakunnallakin se klubin idea oli, että se ois kaikille avoin. Että keskiviikkona se on muutenkin avoin sen klubi-illan jälkeen normiväestölle, jos niin voi sanoa. Niin, että tarkoitus oli, että se ois ollu kaikille, mutta sinne on nyt vaan tullu kehitysvammaiset harmillisesti."

Näkökulma korostaa vammaisalan ulkopuolisten toimijoiden aktiivisen roolin merkitystä ihmisten mukaan kutsumisessa. Osallisuuden tukeminen on keskeinen osa kehitysvamma-alan työntekijöiden työtä. Työhön liittyvät resurssit ovat kuitenkin usein rajalliset ja osallisuustyön kenttä ja mahdollisuudet kunnissa laajat.

Uusien yhteistyökumppaneiden löytämiseen liittyi kuitenkin myös vastavuoroisuuden kokemuksia.

"Hienoa, että alueen eri alojen toimijat on saatu yhteen tukemaan kehitysvammaisten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Mahtavaa luoda sosiaalisia kontakteja puolin ja toisin."

Yhteisöllinen näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen omaa yhtymäkohtia sosiaalityön lähestymistapaan, jota on kutsuttu muun muassa yhdyskuntatyöksi, yhteisösosiaalityöksi ja yhteisötyöksi (community work). Lähestymistavassa yksilö kohdataan osana yhteisöjään ja asuinympäristöään. Hyvinvointia edistäviä ratkaisuja etsitään yksilöä laajemmalla alueella tukemalla yhteisöjä ja niiden muodostumista. Työn paikka ei ole vain kunnan sosiaalityö, vaan se on myös laajemmin kolmannelle sektorille ja järjestötyöhön painottuvaa. (Roivainen 2002) Näkökulman vahvistamisessa oleellista on ymmärtää kehitysvammaisten ihmisten omien valintojen, osallistumisen ja yhteisöissä syntyvien onnistumisten kokemusten merkitys.

Kohti vaikuttavaa kuntalaisuutta

Työn kehittäminen edellyttää huomion kiinnittämistä paitsi lähityöntekijöiden osaamiseen myös osallisuuden johtamiseen. Osallisuustyötä linjataan kuntien osallisuusohjelmissa tai osana kuntastrategiaa ja hyvinvointikertomusta. Yhteistyössä on tärkeä huomioida heikommassa asemassa olevia ihmisiä tukevat palvelut sekä kolmannen sektorin toimijat. (THL Osallisuuden edistäminen kuntien osallisuusohjelmissa) Myös kuntien vammaispoliittiset ohjelmat ovat tärkeä osa osallisuustyötä. Osallisuustyössä on tärkeä huomioida kehitysvammaisten ihmisten kuuleminen myös suoraan.

Porukoissa-hankkeessa kehitetyn Vaikuttajakahvit-toimintamallin mukaan järjestetyissä päättäjätapaamisissa Porukka-hautomon osallistujat ja muut paikalliset kehitysvammaiset kuntalaiset tapasivat päättäjiä. Tapaamisissa he saivat itse jakaa tietoa päättäjille ja vaikuttaa asioihin:

"Sanoisin, että se oli, sai vaikuttaa asioihin, sai tietoista tehdä, tuoda sellaista asiaa esille, jota ei ole, joka on nyt jo arkipäivää, vaihtoehtoja tuoda."

"Se, että pääsi puhumaan meidän talosta ja se, että oli kiva tavata ne, jotka päättää meidän asioista."

Myös päättäjät arvostivat tapaamisia. He kokivat saaneensa uutta tietoa muun muassa kehitysvammaisten ihmisten toiveista ja alueen tilanteesta. Vain kuttajakahveille osallistuneet päättäjät näkivät moninaisuuden kehittämisen mahdollisuudet positiivisessa valossa, kuten yksi kuntapäättäjistä kertoi:

"Hyvä keskustelu asumisesta. Puhuttiin muun muassa, että kaavoituksessa pitää huolehtia siitä, että asuinalueilla on mahdollisuus asua eri elämäntilanteessa olevia ihmisiä. Tästä hyötyy kaikki ja asuinalueista tulee elävämpiä."

Hyvinvoinnin ja osallisuuden tukeminen kunnissa edellyttää toimintamahdollisuuksien luomista aktiiviselle ja vaikuttavalle kuntalaisuudelle, jossa paikalliset ihmiset tekevät elämänmakuista yhteistyötä kunnan ja sen toimialojen, yhdistysten ja yritysten kanssa. Laajasti ymmärrettynä inklusiivisessa ja osallisuudessa on kysymys sekä yhteiskunnallisesta että yhteisöjen ja yksilöiden välisestä vuorovaikutuksesta ja yksilöllisesti merkityksellisistä toiminta-alueista ja -mahdollisuuksista. Omien valintojen rinnalla keskeisiä ovat suhteet fyysisiin paikkoihin, toimintaan sekä muihin ihmisiin. (vrt. Simplican ym. 2014)

Hanketoiminnan aikana syntyneessä yhteistyössä kehitysvammaisten osallistujien osallistumismahdollisuudet laajenivat uusille yhteisen toiminnan alueille ja paikoille. Toiveiden kuuleminen sekä paikallisten voimavarojen ja mahdollisuuksien etsiminen yhdessä auttoivat löytämään ratkaisuja. Hankkeen tulokset kuvaavat erilaisia polkuja pärjäämistä tukevaan ja yksinäisyyttä ehkäisevään osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen.

Toiminnan kehittäminen kehitysvammaisten osallistujien omilla ehdoilla avasi konkreettisesti näkyviin inklusion erilaisia toteutumistapoja. Nämä tavat huomioivat paikallisiin mahdollisuuksiin liittyvät erot alueiden välillä sekä ovat sensitiivisiä henkilöiden elämäntilanteille, toiveille ja valinnoille (vrt. Hall 2010). Keskeisinä inklusiota ja valintoja koskevana teemana esille nousivat mahdollisuudet vertaistoimintaan ja kaikille avoimeen toimintaan sekä vaikuttaminen toimintaan liittyvissä prosesseissa. Osallisuuden ja inklusion toteutuminen edellyttävät, että kehitysvammaisilla henkilöillä on mahdollisuus itse valita missä, miten ja kenen kanssa viettävät aikaansa. ■

Kirjallisuus

- ♦ **ARO, J.** (2011) Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side. Teoksessa Kangaspunta, S. (toim.) Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen. Tampere University Press, 35–60.
- ♦ **HALL, E.** (2010) Spaces of social inclusion and belonging for people with intellectual disabilities. Journal of Intellectual Disability Research, volume 54 supplement 1, 48–57.
- ♦ **JUNNILAINEN, L.** (2019) Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta. Tampere: Vastapaino.
- ♦ **KIVISTÖ, M.** (2014) Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen: monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Lapin yliopisto: Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 150. Diss. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-751-3>
- ♦ **LEEMANN, L. & HÄMÄLÄINEN, R-M** (2016) Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka 81 (2016):5, 586–594. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102725606>
- ♦ **LILIUS, J.** (2016) Arki, yhteisöllisyys ja paikalliset kohtaamiset. Teoksessa Norvasuo, M. (toim.) Lähiö ja kaupunki – asuinalueen rajat muutoksessa. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Aalto TT 3/2016, 13–27.
- ♦ **LUOMA-HALKOLA, H; HÄIKIÖ, L; SALMINEN, J; SOINTU L.** Asuminen ja osallisuus. – Ketterän asumisen keittokirja. Ketterä kaupunki (Dwellers in Agile Cities) -tutkimushanke. <https://housingcookbook.com/aiheet/osallisuus-ja-asuminen>
- ♦ **MAJOINEN, K; ANTILA, A.** (2017) Hyvinvoinnin edistäminen kunnassa. Sisältö, mahdollisuudet ja haasteet. Arttu2 -tutkimusohjelman julkaisusarja nro 12/2017. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2017/1880-hyvinvoinnin-edistaminen-kunnassa-arttu2-tutkimusohjelman-julkaisu-nro-122017>
- ♦ **MATTHIES, A-L; KATTILAKOSKI, M; RANTAMÄKI, N** (2011) Maaseudun hyvinvointipalvelujen kehittäminen kansalaisosallistumisen ja yhteisöllisyyden pohjalta. KAMPA-hankkeen tutkimus- ja kehittämishanke I. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 9/2011. https://www.maaseutupolitiikka.fi/uploads/MANE-raportit/MMM_YTR9_2011_web.pdf

- ♦ **MATTILA-AALTO, MINNA** (2009) Kuntoutusosallisuuden diagnoosi. Tutkimus entisten rappiokäyttäjien kuntoutumisen muodoista, mekanismeista ja mahdollisuuksista. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 81/2009. Diss. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5017-78-6>
- ♦ Papunet. Puhetta korvaava kommunikointi AAC. <https://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>
- ♦ **ROIVAINEN, I.** (2002) Marginaalisuus ja sosiaalityö yhteisöissä. Teoksessa Juhila, K.; Forsberg, H.; Roivainen, I. (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. SoPhi 65. Jyväskylän yliopisto, 217–232.
- ♦ **SIMPLICAN, S. C.; LEADER, G.; KOSCIULEK, J.; LEAHY, M.** (2014) Defining social inclusion of people with intellectual and developmental disabilities. An ecological model of social networks and community participation. Research in Developmental Disabilities 38 (2015), 18–29.
- ♦ THL:n kartoitus 2019. Osallisuuden edistäminen kuntien osallisuusohjelmissa. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/thl-n-kartoitus-osallisuuden-edistaminen-kuntien-osallisuusohjelmissa>
- ♦ **TUULANIEMI, J.** (2011) Palvelumuotoilu. Helsinki: Talentum.

Selkokielen tiivistelmä: Porukka-hautomo auttaa ihmisiä tutustumaan ja tekemään yhteistyötä

Osa kehitysvammaisista ihmisistä haluaa asua yksin.
On kuitenkin tärkeää,
että ihmiset eivät koe olevansa yksinäisiä.
Siksi tarvitaan oman kodin lähellä olevia paikkoja,
joissa voi tavata ihmisiä ja tehdä asioita yhdessä.

Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeessa
kehitettiin ryhmätoimintaa,
joka auttaa tutustumaan muihin ihmisiin.
Ryhmätoimintaa kutsutaan Porukka-hautomoksi.

Omat valinnat innostavat osallistumaan

Porukka-hautomo on pieni ryhmä ihmisiä,
jotka ideoivat uusia tapoja tutustumiseen.
Porukka-hautomossa osallistujat päättävät itse,
mitä he haluavat tehdä.
Hautomossa he saavat tukea omien valintojen tekemiseen.

On tärkeää, että ihmiset voivat itse päättää,
mitä he tekevät vapaa-ajalla.
Esimerkiksi moni pitää urheilusta ja peleistä.
Toiset voivat pitää tanssimisesta tai juhlimisesta.
Jotkut haluavat auttaa muita ihmisiä tai eläimiä.

On myös tärkeää, että voi itse valita
kenen kanssa viettää aikaa.
Osa kehitysvammaisista ihmisistä haluaa viettää aikaa
muiden vammaisten ihmisten kanssa.
Toiset haluavat tutustua myös muihin
kuin vammaisiin ihmisiin.

Yhdessä tekeminen auttaa onnistumaan

Jos haluaa tehdä asioita yhdessä muiden kanssa,
tarvitaan ihmisiä, paikkoja ja välineitä.

Niitä voi löytää tutustumalla
muiden järjestämään toimintaan.

Kunnilla, yhdistyksillä ja seurakunnilla
on yhteistä tekemistä erilaisille ihmisille.
Ne järjestävät esimerkiksi harrastuksia,
asukasiloja ja muita tapahtumia.
Niiltä voi myös pyytää vinkkejä ja apua toimintaan,
jota haluaa järjestää itse.

Monissa paikoissa, kuten yhdistyksissä ja kerrostaloissa
osallistujat järjestävät yhteistä toimintaa itse.
Joissain paikoissa on vapaaehtoistoimintaa,
jossa voi olla avuksi muille.

Joskus toimintaan voi olla
vaikea mennä mukaan ilman kaveria.
Porukka-hautomossa ihmiset saavat toisiltaan tukea.

Osallistujien kokemuksia Porukka-hautomosta

Porukoissa-hanke järjesti kolme Porukka-hautomoa.
Hautomoissa kehitysvammaiset osallistujat
ideoivat yhdessä uutta tekemistä.
He löysivät kodin läheltä uusia paikkoja,
joissa voi viettää vapaa-aikaa.
Samalla he tutustuivat muihin lähellä asuviin ihmisiin.

Osallistujat tekivät yhteistyötä esimerkiksi
ravintolan työntekijöiden,
seurakunnan ja urheiluseuran kanssa.
Jotkut osallistujista järjestivät diskoja ravintolassa.
Osa halusi auttaa esimerkiksi vanhuksia ja eläimiä.
Toiset perustivat salibandyjoukkueen.

Porukka-hautomon osallistujat kertoivat,
että he saivat rohkeutta kertoa mielipiteensä
ja tehdä asioita itse.
Ravintolan, seurakunnan ja urheiluseuran työntekijät kertoivat,
että he saivat tietoa kehitysvammaisten ihmisten toiveista.
He saivat kehitysvammaisista ihmisistä
uusia osallistujia toimintaansa.

Porukka-hautomon osallistajat kertoivat
kokemuksistaan päättäjille,
jotka päättävät esimerkiksi vapaa-ajan palveluista.
Kun päättäjät kuulevat kehitysvammaisten ihmisten mielipiteitä,
he osaavat paremmin tehdä päätöksiä,
jotka tukevat osallistumista. ■

*Kehitysvammaisten ihmisten matka
laitoselämästä kohti itsenäisempää
asumista tarkoittaa samalla työn murrosta
tukiasumisen ohjaajille ja kehittäjille*

Omassa kodissa ihmisellä on vapaus ja oikeus tehdä asiat haluamallaan tavalla

**JOHANNES ROVIOMAA,
TOIMITTAJA**

Tukiasumisen ohjaaja ja kehittäjä kohtasivat Tampereen Tulppaanitalolla ja kertoivat, miten heidän työnsä elää kaikkien aikojen muutosta. Työnkuva muuttuu itsenäisemmäksi ja joustavammaksi, kun kehitysvammaiset ihmiset muuttavat itsenäisemmin asumaan. Samalla ovenavauksella pitää pohtia, mitä tukiohjaajan työnkuvaan kuuluu ja miten palveluita parannetaan.

Tampereelle Härmälänrantaan valmistui joulukuussa 2018 kuusi-kerroksinen Setlementtiasuntojen vuokratalo kaikenikäisille. Talossa on 103 asuntoa, joista 14 asuntoa on kehitysvammaisille henkilöille. Tuki-asunnot sijaitsevat talon eri puolilla ja eri rapuissa muiden asuntojen tavoin.

Essi Vertanen on Tampereen kaupungin tukiasumisen ohjaaja. Vertanen on koulutukseltaan toimintaterapeutti ja lähihoitaja, joka on erikoistunut vammaistyöhön.

Vertanen on työskennellyt Härmälänrannassa tammikuusta 2019 lähtien. Tuolloin 15 asiakasta muutti ensimmäistä kertaa omaan kotiin. Tätä ennen he asuivat muun muassa lapsuudencodeissaan tai laitoksessa. Osa oli osallistunut asumisvalmennukseen ennen muuttoa. Nuorimmat asukkaat ovat parikymppisiä, vanhimmat nelikymppisiä.

Vertanen oli alusta saakka asiakaidensa mukana suunnittelemassa

tulevaa asumista tukiasunnossa. Omaan kotiin muuttaminen on suuri askel, johon ihmiset tarvitsevat tukea. Tuetun asumisen asiakkaille ja heidän omaisilleen on tärkeää, että tukea on tarvittaessa saatavilla myös ympäri vuorokauden.

Härmälänrannassa tukiasukkailla on omat keittiöt. Lisäksi heillä on mahdollisuus ruokailla kerrostalon yhteiskeittiössä, joka on myös muiden talon asukkaiden käytettävissä. Talon kaikkien asukkaiden käytössä on myös olohuone ja harrastehuone, joihin pääsee eri rapuista.

”Ihmiset kulkevat tilan läpi ja näkevät paljon toisiaan. Heistä on ihanaa, että on naapureita, joille voi jutella”, kertoo Vertanen.

Tuetun asumisen asukkaat osallistuvat myös talon kaikkien asukkaiden yhteiseen asukastoimikuntaan, joka on lisännyt yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Jesse Sjelvgren työskentelee projektipäällikkönä Kehitysvammaisten Palvelusäätiössä. Hän on koulutukseltaan kasvatustieteiden maisteri ja sosionomi, jolla on kymmenen vuoden kokemus ohjaustyöstä ja neljän vuoden kokemus tuettujen asumispalveluiden kehittämisestä.

Sjelvgren on työskennellyt vuoden verran projektipäällikkönä Kehitysvammaisten Palvelusäätiössä Itsenäiset-hankeessa. Hän on kuntapuolella, erityisesti Mäntsälässä, käynnistänyt ja kehittänyt tuettuja asumispalveluita ja sosiaalista toimintaa.

”Mäntsälässä halusimme vahvistaa ihmisten rooleja ja päätösvaltaa itseään koskevissa päätöksissä. Sitä rakennettiin askel kerrallaan. Kannustus ja tuki ovat äärimmäisen tärkeitä asioita”, kertoo Sjelvgren.

Sjelvgren kertoo, että poliittinen ohjaus ja valtioneuvoston ohjeistus

luovat painetta kunnille, jotka pohjivat, mitä ne voivat tarjota laitosasumisen tilalle.

Valtioneuvoston periaatepäätöksen tavoitetta, jossa laitosasuminen lopetettaisiin vuoteen 2020 mennessä, ei ole vielä saavutettu. Muutos on kuitenkin vähitellen tapahtumassa. Vuonna 2010 Suomessa laitoksissa asui 1934 kehitysvammaista, vuonna 2018 enää 631. Autetun asumisen kohdalla muutos on ollut voimakkain: vuonna 2010 niissä asui 5876 ihmistä, vuonna 2018 jo 8484.

”Kaiken pitäisi lähteä siitä, mitä henkilöt itse haluavat. YK:n vammaissopimuksessa sanotaan, että ihmisellä on oltava oikeus valita asuinpaikkansa. Paikkakunnasta riippuen tätä noudatetaan vaihtelevin tuloksin”, sanoo Sjelvgren.

Kunnat säätelevät ja asettavat ehtoja esimerkiksi itsenäiseen tai tuettuun asumiseen. Henkilö voi asua omassa asunnossa itsenäisesti, jos hän selviää tietyn tuen turvin.

”Tukea on mahdollista saada esimerkiksi kolme kertaa viikossa, mutta jos se ei riitä, ihminen putoaa muihin asumismuotoihin. Onko ihmisellä tällöin itsemääräämisoikeutta omaan asumiseen vai ei?”, pohtii Sjelvgren.

Perinteisesti ryhmäkodit ovat täynnä sääntöjä, aikatauluja, byrokratiaa ja ohjeita. Elämä voi olla hyvinkin kontrolloitua ja kurinalaista.

”Laitoksissa tai ryhmäkodeissa huolehditaan usein vain perustarpeista, kuten ruoasta, henkilökohtaisesta hygieniasta ja siivouksesta”, kertoo Vertanen.

Sjelvgren on tukiasumisen ohjaajana ja kehittäjänä tehnyt työkeikkoja ympäri Suomea ja vierailut yli kahdessakymmenessä eri yksikössä.

”Asumisyksiköissä tehtävässä työssä on tiettyjä samankaltaisuuksia paikkakunnasta riippumatta.”

Syy siihen, miksi kehitysvammaiset ihmiset eivät ole asuneet itsenäisemmin on se, että sellaista vaihtoehtoa on ollut tarjolla vain harvalle.

Sjelvgrenin mukaan pitäisi ottaa rohkeasti huomioon elämän mahdollisuudet ja itsenäisempään elämään kannustava asenne. Sjelvgren korostaa, että nykyään tunnustetaan paremmin ihmisen tarve kokea osallisuutta. Sen eteen tehdään myös paljon töitä.

”Yhä useampi aikaisemmin ryhmäkodissa asunut, asuu nykyisin omassa kodissa varsin itsenäisesti”, kertoo Vertanen.

Tukiasumisen ohjaajien työkalupakki laajenee

Samanaikaisesti tukiasumisen ohjaajien työ on valtavassa murroksessa. Heidän on ymmärrettävä yhä laajaa-alaisemmin, mistä asiakkaiden arki ja elämä koostuvat. Tukiohjaajien työnkuvasta tulee itsenäisempi ja vastuullisempi, kun kehitysvammaiset ihmiset muuttavat itsenäisemmin asumaan ja heidän elämänsä muuttuu kertarysäyksellä.

Huhtikuussa 2020 Kehitysvammaisten Palvelusäätiö käynnisti yhdessä Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeen kanssa tukiasumisen työntekijöiden verkkokahvilan. Tuolloin tukiasumisen ohjaajilla ja muilla työntekijöillä oli mahdollista jakaa kokemuksia ja hyviä käytäntöjä toisilleen.

Yhtenä osana Itsenäiset-hanketta julkaistiin myös tukiasumisen työntekijöille tarkoitettu opaskirja.

Kirjassa esitellään keinoja, joilla voidaan edistää tukiasukkaiden sosiaalista osallisuutta ja arkea.

”Olen pohtinut, näyttäytyykö ihmisten itsemääräämisoikeus erilaisena omassa kodissa kuin ryhmäkodeissa”, kertoo Sjelvgren.

Tukiasumisen ohjaajille tämä tarkoittaa sitä, että työarjessa on vastassa myös eettisiä ja moraalisia pohdintoja, kuten se, missä kulkevat ohjaajan työnkuvan rajat. Työntekijältä vaaditaan yhä enemmän sosiaalista peliälyä ja itsenäisiä päätöksiä jokapäiväisessä työssä. Työntekijän on osattava lukea tilannetta ja sitä, mihin kulloinkin keskitytään. Lisäksi on etsittävä yhdessä asiakkaan kanssa parasta vaihtoehtoa.

Sjelvgren kertoo, että tukiasumisen ohjaajien työnkuviissa on kuntien välisiä eroja. Joissakin kunnissa rajataan hyvin tarkasti, mitä tuki voi olla, esimerkiksi vain siivoamista, arjessa auttamista ja kaupassa käyntiä.

”Joissain kunnissa työtä ei ole rajattu kovin tarkkaan, ja on ohjaajan vastuulla määritellä, mitä työ pitää sisällään.”

Vertanen nostaa esimerkiksi seksuaalisuuden.

”Eräs työntekijä kertoi että ei halua keskustella seksuaalisuuteen liittyvistä asioista asiakkaiden kanssa, mutta voi ohjata esimerkiksi ehkäisyneuvolaan”, kertoo Vertanen.

Vertanen ajattelee, että tuetun asumisen ohjaajana hänen työnkuvansa on monenkirjava, eikä ole mitään asiaa, joka ei kuuluisi hänelle. Vertanen keskustelee asiakkaiden kanssa kaikesta mahdollisesta.

Jossain vaiheessa resurssit ja rajat tulevat vastaan. Vertanen kokemukseensa mukaan ryhmäkotien ja tuetun asumisen välillä on eroja siinä, miten herkästi ollaan yhteydessä

Kuva: Kimmo Räisänen.

esimerkiksi lääkäriin, ravitsemusterapeuttiin tai psykologiin.

Vertanen kertoo, että ammattilaisten apua kartoittaessa on tärkeä pitää mielessä ratkeaisiko asia ohjaajan avulla. Tarvittaessa on mahdollisuus kääntyä asiantuntijoiden puoleen.

Esimerkiksi ravitsemusterapeutille soittamiseen tarvitaan kuitenkin aina asiakkaan lupa.

Tuetun asumisen ohjaajalla on kuin asianajajan rooli, jossa ihmisen elämästä pitää olla laaja kokonaiskuva, mahdollisesta lääkityksestä, henkilökohtaisiin mieltymyksiin, arjen aikatauluihin, harrastuksiin.

Omassa kodissaan ihmisellä on suurempi vapaus ja oikeus tehdä asiat haluamallaan tavalla.

”Asiakkaan päätettävissä on petaako sänkyä vai ei ja mitä syö aamupalaksi, ovatpa vanhemmat siitä mitä mieltä tahansa”, kertoo Vertanen.

Vertanen on yksin vastuussa viidentoista ihmisen tuesta, mutta hän

saa tarvittaessa apua ryhmäkodin henkilökunnalta.

”Asiakkailla on aina joku, jolle he voivat soittaa, jos olen vapaalla tai lomalla”, kertoo Vertanen.

Sjelvgren vahvistaa työnkuvan muutoksen myös yleisemmällä tasolla.

”Tuetun asumisen työntekijän työ on haastavaa, monipuolista ja kokonaisvaltaista. Siinä ollaan niin monella eri rajapinnalla, verrattuna esimerkiksi ryhmäkodin työhön”, kertoo Sjelvgren.

Yksi esimerkki on päihdekeskustelu, eli se, kuinka suhtautua alkoholinkäyttöön.

”Ryhmäkodeissa ei kanneta kaljaa kotiin ilman, että joku siitä tietäisi. Ihminen, joka asuu yksin, voi tehdä mitä haluaa”, kertoo Vertanen.

Yksilön itsemääräämisoikeuteen ja hedonistisiin valintoihin liittyvä suurempi moraalinen ja filosofinen kysymys:

”Miksi haluamme kehitysvammaisten kohdalla määritellä, minkälainen

elämä heille sopii ja mikä on hyvää elämää”, pohtii Sjelvgren.

Sekä Vertanen että Sjelvgren haluaisivat myös, että asioista ei tehtäisi älytöntä numeroa, vaan niihin suhtauduttaisiin yksilön valintoja kunnioittaen.

Joustava tuki edellyttää yhteistyötä

Sjelvgrenin mukaan erilaisten tukipalveluiden välisiä raja-aitoja on poistettava ja hallintokuntien yhteistyötä on vahvistettava, jotta järjestelmästä saadaan joustavampi.

Sjelvgren antaa esimerkiksi erään kunnan, jossa tuetun asumisen henkilökunnalla ei ollut oikeutta jakaa lääkkeitä. Tämä ratkaistiin kotihoidon antamalla lisätuella.

”Jos palvelu ei joustaa, ihmisillä on uhkana pudota takaisin laitospäiseen asumismuotoon. Palveluita on mahdollista yhdistää, mutta siihen tarvitaan tahtotilaa”, kertoo Sjelvgren.

”Meillä on esimerkiksi asiakas, joka pärjää erinomaisesti yksin, mutta hänellä on diabetes. Hän käy mittaamassa verensokerin ja ottamassa insuliinipistokset alakerrassa”, kertoo Vertanen.

Vertanen ja Sjelvgren nostavat molemmat esiin kuplassa elämisen haasteen. Tällä tarkoitetaan sitä, että kehitysvammaisten ihmisten arki voi muodostua eräänlaiseksi ”palvelumaailmoissa elämiseksi”, jossa kaikki kohtaamiset tapahtuvat saman sidosryhmän kanssa, eri palveluissa, päivätoiminnassa ja harrasteryhmissä.

Jos kehitysvammaiset ihmiset halutaan aidosti osaksi yhteiskuntaa, tähän pitäisi molempien mukaan

tarjota vaihtoehtoja hanakammin. Se vaatii myös rohkeutta tukiasumisen ohjaajilta.

”Tampere on iso kaupunki, mutta silti monet kehitysvammaiset tuntevat toinen toisensa. Kaverit, vapaa-aika ja päivätoiminta ovat kytköksissä toisiinsa”, kuvailee Vertanen.

Asukkaiden sosiaalisen elämän parantaminen on tärkeä tehtävä, jossa tukiasumisen ohjaajilla on suuri merkitys. Työ vaatii pitkäjänteisyyttä, jotta ihmisten ”sosiaalista elinpiiriä” voitaisiin laajentaa. Onnistuessaan ihmisen psyykkinen hyvinvointi lisääntyy, kertoo Sjelvgren.

Vertanen vieraili yhdessä tuetun asumisen asukkaiden kanssa Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeen tiimoilta Tampereen valtuustossa. Asukkaat pääsivät itse kertomaan kokemuksistaan kuntapäättäjille. Yhteisöllisyys ja erilaisten ihmisten yhteiselo herättivät suurta kiinnostusta.

”Mitä enemmän ihmisillä on päivittäisiä kontakteja, sitä vähemmän heillä on tuen tarvetta”, kertoo Vertanen.

Nyt asiat pitäisi saada vielä paremmin kuntapäättäjien tietoon ja jalkautettua koko yhteiskunnan käyttöön. Kuntien toimintaa ohjaavat kuitenkin aina myös raha ja resurssit.

”Palvelujen järjestäminen omaan kotiin voi olla kunnan näkökulmasta taloudellisempi tapa kuin ryhmäkotiasuminen”, kertoo Sjelvgren.

Myös vapaa-ajan toimintaan ja sosiaalisiin palveluihin satsaaminen vähentävät yksinäisyyttä, kertoo Sjelvgren. Hän korostaa, että lähialueen palvelut tukevat itsenäistä asumista.

Tukiasumisen ohjaajilta tarvitaan myös joustoa. Vertanen suunnittelee työlistan sen mukaan, mitä asiakkaat tarvitsevat. Hänen työpäivänsä

Kuva: Kimmo Räisänen.

vaihtelevat aamuseitsemän ja ilta-kymmenen välillä. Hän tekee myös viikonloppuja.

”Minulla on viisitoista asiakasta. Jokaisella viikolla en pysty saattamaan ihmisiä harrastuksiin. Jos saisin työparin itselleni, se lisäisi joustavuuden mahdollisuutta todella paljon”, sanoo Vertanen.

Sosiaalisen osallisuuden edistäminen

Tukiasumisen työntekijöiden verkostossa on tuotu esiin huolta siitä, että osassa kunnista vähennetään juuri nyt palveluita, jotka edistävät sosiaalista osallisuutta ja ennaltaehkäisevät monia ongelmia.

”Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi kohtaamispaikat tai toiminnat, joilla tuetaan asukkaiden yhteistä sosiaalista elämää”, kertoo Sjelvgren.

Sjelvgren toivoisi, että kunnat ja järjestöt edistäisivät yhdessä sosiaalista osallisuutta, erityisesti tutkitun tiedon valossa.

Sjelvgren kertoo sosiaalisen toiminnan kehittamisestä esimerkin, jonka ”lähtötilanteessa” ihmiset liikuivat vain ohjaajien kanssa kaupassa, vanhempien luona ja työpaikalla.

Kehitysvammaisten ihmisten sosiaalisten suhteiden vahvistumista tuettiin, mikä vaati aluksi aikaa, mutta sai heidät lopulta toimimaan itsenäisemmin. Huomattiin, että sosiaalinen toiminta vahvisti myös yksilöiden itsemääräämisoikeutta. Ihmiset viestivät vahvemmin myös siitä, mitä he tarvitsevat ja halusivat, keiden kanssa viettävät aikaa ja missä. Sosiaalinen ympäristö laajeni, ja sillä oli erittäin positiivisia vaikutuksia, kertoo Sjelvgren.

”Ihmiset tarvitsevat kokemuksia, joissa he huomaavat, että voivat mennä ravintoloihin, keilamaan, elokuviin, ihan mihin vaan.

Ihminen on kohdattava ihmisenä, eikä tietyn lokeron edustajana”, kertoo Vertanen.

Aina tilanne ei kuitenkaan toteudu.

Kehitysvammaisten Palvelusäätiön projektipäällikkö Sjelvgren kertoo, että tukiasumisen työntekijät ovat ilmaisseet huolensa siitä, että sosiaalisen osallisuuden kehittämisen tärkeyttä ei aina ymmärretä esimiestasolla. Tällöin myöskään ohjaamiseen tarvittavia resursseja ei varata tarpeeksi sosiaalisen osallisuuden tukemiseen.

Koronapandemia muutti keväällä 2020 kaiken. Harrastukset, päivätyöt, liikkumisen ja arjen organisoinnin. Äkillisestä suuresta muutoksesta kärsivät usein ihmiset, joilla on valmiiksi hyvin haastava tilanne. Ohjeistukset ja informaatio muuttuivat hyvin lyhyessä ajassa. Tukiasumisen ohjaajilta vaadittiin nopeaa reagoitokykyä.

”Monelle kehitysvammaiselle ihmiselle jaksaminen on vaikeaa, kun tapahtuu yllättäviä asioita.

Yksinäisyys on todellinen ongelma, jos tuki lähtee pois”, kertoo Sjelvgren.

Osa päivittäisestä tuesta toteutettiin lopulta etäyhteyden avulla. Tukiasumisen ohjaajan avustuksella onnistui esimerkiksi pyykinpesu, ruuanlaitto.

Ihmiset kaipaavat ja tarvitsevat sosiaalista vuorovaikutusta, joka ei ole pelkästään teknologiavälitteistä. Etäyhteys ja kasvokkainen vuorovaikutus eivät ole kuitenkaan toisiaan poissulkevia asioita.

Monet instituutiot, yritykset ja yksittäiset ihmiset ottivat nopeasti digitaalisen harppauksen. Sama koski myös tukiasumisen ohjaajia.

”Se, mitä ennen pidettiin mahdottomana, toteutuikin hyvin nopeasti, kun oli pakko”, kertoo Sjelvgren.

Sjelvgren ja Vertanen ajattelevat, että jatkossa etäyhteyttä voidaan hyödyntää enemmän, jos ohjaajalle ei ole mahdollisuutta päästä fyysisesti paikalle. Erityisesti etäyhteys on silloin järkevä valinta, kun tuen tarve on pienimuotoista ja lyhytkestoista. ■

Selkokieline tiivistelmä: Tukiasumisessa saa tukea asumiseen ja elämään

Moni kehitysvammainen ihminen asuu tukiasumisessa eli omassa kodissa, joka ei ole ryhmäkodissa tai palvelukodissa. Tukiasumisessa asukkaat päättävät ryhmäkotia useammin omista asioistaan, kuten syömisestä ja omista aikatauluista.

Tässä kirjoituksessa kerrotaan mitä tukiasumisen ohjaajat tekevät.

Tukiasumisen ohjaaja auttaa

Essi Vertanen on tukiasumisen ohjaaja, joka auttaa kehitysvammaisia asukkaita. Tukiasukaille ja heidän omaisilleen on tärkeää, että omaan kotiin saa tukea. Vertanen on auttanut myös harjoittelemaan asumista tukiasumisessa.

Vertanen kertoo, että hän tukee asukkaita esimerkiksi kotitöissä, harrastuksissa ja muissa asukkaalle tärkeissä asioissa.

Tukiasumisen ohjaajalta voi kysyä neuvoa kaikissa asioissa. Kotiasioiden lisäksi voi kysyä esimerkiksi itsestä huolehtimiseen, seksiin tai alkoholiin liittyvistä asioista. Tukiasumisen ohjaaja voi auttaa saamaan tukea myös muilta ammattilaisilta, kuten psykologilta tai ravitsemusterapeutilta.

Mahdollisuuksia tukiasumiseen pitäisi lisätä

Jesse Sjelvgren on töissä Kehitysvammaisten Palvelusäätiössä. Jesse on ollut mukana kokeilemassa uusia tapoja, jotka auttavat asumaan omassa kodissa.

Sjevlgren kertoo, että kannustus ja tuki ovat tärkeitä, kun ihminen miettii muuttoa omaan kotiin. Lisäksi on tärkeää antaa tukea siihen, että ihminen voi päättää asioistaan itse. Tukea tarvitaan päivittäisiin asioihin, kuten itsestä huolehtimiseen. Lisäksi tukea saa myös ihmissuhteisiin ja vapaa-aikaan.

Vertasen ja Sjevlgrenin mielestä tukiasumisen ohjaajien pitää ymmärtää ihmisiä ja erilaisia tilanteita. Osa tilanteista ja asioista on uusia myös ohjaajille. Tuesta ja siihen liittyvistä asioista täytyy aina sopia yhdessä asukkaan kanssa.

Uusia tapoja antaa tukea

Jesse kertoo, että kaikilla paikkakunnilla ei ole vielä tukiasumista. Joissain paikoissa tukea saa vain vähän. Tukea pitää kehittää ja lisätä, jotta ihmisillä olisi enemmän vaihtoehtoja oman kodin valitsemiseen.

Tukiasumisessa pitäisi rohkeasti kokeilla erilaisia tapoja toimia. Joissain paikoissa tukea voi saada esimerkiksi videopuheluilla. Lisäksi tarvitaan myös yhteistyötä. Joissain paikoissa tukea voi saada myös muista palveluista, kuten kotihoidosta. Kotihoito auttaa, kun asukas on sairastunut.

Tärkeintä on kunnioittaa ihmisten omia valintoja. Lisäksi täytyy huolehtia siitä, että ihmiset eivät jää yksin. ■

Johtamisen keinot osallisuuden mahdollistajana

JENNA HUOTARI JA JENNY RINNE, SOSIONOMI YAMK

Osallisuus tarkoittaa kaikkien ihmisten mahdollisuutta päättää omaan elämäänsä liittyvistä asioista sekä mahdollisuutta olla tasavertaisesti osa yhteiskuntaa. Tässä luvussa nostamme esiin opinnäytetyöstämme (Huotari & Rinne 2020) nousseita tuetun asumisen yksiköiden johtajien näkemyksiä osallisuuden tukemisesta ja siihen vaikuttamisesta johtajuuden keinoilla. Opiskelimme Laureassa ylempää ammattikorkeakoulututkintoa, ja koulutusohjelmamme oli nimeltään sosiaalialan käytäntöjen asiakaslähtöinen kehittäminen. Tätä peilaten halusimme opinnäytetyömme olevan mahdollisimman työelämä- ja asiakaslähtöinen. Teimme opinnäytetyömme yhteistyössä Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeen kanssa.

Opinnäytetyömme toimintaympäristönä oli tuettu asuminen. Tuetussa asumisessa asiakkaille tuotetaan heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti

tukipalvelut asiakkaiden omiin asuntoihin. Sosiaali- ja terveysministeriön laatimassa vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuosituksessa todetaan, että lähtökohtaisesti vammaisilla ihmisillä tulee olla yhtäläinen mahdollisuus muun väestön kanssa valita asunto yleisestä asuntokannasta, oli kyseessä sitten kerrostaloasunto, rivitalo tai omakotitalo. Vammaisten ei tarvitse pelkästään vammaisuuden vuoksi asua toistensa läheisyydessä, vaikka joissain tilanteissa ja elämänvaiheissa yhteisö- tai ryhmämuotoinen asuminen voi olla hyvä ratkaisu. (STM, 2003, 23.) Usein tuettu asuminen on mielletty sopivaksi niille henkilöille, jotka ovat melko itsenäisiä arjen toiminnoissaan. Tänä päivänä tuettua asumista pyritään kehittämään siihen suuntaan, että myös vaikeavammaiset henkilöt voivat asua omassa kodissa, johon heidän tarvitsemansa palvelut tuotetaan (Verner, 2020.) Omaan kotiin tuotettu palvelu onkin siis hyvin monimuotoista.

Opinnäytetyössä oli kolme tutkimuskysymystä. Millä tavoin osallisuus nähdään ja koetaan johtajien tasolla tuetun asumisen yksiköissä? Millä johtamisen keinoilla tuetun asumisen yksiköiden johtajat tukevat asiakkaidensa osallisuuden toteutumista? Mitä haasteita ja kehittämiskohteita yksiköiden johtajat tunnistavat oman työnsä viitekehyksessä? Opinnäytetyötä varten haastateltiin viiden eri organisaation yksiköiden johtajia sellaisista yksiköistä, joissa asiakkaina on tuetun asumisen piirissä olevia henkilöitä. Rajasimme haastateltavat yksiköt ja johtajat sijainnin perusteella Uudenmaan alueelle. Haastateltavana oli yhteensä kahdeksan johtajaa. Heitä haastateltiin etäyhteyksien avulla kesällä 2020. Haastattelujen kestot vaihtelivat noin 45 minuutista lähes kahteen tuntiin. Haastattelut litteroitiin, jonka jälkeen aineistolle tehtiin sisällönanalyysi. Aineisto pelkistettiin, pelkistetyt ilmaisut klusteroitiin ja lopulta luokiteltiin ja käsitteellistettiin eli abstrahoitettiin.

Tässä luvussa nostamme esiin opinnäytetyöstämme nousseita johtamisen keinoja osallisuuden tukemiseksi. Lopuksi tuomme esiin työstä syntyneitä kehittämisajatuksia.

Johtamisen keinot osallisuuden tukemiseen

Tutkimukseen osallistuneet johtajat käsittivät osallisuuden hyvin samankaltaisesti toistensa kanssa. Osallisuutta selittäessään johtajat korostivat itsemääräämisoikeutta ja jokaisen mahdollisuutta tehdä omassa elämässään itselleen mieluisia valintoja. Osallisuutta kuvattiin myös vuorovaikutukseksi, luottamukseksi ja kuunteluksi. Sen olennaisena osana ovat kahdensuuntainen kommunikointi ja ymmärtämisen tavoite. Osallisuuden kuvattiin myös olevan osallisuutta ympäröivään maailmaan ja normaalia elämää ilman ulkopuolelta tulevia sääntöjä ja rajoituksia. Se on osana yhteiskuntaa ja yhteisöjä olemista ja liikkumista, kuulumisen tunnetta ryhmään tai sosiaaliseen verkostoon sekä oman panoksen antamista yhteiskuntaan.

Tärkeimpänä keinona osallisuuden toteutumisen tukemisessa haastattelemamme johtajat kokivat jatkuvan arvokeskustelun ylläpitämisen arjessa. Mikäli osallisuuden tavoitetta ei ole sanoitettu huolellisesti, on

Kuva: Kimmo Räisänen.

riski sille, että käytännön työssä osallisuuden merkitys hälvenee. Hyvänä käytäntönä pidettiin asiakkaiden osallistamista omien palveluidensa määrittelyyn ja toiminnan suunnitteluun. Kaikki haastatellut johtajat olivat sitä mieltä, että osallisuuden toteutuessa kaikkien hyvinvoinnin voidaan odottaa paranevan. Asiakas saa elää itsensä näköistä elämää, ohjaajat kokevat onnistumisia asiakkaiden rinnalla ja palveluiden kustannustehokkuus paranisi ja käyttötarve saattaisi vähentyä. Johtajat kokivat vieraaksi ajatuksen, että osallisuuden käsite olisi irrallaan mistään vammaistyön osa-alueesta. Päinvastoin koettiin, että sen tulisi olla työn lähdekohta, ydinarvo, jota ilman työn onnistuminen on mahdotonta. Johtajat korostivat myös läsnäolon ja esimerkkinä toimimisen tärkeyttä.

Aineistosta nousi esiin tavoite välttää työssä hoidollisen kulttuurin ylläpitämistä sekä työntekijöiden kannustaminen tukemaan asiakasta positiiviseen riskinottoon. Siinä missä lähityöntekijät tarjoavat asiakkaille mahdollisuuksia arjessa, ”availevat ovia ja ikkunoita”, kuten eräs haastateltavistamme totesi, kumpuavat myös vääränlaisen vallankäytön riskit edelleen henkilöstön taholta. Hyvää tarkoittava, mutta liian hoidollista kulttuuria vaaliva työntekijä voi olla uhka asiakkaan oman näköiselle elämälle. Hoidollisen kulttuurin murtamisen, arvopohjan määrittelyn ja esillä pitämisen koettiin vaativan jatkuvaa keskustelua sekä työstämistä. Asiakkaan osallisuuden edellytyksenä koettiin olevan ymmärrys asiakkaasta omana itsenään, täysivaltaisena, virheitäkin tekevänä ihmisenä, jota tulisi menneisyyden virheiden sijaan tarkastella nykyhetken perusteella.

Haastattelemamme johtajat kokivat, että yksi suurimmista osallisuuden toteutumisesta edistävistä tekijöistä on oikeiden ihmisten löytyminen työhön. Monet johtajat korostivat sitä, että tuetun asumisen ohjaamisessa tarvitaan

itseohjautuvuutta sekä tietynlaista paineensietokykyä ja sopeutumiskykyä nopeasti muuttuviin tilanteisiin, mikä ei sovi kaikille työntekijöille. Oikeiden ihmisten löytymiseen johtajat kertoivat keinoksi muun muassa asiakasosallisuuden rekrytoinneissa. Haastateltavan havainnointi asiakkaan kanssa vuorovaikutuksessa toimiessa oli heidän mukaansa toimiva keino päätellä hakijan työotteesta olennaisia asioita. Osallisuutta huomioivat rekrytoinnit myös vaikuttavat tulevaisuuden työssä siihen, että arvoja kuljetetaan oikeaan suuntaan. Haastateltavat kokivat myös, että asiakkaiden kehittyminen ja tavoitteiden saavuttaminen motivoivat ja sitouttavat työntekijöitä.

Johtajilta kysyttiin verkostotyöstä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa ja moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta. Tärkeänä pidettiin asiakkaiden kannustamista toimintaan ja tapahtumiin, myös sellaiseen, joka on avointa muillekin kuin kehitysvammaisille ihmisille. Johtajat kertoivat kannustavansa työntekijöitä verkostoitumiseen, vaikka varsinaisia suoria kontakteja eri toimijoihin oli niukasti. Lähityöntekijöillä koettiin olevan parhaat edellytykset yhteistyötahojen ja mahdollisten yhteisöllisten väylien etsintään. Työntekijöille sallittiin tällä osa-alueella hyvin vapaat kädet asiakkaita hyödyttävien mahdollisuuksien etsimiseen.

Johtajien kokemus resurssien saatavuudesta oli kahtalainen. Osa koki resurssit riittäviksi ja näkivät resurssin kohdentamisen johtamis- ja priorisointikysymyksinä. Tällöin työaika kuluu tehokkaasti niihin asioihin, jotka ovat osallisuutta tukevassa asiakastyössä tarkoituksenmukaisia. Toisaalta resursseista nähtiin ajoittain olevan pulaa. Resurssipulan koettiin muun muassa johtavan siihen, että työ kohdistetaan ensisijaisesti maksetun palvelun toteuttamiseen ja asiakkaiden perustarpeiden sekä välttämättömien tukitoimien hoitamiseen, jolloin osallisuutta tukeva työskentely ja yhteiskuntaan osallistuminen jäävät toissijaiseksi.

Tutkimusaineistosta kumpusi merkittävänä sivulöydöksenä se, ettei asiakkaiden yhdenvertaisuus palveluissa toteudu. Ostavien tahojen, eli kuntien erot palveluiden hinnoittelussa luovat epätasa-arvoisuutta eri kuntien asiakkaiden välille. Samalla palveluntarpeella olevat asiakkaat saattavat kotikunnastaan riippuen sijoittua aivan eri palveluluokkiin. Tämä tarkoittaa sitä, että samalla palveluntarpeella olevat asiakkaat saavat eri määrän tunteja kotiin tuotettaviin palveluihin. Tutkimukseen osallistuneet johtajat kuitenkin kertoivat, että asiakkaalle tämä ei välttämättä näy. Johtajat pyrkivät tietyissä tapauksissa resurssien kohdistamisella tasaamaan asiakkaille tarjotut tunnit niin, että jokainen asiakas saa sen verran apua ja tukea, kuin hän oikeasti tarvitsee. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ne kunnat, jotka maksavat asiakkaidensa palvelusta suuremman hinnan, saattavat tulla maksaneeksi myös osittain toisen kunnan asiakkaan palvelusta.

Kuntien eroihin johtajilla oli kertomansa mukaisesti useitakin välineitä sitä häivyttääkseen. Tärkein niistä oli avoin ja rehellinen suhde kunnan sosiaalityöntekijään. Asiakkaiden tuen tarpeita saadaan yleensä avattua neuvottelulla. Johtajat kokivat, että keskustelut käydään hyvässä hengessä. Konkreettisia keinoja saada asiakkaalle oikeaa tarvetta vastaava palvelutuote ovat johtajien kertoman mukaan muun muassa tuen kellottaminen ja tarkat asiakaskohtaiset kirjaukset ja suunnitelmat. Palvelun määrittelyn

onnistuminen vaatii johtajien mukaan hyviä perusteluja ja asiakasläh-
töistä tarvearviointia. Perinteisesti palvelun määrästä keskustellaan palve-
lun ostajan ja tuottajan välillä. Yksi haastateltavista koki, että asiakkaan olisi
hyvä olla mukana myös tässä osiossa omien kykyjensä mukaan kertomassa,
mikä määrä palvelua hänen tarpeisiinsa vastaisi.

Opinnäytetyöstä nousseet kehittämisajatukset

Opinnäytetyötä työstäessämme oli positiivista huomata, että yleisesti ottaen
osallisuus käsitteenä ymmärretään asiakaslähtöisesti. Osallisuuden määrittely
oli haastateltavien johtajien kesken hyvin yhteneväistä. Osallisuutta mahdol-
listavia ja sitä estäviä tekijöitä tunnistettiin myös perin laajasti. Osallisuuden
määrittely sekä mahdollisuuksien ja haasteiden tunnistamisen taito johtajien
tasolla luo hedelmällisen alustan osallisuuteen liittyvälle kehittämistyölle.

Koska osallisuutta käsiteltiin vahvasti itsemääräämisoikeuden pohjalta, tulisi
edelleen järjestää itsemääräämisoikeutta vahvistavia koulutuksia yksiköissä.
Osallisuuden käsite on monitahoinen ja vammaisalalla sen sidonnaisuus itse-
määräämisoikeuteen vaikuttaa vahvalta. Tämän voi ajatella ohjaavan työtettä
selkeästi ja lakiin perustuen kohti oikeaa suuntaa. Myös asiakasraatien kaltaisten
osallistumistapojen hyödyntäminen sekä arvon antaminen alhaalta ylöspäin
tapahtuvalle kehittämiselle hyödyttävät organisaatioita saamaan paremman
kosketuspinnan todelliselle osallisuuden vahvistamiselle.

Kuten sosiaali- ja terveysalalla yleisemminkin, on henkilökunnan saatavuus
vammaisalalla ollut viime vuosina haaste ja tämä haaste vain kasvaa tulevina
vuosina. Onnistuneet rekrytoinnit ovat äärimmäisen tärkeitä paitsi asiakkaille,
myös organisaatioille. Työnantajien tulisi tarkastella keinoja, joilla oikeanlaisia
valintoja voidaan varmistaa. Johtajien esille tuoma asiakasosallisuus rekrytoin-
neissa koettiin tärkeäksi ja informatiiviseksi tavaksi tuottaa tietoa hakijan sopi-
vuudesta tehtävään. Suosittelemme, että työnantajat mahdollistaisivat tämän,
sillä tämä oli joissain tapauksissa jopa organisaation puolelta kielletty.

Kehittämiskohteiksi aineistosta nousi asumispalvelujen kokonaisvaltainen
kehittäminen kohti osallistavampaa ja liikkuvampaa asiakastyötä. Asumispal-
velu ainoastaan asiakkaan kodissa tehtävänä työnä jättää osallisuuden määri-
telmän suppeaksi ja vajavaiseksi. Jäsentely, suunnitelmallisuus ja rakenteiden
luominen yhteiskunnan eri toimijoiden sekä kolmannen sektorin välillä
saattaisi lisätä asiakkaiden mahdollisuuksia osallisuuden toteutumiselle, ja
näin myös lisätä palvelun laadun paranemista. Osallisuus tulisi tuoda mää-
ritelmänä hyvin konkreettiselle tasolle myös ostajatahojen kanssa käydyissä
neuvotteluissa, jotta osallisuus ei jäisi ainoastaan puheen tasolle, vaan olisi
ymmärretty myös kuuluvaksi osaksi elämisen muita toimintoja.

Eri kuntien välistä vertailua vammaispalveluiden määrärahoista tai
niiden kohdentamisesta ei ole helposti saatavilla. Opinnäytetyömme
aineiston perusteella väitämme, että vammaispalveluiden piirissä olevien

asiakkaiden yhdenvertaisuus ei toteudu, jos heidän palvelujensa saatavuutta verrataan kunnittain. Asiakkaat saattavat olla saman palveluntuottajan asiakkaana yhdenvertaisessa asemassa, eli käytännössä saavat yhdenvertaista palvelua, mutta erot saattavat näkyä paperilla ja kuntien ja palveluntuottajien välisissä sopimuksissa. Kyseessä on siis rakenteellinen ongelma, jota tulisi tarkastella lähemmin. ■

Lähteet

- ♦ **HUOTARI, J. & RINNE, J.** (2020) Johtamisen keinot osallisuuden mahdollistajana. Johtajien näkemyksiä vammaisten asiakkaiden tuetun asumisen palveluista. Laurea, YAMK opinnäyte.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020121127648>
- ♦ STM (2004) Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4. Helsinki.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201309236241>
- ♦ Vernerin (2020) Asumisen vaihtoehtoja
<https://verneri.net/yleis/asumisen-vaihtoehtoja>

Selkokieline tiivistelmä: Tukiasumisen johtaja auttaa asukkaita ja ohjaajia onnistumaan

Tukiasumisessa kehitysvammainen ihminen asuu omassa kodissa ja saa tukea asumiseen. Tukea antavat tukiasumisen ohjaajat. Lisäksi tukiasumisessa on johtaja, joka tukee ohjaajia ja asukkaita.

Tukiasumisen johtajan yksi tehtävä on huolehtia, että asukkaat voivat päättää asioistaan itse. Lisäksi johtaja voi tukea asukkaita osallistumaan toimintaan ja päätöksiin yhdessä muiden kanssa.

Tässä kirjoituksessa kerrotaan siitä, miten tukiasumisen johtajat voivat tukea asukkaita.

Omien valintojen tukeminen

On tärkeää, että ohjaajat keskusteleivat asiakkaiden kanssa. Kun ohjaaja kuuntelee ja ymmärtää asukasta, hän voi tukea asukkaan omia valintoja. Siksi tarvitaan keskustelua ja luottamusta. Tukiasumisen johtajat voivat auttaa ohjaajia ja asukkaita keskustelemaan asioista, joita pidetään tärkeänä.

Johtaja kannustaa asukkaita ja tukiasumisen ohjaajia. Hän voi rohkaista heitä kokeilemaan uusia asioita. Tämä on tärkeää, koska uusiin asioihin liittyy joskus huolia. Jos ohjaajalla on liian suuri huoli asukkaasta, hän voi estää asukkaan omien valintojen tekemisen.

Yksi johtajan tärkeimmistä tehtävistä on löytää sopivat ohjaajat, jotka antavat asukkaille tukea.

Kun valitaan uusia työntekijöitä,
asukkaat kannattaa ottaa mukaan valitsemaan.
Näin löytyvät sopivimmat ohjaajat.

Tukea vapaa-aikaan ja osallistumiseen

Ohjaajat voivat tukea asukkaiden vapaa-aikaa ja osallistumista.
He voivat esimerkiksi auttaa löytämään harrastuksia.
He voivat myös tehdä yhteistyötä paikkojen kanssa,
joissa voi tavata muita ihmisiä.

Johtajat kannustavat ohjaajia etsimään paikkoja,
joissa järjestetään yhteistä toimintaa,
kuten esimerkiksi harrastuksia tai tapahtumia.
He kannustavat asukkaita osallistumaan paikoissa,
joissa käy myös muita kuin vammaisia ihmisiä.

Mitä tarvitaan lisää?

Joillain paikkakunnilla ihmiset saavat
vähemmän tukea omassa kodissa asumiseen
kuin toisilla paikkakunnilla.
Jotta saa riittävästi ja sopivasti tukea,
kannattaa keskustella sosiaalityöntekijän kanssa.
On tärkeää, että asukas on itse mukana
suunnittelemassa palveluita
eli kertomassa, mitä tukea toivoo ja tarvitsee.

Joskus tukiasumisen ohjaajan työaika kuluu siihen,
että asukas saa tukea kotona tapahtuviin asioihin,
kuten kotitöihin ja itsestä huolehtimiseen.
Siksi pitäisi miettiä enemmän keinoja siihen,
miten asukkaat saavat tukea myös
kodin ulkopuolella esimerkiksi harrastuksiin.

Ohjaajat tarvitsevat koulutusta siihen,
miten asukkaita voi tukea.
Koulutus auttaa heitä löytämään keinoja siihen,
miten asukkaan omia valintoja voidaan tukea.

Lisäksi asukkaita tulisi ottaa enemmän mukaan,
kun valitaan tukiasumisen ohjaajia
ja suunnitellaan palveluja. ■

Kehitysvamma-
liitto

Tavalliseen asumiseen? Puheenvuoroja omasta kodista ja asumisesta -julkaisu tekee näkyväksi asumisen osallisuutta ja avaa näkökulmia asumisen kehittämiseen. Puheenvuoron saavat asiantuntijat, kokemosasaajat, sosiaalialan ammattilaiset, kaavoituksen edustajat ja tutkijat.

Jokaisen luvun lopussa on selkokielineen tiivistelmä.
Julkaisu on toimitettu Kehitysvammaliiton Porukoissa-hankkeessa (2018–2020) ja toimii hankkeen loppuraporttina.

KEHITYSVAMMALIITON SELVITYKSIÄ 17 | ESPOO 2021

KEHITYSVAMMALIITTO RY, LINNOITUSTIE 2 B, 02600 ESPOO
WWW.KEHITYSVAMMALIITTO.FI, P. 09 348 090

ISSN 1797-0474 (PDF)

ISBN 978-951-580-772-4 (PDF)

9 789515 807724